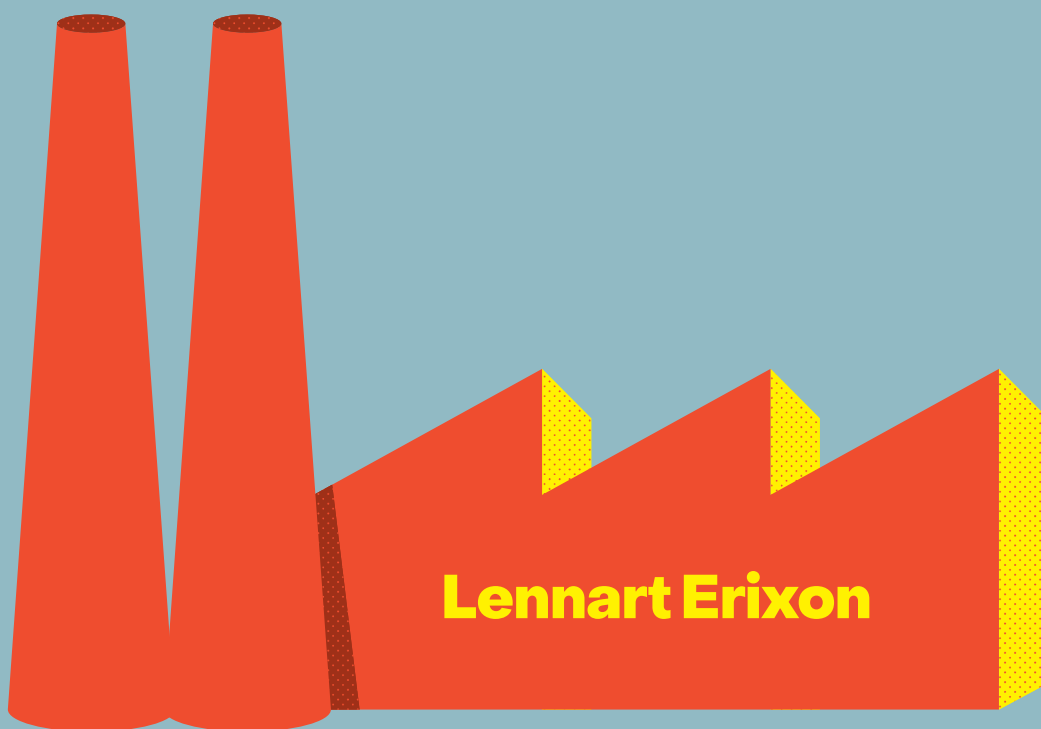


Luftslott eller riksintresse?

INDUSTRIAVTALETS
EFFEKTER PÅ SVENSK
EKONOMI 1998-2019



Lennart Erixon

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING 3

FÖRORD 5

1. INTRODUKTION 7

2. I TAKT MED EUROPA OCH INFLATIONSMÅLET 10

2.1. LÖNEÅTERHÅLLSAMHETENS TEORI 10

2.2. LÖNEMODERATIONENS FÖRUTSÄTTNINGAR 12

2.3. IA:S LÖNEÅTERHÅLLSAMHET I PRAKTIKEN 12

2.4. NÄR KRAVEN PÅ LÖNEÅTERHÅLLSAMHET LÄTTADE 17

2.5. SAMMANFATTNING AV KAPITLET 19

3. IA:S LÖNELEDARSKAP 20

3.1. TVÅ SÄTT ATT SE PÅ INDUSTRINS LÖNELEDARSKAP 20

3.2. INDUSTRINS LÖNELEDARSKAP I ETT HISTORISKT
OCH INTERNATIONELLT PERSPEKTIV 20

3.3. VAR INDUSTRIPARTERNA RIKTKARLAR? 22

3.4. IA:S TVÅNGSTRÖJA 23

3.5. BEHOVET AV EN KONTRAFAKTISK ANALYS 25

3.6. EN SAMMANFATTNING AV KAPITLET 27

4. IA OCH BNP-TILLVÄXTEN 28

4.1. IA:S TEORETISKA FÖRANKRING 28

4.2. ATT ANALYSERA IA:S EFFEKTER PÅ BNP-TILLVÄXTEN 30

4.3. SVERIGES ÅTERHÄMTNING FRÅN 90-TALSKRISEN 32

4.4. IA:S BETYDELSE FÖR SVERIGES ÅTERHÄMTNING 34

4.5. EN HACKANDE TILLVÄXTMOTOR 37

4.6. IA I EN (MER) KONSUMPTIONSLEDD EKONOMI 39

5. IA OCH DEN MAKRO-EKONOMISKA STABILITETEN 42

5.1. BNP-TILLVÄXTENS OCH INFLATIONENS VARIATIONER 42

5.2. IA:S STABILISERANDE ROLL 44

5.3. IA:S LÖNERIGIDITET UNDER LÅGKONJUNKTURERNA 45

5.4. VAR LÖNEBILDNINGEN DESTABILISERANDE INNAN IA? 45

6. IA OCH PRODUKTIVITETSTILLVÄXTEN 49

6.1. DET SVENSKA PRODUKTIVITETSUNDRET 49

6.2. EN TÄNKBAR IA-TEORI OM PRODUKTIVITETSUNDRET 50

6.3. PRODUKTIVITETSUNDRETS DRIVKRAFTER OCH STRUKTURER 52

6.4. VAR PRODUKTIVITETEN LÖNELEDD INNAN FINANSKRISEN? 54

6.5. NÄR PRODUKTIVITETSUNDRETS TID VAR FÖRBI 56

7. EN SAMMANFATTNING OCH UTBLICK 59

7.1. IA:S PRESTANDA 59

7.2. LÖNEBILDNINGEN I EN NY TID 62

REFERENSER 64

NOTER 70

APPENDIX 75



LENNART ERIXON
ÄR PROFESSOR
EMERITUS VID
NATIONAL-
EKONOMISKA
INSTITUTIONEN,
STOCKHOLMS
UNIVERSITET.

KATALYS RAPPORT
NO. 114.

GRAFISK FORM-
GIVNING & OMSLAG:
JESPER WEITZ.

SÄTTNING:
PETTER EVERTSEN.

TRYCK: KOMMUNALS
VAKTHÄSTERI,
STOCKHOLM, 2023.

Sammanfattning

- Rapporten utvärderar Industriavtalets effekter på den makroekonomiska utvecklingen 1998–2019.
- Sverige hade en relativt hög BNP-produktivitets- och reallönetillväxt samt en relativt stabil makroekonomisk utveckling fram till den globala finanskrisen i slutet av 00-talet. Reallönetillväxten var fortsatt förhållandevis hög i Sverige under 2010-talet trots att produktivitetens utvecklingen kom att bli lika låg som den i andra OECD-länder.
- Slutsatserna om Industriavtalets effekter är baserade på tidigare empiriska studier, bearbetningar av officiell statistik och på egna kvantitativa analyser. Rapporten anlägger ett länderjämförande perspektiv.
- Den så kallade EFO-modellen fungerade som en teoretisk motbild vid utvärderingen av Industriavtalet. Central löne-moderation påverkar inte den totala löneökningstakten i EFO-modellen. De centrala avtalen är heller inte av avgörande betydelse i modellen för spridningen av den öppna sektorns löneökningar till andra sektorer.
- Utvärderingen tog också avstamp i två "IA-vänliga" teorier om en löneledd ekonomisk utveckling. Industriavtalets märke kan ha haft en gynnsam inverkan på den inhemska efterfrågan och på produktivitetens utvecklingen i framför allt tjänstesektorn.
- Utvärderingen tonade ner betydelsen av de centrala avtalens löneåterhållsamhet för Sveriges löne-, BNP- och produktivitetens utveckling.
- Industrins löneledarskap kan ha skärpts genom Industriavtalet, speciellt under 2010-talet.
- Industrins märke bidrog sannolikt till Sveriges BNP-tillväxt genom sin stimulan av den privata konsumtionen. Bidraget blev viktigare under 2010-talet, ett decennium då exporten och tillverkningsindustrins produktivitetsökningar utgjorde en svagare tillväxtmotor.
- Löneföljsamheten till tillverkningsindustrin verkar ha tvingat fram produktivitetsökningar i tjänstesektorn vilket i sin tur höll upp reallönetillväxten i svensk ekonomi under 2010-talet.
- Rapporten vill samtidigt nyansera den gängse bilden av Industriavtalets effekter. Mantrat om att Industriavtalet har tjänat oss väl är inte empiriskt förankrat.
- Utrymmet för lokala löneökningar begränsade Industriavtalets inflytande över löneutvecklingen, speciellt fram till den globala finanskrisen.
- Sveriges industristruktur och innovationssystem var huvudorsakerna till Sveriges höga BNP-, produktivitets- och reallönetillväxt fram till finanskrisen.

- Det är i praktiken svårt att separera mellan det centrala förhandlings-systemet och andra institutionella förhållanden – främst organisations-graden och styrkeförhållandena på arbetsmarknaden – vid analysen av Industriavtalets betydelse för svensk lönebildning och makroekonomi.
- Industriavtalets normer om löne-återhållsamhet och industriellt löneledarskap hade direkta motsvarigheter i andra OECD-länder och även i tidigare förhandlingssystem i Sverige.
- Det är troligt att den genomsnittliga löneökningstakten och den makro-ekonomiska utvecklingen inte hade avvikit nämnvärt från den faktiska i ett hypotetiskt förlopp utan Industri-avtalet.

Förord

Under hösten 2022 kontaktade professorn i nationalekonomi vid Stockholms universitet, Lennart Erixon, mig för att tala om den utvärdering av Industriavtalet han höll på med. Jag blev genast intresserad. En oberoende men gedigen analys av Industriavtalets effekter på lönebildningen och makroekonomin har hittills saknats.

När jag under vintern 2022/2023 fick ta del av den analys som växte fram insåg jag att här fanns en väldigt öppen ansats att försöka tränga igenom den snåriga och ganska komplexa frågan om Industriavtalets effekter. Hur påverkas lönerna, inflationen, sysselsättningen och tillväxten i en marknadsekonomi av en sådan lönebildningsmodell? Vilken roll har Industriavtalet haft under de tjugo-fem år som gått sedan dess tillkomst?

Lennart Erixon är vårt lands främste heterodoxa nationalekonom i det att han pläderar för större mångfald inom nationalekonomin. Han är dessutom modig och envis. När andra springer i flock och återupprepar talepunkter om olika delar i den ekonomiska politiken som "länge tjänat oss väl", tittar Lennart ofta åt andra hållet, går till källorna, räknar själv och ser efter hur det verkligen förhåller sig.

Lennart Erixon, med ett förflutet på Institutet för Social Forskning (Sofi) och Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning (Fief), är väl förankrad i de svenska lönebildningsmodeller vi haft, inte minst Rehn–Meidner-modellen. Lennarts

Rehn–Meidnerska idéer om betydelsen av omvandlingstryck för att öka produktivitetstillväxten har även varit centrala i hans utvärdering av Industriavtalet. Han har också länge studerat tillväxtregimer i olika länder. Därför är det spännande att ta del av hans mångfacetterade analys som benar i frågor och de många påståenden som florerar om vilka resultat man kan säga att den svenska lönebildningsmodellen (som också var en del av hanterandet av den svenska 1990-talskrisen), faktiskt haft. Lennarts resultat är mycket intressanta, inte minst för den diskussion som kommer föras i svensk fackföreningsrörelse.

När detta skrivs är det juni 2023. Syrenernas blomningstid liksom årets mycket komplicerade avtalsrörelse i inflationskrisens skugga är snart till ända. Som många konstaterat har tio års reallöneökningar spolats bort och förmodligen kommer det vara 2030-tal innan de breda löntagargrupperna återtagit sin köpkraft och levnadsstandard. Samtidigt talar allt fler om att det snarare är råvarupriser, räntor, vinster och utdelningar som driver dagens inflation än höga löneökningar. Den amerikanska presidenten Joe Bidens program för IRA (Inflation Reduction Act) och massiva klimatinvesteringar skapar full sysselsättning för första gången på decennier. I Sverige väntar arbetskraftsbrist i välfärden och det återindustrialiserade Norrland. Kanske står vi inför behov framåt som mer liknar den verklighet de briljanta LO-ekonomerna Gösta

Rehn och Rudolf Meidner fick LO:s uppdrag att försöka lösa under den tidiga efterkrigstiden. Mycket talar för att lönebildningen kommer behöva ändras kommande år, liksom den gjort tidigare.

Nu handlar inte Lennart Erixons utvärdering av Industriavtalets första tjugofem år om årets avtalsrörelse. Och framtidens utmaningar berörs bara kortfattat i hans slutkapitel. Men många av de frågor som väcks och

kommer att behöva besvaras på nytt av fackföreningsrörelsen, belyser han i sin studie. På vägen framåt behöver facket en förnyad diskussion om hur man ska se på sitt uppdrag för en solidarisk lönebildning. För en sådan diskussion är Lennart Erixons utvärdering en perfekt utgångspunkt.

Stockholm juni 2023

Daniel Suhonen, chef Katalys

1. Introduktion

Industriavtalet (IA) såg dagens ljus 1997 genom en överenskommelse mellan parterna i svensk gruv- och tillverkningsindustri som omfattade både tjänstemän och arbetare. IA skulle fungera som norm för löneöverenskommelser inom andra avtalsområden. Löneökningarna i våra viktigaste konkurrentländer – den sk Europanormen – blev vägledande för parterna i industrin. De centrala avtalen skulle också vara förenliga med Riksbankens inflationsmål. Vid sidan av IA etablerades ett offentligt medlingsinstitut år 2000 med uppgift att ge information om samhällsekonomin och löneutvecklingen, stärka upplutningen kring IA samt att medla vid arbetskonflikter. Samma år kom parterna inom den offentliga sektorn överens om ett IA-liknande samarbetsavtal. Parterna inom industrin ingick ett nytt samarbetsavtal 2011 för att förtydliga IA:s normer och bredda samverkansformerna. De vidtog sedan några mindre förändringar av IA vid två tillfällen (2014 och 2016).

I samband med IA:s tillkomst bildade industriparterna egna och gemensamma organ för löneförhandlingar och för uppföljningar av ingångna avtal, tecknandet av nya samarbetsavtal och för bedömningar av framtida löneutrymmen. Genom etableringen av Industrins Ekonomiska Råd kom IA att anlita utomstående experter för studier av svensk ekonomi och för omvärldsanalyser.

Den allmänna uppfattningen är att lönebildningen fungerat tämligen väl i Sverige sedan slutet av 1990-talet (se

tex Arbetsmarknadsekonomiska Rådet, 2017, s. 36 och Medlingsinstitutet, 2021, s. 16). Men IA har inte saknat inre motsättningar eller utomstående kritiker.¹ Vissa nationalekonomer menade att IA:s Europanorm spelat ut sin roll med tanke på Sveriges flexibla växelkurser och Riksbankens övergripande ansvar för prisstabiliteten (Calmfors, 2008; Gottfries, 2019). Arbetsmarknadsekonomiska Rådet kom i mitten av 2010-talet att ifrågasätta industrins löneledande roll. Relativlönerna för anställda i tjänstesektorn måste öka p g a strukturförändringar och brist på arbetskraft (Arbetsmarknadsekonomiska Rådet, 2016, kap. 2 och 2017, avsnitt 2.4; Calmfors, 2018, avsnitt 5.3). Samtidigt ifrågasatte Konjunkturinstitutet (KI) värdet av IA:s lönemoderation. Riksbanken hade uttömt sina möjligheter att belöna IA:s löneåterhållsamhet med sänkningar av reporäntan. En fortsatt lönemoderation kunde rentav höja realräntan och försvåra uppfyllandet av Riksbankens inflationsmål genom att bl a försämra löntagarnas köpkraft (Konjunkturinstitutet, 2015, s. 22–25).

IA:s effekter på svensk ekonomi och förmåga att anpassa lönerna till Riksbankens inflationsmål har fr a analyserats av KI, Medlingsinstitutet, Arbetsmarknadsekonomiska Rådet och av IA:s egna institutioner. Det finns idag en omfattande ekonomisk litteratur som utvidgat vår kunskap om svensk lönebildning under IA-eran. Men IA:s

betydelse för svensk makroekonomi har inte blivit föremål för någon systematisk utvärdering trots att tjugofem år förflutit sedan det första avtalsåret (1998).

Föreliggande rapport analyserar IA:s effekter på Sveriges BNP- och produktivitetstillväxt, reallöneutveckling och makroekonomiska stabilitet. Studien omfattar en period från 1998 till 2019.

Ett problem vid en utvärdering av IA är av kontrafaktisk natur – hur skulle lönebildningen ha sett ut och den svenska ekonomin ha utvecklats i en hypotetisk situation utan IA?

2019; covidåren är alltför närliggande och speciella för att ingå i studien. Den analyserade IA-perioden är indelad i två delperioder med den globala finanskrisen 2007–2008 som skiljelinje. Rapporten hänvisar till den första och andra IA-perioden.

IA:s effekter på makroekonomin kommer att analyseras ur ett länderkomparativt perspektiv. Utvärderingen är en biprodukt av ett internationellt forskningsprojekt om tillväxtmodeller i olika OECD-länder (se Baccaro m fl. red., 2022). Länderjämförelser är ovanliga i IA-litteraturen fransett vid beskrivningen av lönekostnader, vinster och marknadsandelar. Utvärderingen av IA uppmärksammar att flera andra OECD-länder än Sverige hade IA-liknande lönesystem under den studerade perioden. Det fanns motsvarigheter till IA i Tyskland och i andra små västeuropeiska länder, tex i andra nordiska länder.² Tyskland är av ett särskilt intresse vid en utvärdering

av IA med tanke på landets ställning som Sveriges viktigaste konkurrentland. En långtgående decentralisering av lönebildningen och avreglering av arbetsmarknaden under 00-talets första hälft kan också ha bidragit till att Tyskland följde en annan tillväxtbana än Sverige under IA-perioden.

Medlingsinstitutets och IA-institutionernas skrifter har utgjort viktiga utgångspunkter för min utvärdering. Skrifterna framhåller i allmänhet att IA haft en positiv inverkan på svensk lönebildning och makroekonomi. Författarna beskriver dock sällan de underliggande mekanismerna. IA har inte utgått från eller utmynnat i en sammanhållen teori om svensk ekonomi. Den sk EFO-modellen från början av 1970-talet har fått fungera som en teoretisk referenspunkt vid min utvärdering. Modellen tonar ned det centrala förhandlingarnas möjligheter att åstadkomma lönemoderation och även deras betydelse för spridningen av den konkurrensutsatta sektorns löneökningar till den slutna sektorn. Men utvärderingen av IA kommer även att vara baserad på teorier om en löneledd ekonomisk utveckling som inte beaktas vare sig i EFO-modellen eller (mer än marginellt) i IA-litteraturen.

Det ska sägas från början att det varit svårt att dra tvärsäkra slutsatser om IA:s betydelse för lönebildningen och makroekonomin. Några möjligheter att fastställa kausalsamband med hjälp av randomiserade experiment gives inte i detta fall. Ett problem vid en utvärdering av IA är av kontrafaktisk natur – hur skulle lönebildningen ha sett ut och den svenska ekonomin ha utvecklats i en hypotetisk situation utan IA? Rapporten efterlyser ett kontrafaktiskt synsätt i IA-litteraturen. Men svårigheten att bl a ange den troligaste motkandidaten till IA har gjort att den efterfrågade

kontrafaktiska analysen även är kortfattad i föreliggande rapport.

Utvärderingen har flera andra begränsningar. Slutsatserna om IA:s effekter bygger i huvudsak på tidigare empiriska studier och på en sammanställning av internationell statistik. Vissa kompletterande kvantitativa studier har utförts i samband med utvärderingen, studier som dock kräver framtida fördjupningar. Rapportens analys är heller inte heltäckande. IA:s förhållande till Riksbankens inflationsmål och effekter på räntorna har bara behandlats perifert. Vidare fokuserar utvärderingen mer på Sveriges BNP än på landets sysselsättning och arbetslöshet. Jämförelser av den makroekonomiska stabiliteten i Sverige och andra länder är inte baserad på estimeringar av s k

Phillipskurvor som beskriver hur länderna har lyckats kombinera låg inflation med låg arbetslöshet. Rapporten har ägnat litet utrymme åt IA:s effekter på inkomstfördelningen. En fullständig utvärdering av IA hade krävt större utredningsresurser än vad som förelåg vid skrivningen av denna rapport.

Rapporten utreder i kapitlen 2 och 3 om IA verkligen påverkat löneutvecklingen i svensk ekonomi genom sina normer om lönemoderation och industriellt löneledarskap. IA:s inverkan på Sveriges BNP-tillväxt, makroekonomiska stabilitet och produktivitetstillväxt analyseras sedan i kapitlen 4–6. Det avslutande kapitlet (kapitel 7) sammanfattar rapporten och diskuterar helt kort utformningen av en framtida förhandlingsmodell.

EFO-modellen

EFO-modellen från 1970 var uppkallad efter utredningscheferna vid Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF, dagens Svenskt Näringsliv) och Landsorganisationen (LO): Gösta Edgren, Karl-Olof Faxén respektive Clas-Erik Odhner. Modellen var uttryck för en partsöverskridande strävan att definiera utrymmet för

löneökningar på svensk arbetsmarknad. EFO-modellen var i stort sett identisk med den norska Aukrustmodellen (den Skandinaviska inflationsmodellen) från mitten av 1960-talet. EFO-modellen övergavs som rättesnöre för de centrala löneförhandlingarna i samband med dollar- och oljekrisen i mitten av 1970-talet.

2. I takt med Europa och inflationsmålet

2.1. Löneåterhållsamhetens teori

IA:s företrädare hyser liksom utomstående en stark tilltro till industriparternas förmåga och villighet att förhindra löneökningar som hotar konkurrenskraften och sysselsättningen och som gör att inflationen hamnar över Riksbankens tvåprocentsmål. IA tar följaktligen för givet att de centrala parterna kan påverka den allmänna löneutvecklingen. Parternas lönekrav och lönebud påverkas visserligen av det realekonomiska utrymmet (det faktiska och förväntade), dvs av de makroekonomiska och industrispecifika förhållanden som bestämmer företagets bärkraft. Även de centrala löneökningarna är i hög grad endogena i industrin. Men industriparternas tilltro till möjligheten att uppfylla Europeanormen och Riksbankens inflationsmål illustrerar IA:s kontrollerande syn på lönebildningen.

Industrins Ekonomiska Råd gör reservationen att industriparterna inte kan styra det slutgiltiga löneutfallet 'fullt ut' (Industrins Ekonomiska Råd, 2017, s. 47).³ Men IA:s norm om lönemoderation upphävs inte av lokala avtal enligt rådet.⁴ IA bygger på föreställningen att den totala löneökningstakten inte bestäms till fullo av realekonomin.

I EFO-modellen är löneutvecklingen i den öppna sektorn helt och hållet endogen (Edgren m fl, 1970; Aukrust, 1977). Sektorns löneökningar bestäms nämligen av företagets pris- och

produktivitetsutveckling dvs av realekonomiska förhållanden, inte av textfackföreningsrörelsens styrka. Pris- och produktivetsförändringarna i den öppna sektorn är i sin tur exogena dvs bestämda utanför modellen. Pris- och produktivetsökningar kommer att öka vinsternas andel av förädlingsvärdet i den öppna sektorn. Det uppkomna löneutrymmet tas i anspråk genom antingen centrala eller lokala avtal. Central löneåterhållsamhet kan inte förhindra lokala löneökningar utan t o m öka dem (se nedan).⁵ Löneökningar utöver de centrala avtalen, s k löneglidning, uppstår i EFO-modellen främst genom företagets ökade efterfrågan på knapp arbetskraft samt genom deras villighet och utfästelser att öka de anställdas löner när vinsterna ökar. Vinstens andel av BNP konvergerar därför mot sitt 'naturliga' värde på medellång sikt även om de centrala parterna skulle uppvisa löneåterhållsamhet.⁶

I EFO-modellen är en konstant vinstandel både en lönepolitisk norm (för upprätthållandet av företagets investeringsnivå) och en beskrivning av en jämviktstendens. De centrala förhandlingarna kan möjligtvis påverka inkomstfördelningen. Men de har ett begränsat inflytande över löneutvecklingen för hela löntagarkollektivet p g a möjligheten av löneglidning. Dessa EFO-slutsatser påverkas inte av att vi utvidgar analysen till att även omfatta den slutna sektorn (se kapitel 3).⁷

Dagens löneteorier utmanar

EFO-modellen. De ger parterna på arbetsmarknaden möjligheter att påverka löneutvecklingen genom sina överväganden och normer. Parterna kan få till stånd löneåterhållsamhet dvs bedriva 'frivillig inkomstpolitik'. Lönerna bestäms i spelteorin av ett begränsat antal aktörer. Vissa spelteorier är direkt formulerade för ett centralt förhandlingssystem. Parterna antas i varierande grad ta hänsyn till att deras beteenden påverkar inflationen och därmed medlemmarnas reallöner och sysselsättning samt centralbankens penningpolitik (se t ex Holden, 2005). Vartianen (2010) och Calmfors och Larsson-Seim (2013) antar precis som EFO-modellen att en viss sektor är löneledande. Ett begränsat antal centrala aktörer i den löneledande sektorn kan inte bara förutse (för att sedan beakta) de makroekonomiska konsekvenserna av sina beslut utan också prägla löneutvecklingen genom sin återhållsamhet.

Dagens etablerade förhandlingsmodeller (som oftast får beskriva lönebildningen i makroekonomiska läroböcker) bortser inte från de realekonomiska faktorer som bestämmer företagets bärkraft och konkurrensförmåga. Arbetsgivarnas lönebud är en funktion av företagets priser och produktivitet (precis som i EFO-modellen) liksom av landets valutakurser och relativpriser i en öppen ekonomi. Löntagarnas lönekrav och förmåga att genomdriva dem är en funktion av deras alternativa inkomstmöjligheter. Förhandlingsteorin framhäver här betydelsen av arbetslöshetens storlek och socialförsäkringssystemens generositet. Genom sin hänvisning till facklig organisationsgrad och lönesystemets centraliseringsgrad lämnar förhandlingsteorin även utrymme för såväl lönechocker som lönemoderation (Layard och Nickell, 1990; Blanchflower m fl, 1996).

De flesta förhandlingsteorier bortser från att marknadskrafterna kan motverka och rentav upphäva den frivilliga inkomstpolitikens inflytande över den totala löneökningstakten. De gör t ex ingen distinktion mellan centrala och lokala avtal. Förhandlingsmodeller som trots allt tar hänsyn till löneökningar på lokal nivå begränsar de centrala avtalens kontrollmöjligheter (se litteraturöversikt i Erixon, 2000, s. 63–64). Återhållsamma centrala avtal motsvaras av lokala löneökningar. Central löneåterhållsamhet är en följd av att parterna förväntar sig en fördelaktig löneglidning. Parternas lönemoderation kommer dessutom att förflytta löneökningar p g a realekonomins utveckling från den centrala till den lokala nivån precis som i EFO-modellen. Marknadskrafterna neutraliserar lönemoderationens effekter på den totala löneökningstakten i det senare fallet.

Enligt vissa förhandlingsteorier som beaktar marknadskrafternas inflytande kan central löneåterhållsamhet *orsaka* löneglidning. Uppkomsten av efterfrågeöverskott på arbetsmarknaden är troligare om parterna bedriver inkomstpolitik. Ett liknande kausalt samband mellan centrala och lokala löner kan även uppstå i EFO-modellen. Modellen betonar dock att löneåterhållsamhet kommer att öka det finansiella utrymmet för lokala löneökningar.

Frågan är om IA:s inkomstpolitiska perspektiv eller EFO-modellens endogena syn på lönebildningen varit mest relevant under den studerade perioden. Jag utreder först om de senaste decenniernas decentralisering av lönebildningen, delvis inom ramen för de centrala löneavtalen (med sifferlösa avtal som en ytterlighet), ändå möjliggjorde en kontrollerad löneutveckling eller om den stärkte EFO-modellens avståndstagande från ett sådant synsätt.

2.2. Lönemoderationens förutsättningar

IA förutsätter att de totala löneökningarna kan styras av de centrala parterna i avsikt att uppfylla Riksbankens inflationsmål och den egna Europanormen. Lokala löneökningar kommer inte att upphäva effekterna på löneutvecklingen av central löneåterhållsamhet, åtminstone inte fullt ut. Enligt en mer specifik IA-hypotes kommer parternas lönemoderation inte att framkalla motsvarande lokala löneökningar fullt ut.

Den starka tilltron till möjligheterna att beställa en viss löneökningstakt av IA:s parter kan förefalla paradoxal med tanke på decentraliseringen av svensk lönebildning under de senaste decennierna. Löneförhandlingar på arbetsplats- och företagsnivå är ingen ny företeelse i Sverige. De har stått för en väsentlig del av de totala löneökningarna under hela efterkrigstiden.⁸ Men lokala avtal har fått en allt större betydelse inte bara för fördelningen av utan också för storleken på de kollektiva löneökningarna, framför allt i den offentliga sektorn. Kollektivavtalen bidrog till att de lokala löneökningarna rentav blev högre i den offentliga sektorn än i industrin under den första IA-perioden (se Tabell 1* i Appendix). I början av 2010-talet fick bara 1 procent av de anställda i den offentliga sektorn en kollektiv löneökning lika för alla (och ingenting annat) genom de centrala avtalens generella lönepåslag (Vartiainen, 2011, tabell 2). Endast 7 procent av de anställda inom de tre största avtalsområdena erhöll bara avtalens uniforma löneökningar i slutet av den andra IA-perioden.⁹ OECD:s sekretariat konstaterade redan i början av 2010-talet att decentraliseringen av de kollektiva löneförhandlingarna varit mer långtgående i Sverige, Danmark och

Frankrike än i andra medlemsländer (OECD, 2012, s. 9).

Men det saknas inte stöd för uppfattningen att IA kan påverka och rentav kontrollera svensk lönebildning. Sverige tillhörde fortfarande gruppen medlemsländer med den högsta täckningsgraden för kollektivavtal under 2010-talet.¹⁰ Antalet anställda som omfattas av kollektivavtal har sjunkit drastiskt i Tyskland sedan början av 1990-talet medan den varit relativt stabil i de nordiska länderna (OECD, 2017, figur 4.5). De centrala parterna i Sverige binder dessutom upp de lokala genom lönepotter och individgarantier. Andelen anställda som bara omfattas av lokala kollektivavtal var fortfarande mindre i Sverige (och Norge) än i alla andra medlemsländer (OECD, 2017, figur 4.7).

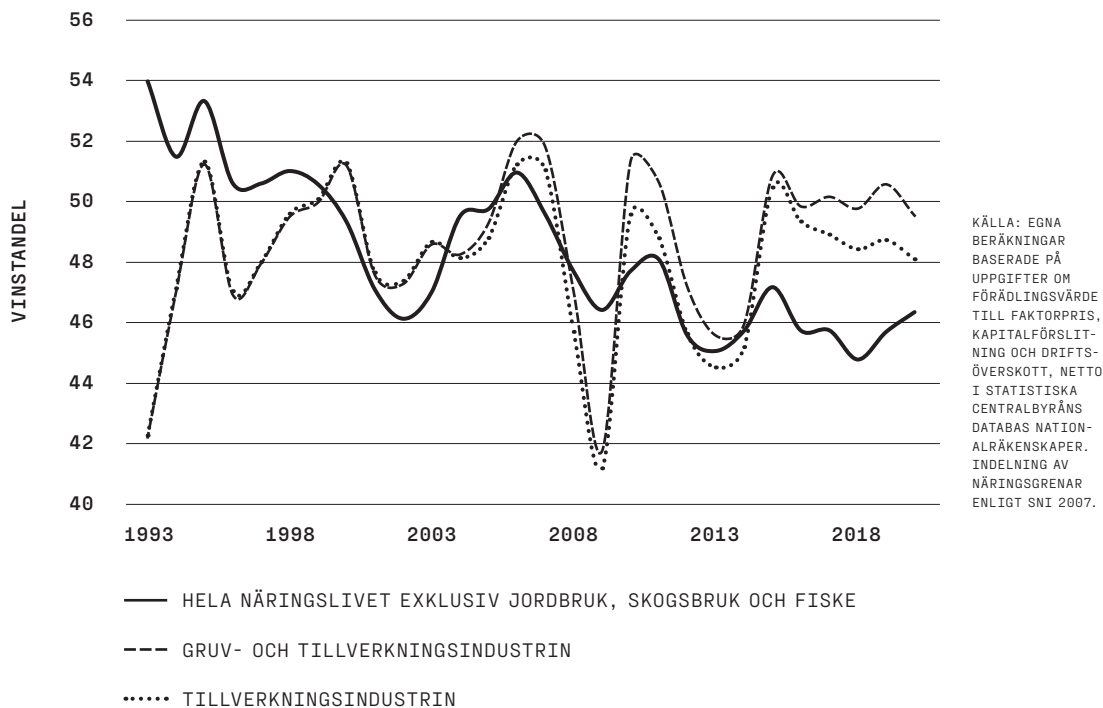
De centrala löneförhandlingarna på sektornivå påverkade trots allt löneökningarna för merparten av de svenska löntagarna i slutet av 2010-talet, fr a för de privatanställda (Arbetsmarknadsökonomiska Rådet, 2018, figur 5.1). Termen 'organiserad decentralisering' används av bl a OECD:s sekretariat för att beskriva det kollektiva lönesystemet i Sverige men också det i andra nordiska länder (med Island och möjligen Finland som undantag), Nederländerna, Österrike och Tyskland (OECD, 2017, 147–148 och tabell 4.10). Det är svårt att fastställa det centrala inflytandet över löneutvecklingen i Sverige jämfört med i andra länder. Slutsatser om IA:s kontroll över svensk lönebildning måste bl a beakta att lönesystemet ger utrymme för lokala löneökningar utanför kollektivavtalen.

2.3. IA:s löneåterhållsamhet i praktiken

Under 1990-talet skedde en nedväxling av den nominella löneökningstakten i Sverige. Sänkningen av inflationstakten

DIAGRAM 1.

Vinstens procentuella andel av förädlingsvärdet (brutto) i näringslivet, gruv- och tillverkningsindustrin samt enbart tillverkningsindustrin 1993–2020 (årsdata).



var ett internationellt fenomen. Men den åtstramande finanspolitiken efter 90-talskrisen, införandet av ambitiösa finanspolitiska regler och Riksbankens tillämpning av sitt inflationsmål (målet kom att styra penningpolitiken fr o m mitten av decenniet) gjorde att Sverige blev ett land med en relativt låg i stället för en relativt hög inflation.¹¹ Den restriktiva ekonomiska politiken dämpade löneökningstakten genom sin påverkan på realkonomin. Arbetslösheten återvände inte till de låga nivåerna innan 90-talskrisen. Men IA:s rapporter framhäver också den centrala löneåterhållsamhetens betydelse för Sveriges låga löneökningar under den första IA-perioden. Industrierparterna tog hänsyn till Riksbankens inflationsmål och till Europanormen.

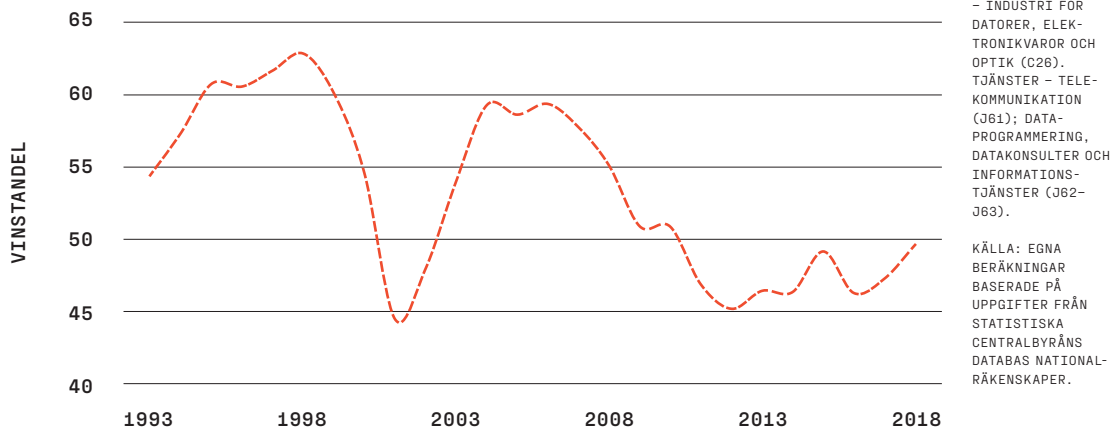
Det finns flera tecken på att IA:s Europanorm påverkade löneutvecklingen under den första IA-perioden.

Sveriges relativa lönekostnader per producerad enhet (RULC) minskade betydligt över perioden.¹² Försvagningar av kronan medverkade i hög grad till att RULC sjönk kraftigt för svensk tillverkningsindustri. Men även lönekostnaderna per producerad enhet uttryckta i den egna valutan (ULC) – enhetsarbetskostnaden – minskade avsevärt i svensk tillverkningsindustri under den första IA-perioden. Tillverkningsindustrins ULC föll kraftigt i Sverige jämfört med i en referensgrupp bestående av 15 EU-länder (Arbetsmarknadsekonomiska Rådet, 2015, figur 13). ULC i tillverkningsindustrin blev jämförelsevis låg för Sverige mot slutet av den första IA-perioden (Hüfner, 2007, s. 11–12). Nominallönerna anpassning till produktivitetstillväxten i svensk industri var ofullständig.

Vinstandelen i svensk gruv- och

DIAGRAM 2.

Bruttovinstandelen (i procent) i den svenska IKT-sektorn 1993–2018 (årsdata).



tillverkningsindustri låg kvar under den första IA-perioden på de höga nivåer som hade uppnåtts i mitten av 1990-talet – se [Diagram 1](#); i slutet av perioden blev vinstandelen to m högre än under det tidigare rekordåret 1995.¹³ Vinstandelen (och även lönsamheten) i tillverkningsindustrin utvecklades i ungefär samma takt i Sverige som i andra små västeuropeiska länder och i våra konkurrentländer under den första IA-perioden. Tyskland var här en västeuropeisk avvikare genom sin exceptionella uppgång i vinstandelen (och lönsamheten).¹⁴

Men den första IA-periodens löneeftersläpning och ökade vinstandel i gruv- och tillverkningsindustrin (som dock var insignifikant) berodde inte nödvändigtvis på Europanormen. Perioden dominerades av två konjunkturuppgångar. Vinstandelen rör sig vanligtvis medcykliskt och den sk produktrealloänen (nominal-lönerna i relation till producent- eller faktorpriserna) motcykliskt i svensk tillverkningsindustri (Messina m fl, 2009). Löneökningstakten var dessutom låg under flera år genom Riksbankens

underskattning av produktivitetsökningarna i svenskt näringsliv (och av importpriserna). Den felaktiga inflationsprognosen dämpade löneökningstakten genom att utlösa en alltför restriktiv penningpolitik i förhållande till Riksbankens inflationsmål och genom att öka kraven på löneåterhållsamhet.

De centrala avtalens löneåterhållsamhet kan ha haft en viss betydelse för den svenska löneutvecklingen under den första IA-perioden. Men den nominella löneeftersläpningen i svensk tillverkningsindustri under perioden var i stor utsträckning temporär vare sig vi betonar att perioden var exceptionell genom sin övervikt av goda år eller sina oförutsedda produktivitetsökningar. En liknande löneeftersläpning under en konjunkturuppgång kunde också observeras i samband med 1980-talets devalveringar. Skiftet under de efterföljande decennierna till en ekonomi med bestående hög arbetslöshet bidrog förmodligen till att försvaga löneanpassningen till en vinstskapande uppgång i företagets priser och produktivitet.

Den ofullständiga löneanpassningen till produktivitetsökningarna under den

första IA-perioden hade även en industristrukturell förklaring. Specialiseringen på IKT (främst på K:t, teleprodukter och -tjänster) låg bakom ett svenskt produktivitetsunder. Men produktivitetsledda prissänkningar och hård priskonkurrens på IKT-marknaderna innebar också ett försämrat svenskt bytesförhållande.¹⁵

Industristrukturen var avgörande för vinstandelens utveckling på aggregerad nivå över den första IA-perioden.

IKT-företagens priskonkurrens motverkade produktivitetsschockens positiva effekt på vinsterna i den konkurrensutsatta sektorn.

Vinstandelen i den svenska IKT-sektorn sjönk betydligt under den första IA-perioden, d v s under en period då sektorn uppvisade en exceptionellt hög produktivitetstillväxt – se [Diagram 2](#). Sveriges försämrade bytesförhållande dämpade (allt annat givet) löneökningstakten under den första IA-perioden.

Hypotesen om att genomsnittslönerna i svensk industri var i otakt med produktivitetstillväxten under den första IA-perioden p g a Sveriges IKT-specialisering (som var förbunden med ett försämrat bytesförhållande och ett produktivitetsunder) stöds av det faktum att löneanpassningen till produktivitetstillväxten även var ofullständig i Finland, det enda landet i EU som upplevde en lika kraftigt IKT-relaterad produktivitetstillväxt som Sverige. Finland saknade för övrigt ett IA-liknande förhandlingssystem vid

den här tiden. De centrala avtalen var resultatet av ett korporativt lönesystem med betydande inslag av statlig inkomstpolic (Vartiainen, 2011).

Industristrukturen var dessutom avgörande för vinstandelens utveckling på aggregerad nivå över den första IA-perioden. Det var gruvindustrin som åstadkom en ökad vinstandel i svensk gruv- och tillverkningsindustri under perioden. Vinstandelen (och lönsamheten) i enbart tillverkningsindustrin blev inte högre under 00-talets högkonjunktur än under konjunkturuppgången i mitten av 1990-talet (se [Diagram 1](#)). Industristrukturens betydelse för utvecklingen av vinstandelen i svensk gruv- och tillverkningsindustri 1998–2007 försvagar ett argument om att IA:s löneåterhållsamhet var av avgörande betydelse.¹⁶

Avsaknaden av en tydlig trend i Sveriges RULC och vinstandel i gruv- och tillverkningsindustrin (liksom i enbart tillverkningsindustrin) över *hela* IA-perioden (1998–2019) ligger i linje med EFO-modellen.¹⁷ De centrala parterna kan enligt modellen inte upphäva tendensen till en konstant vinstandel. Löneglidningen var omfattande under den första IA-perioden. Dess andel av de totala löneökningarna i gruv- och tillverkningsindustrin samt sektorn för energi, vattenförsörjning och avfallshantering ('industrin' i fortsättningen) var 44 procent för tjänstemännen (Medlingsinstitutets lönestatistik). För arbetarna var motsvarande andel 29 procent. Löneglidningen blev betydande p g a två exportledda konjunkturuppgångar, en IKT-ledd produktivitetsboom och en hög efterfrågan på IKT-personal.

Den konstanta vinstandelen i gruv- och tillverkningsindustrin 1998–2019 vederlägger dock inte IA:s kontrollerande syn på svensk lönebildning. Vinstandelen påverkades under perioden av

en rad händelser som inte kan knytas till lönesystemet eller till lönepolitiken. Den oförändrade vinstandelen över hela IA-perioden utesluter inte att central återhållsamhet kan ha påverkat löneutvecklingen på kort sikt och även motverkat eventuella tendenser till en fallande vinstandel. Den omfattande

Regressionsanalyser ger ingen entydig bild av Europeanormens inflytande över industrins löner.

löneglidningen under perioden är heller inget bevis i sig på att den *orsakades* av IA:s löneåterhållsamhet. EFO-modellens bild av ekonomin är inte självklar vid en studie av IA-perioden. Kvantitativa studier av IA-perioden kan kanske ge oss svar på frågan om de totala löneökningarna och löneglidningen påverkades av de centrala avtalens lönemoderation.

Regressionsanalyser ger ingen entydig bild av Europeanormens inflytande över industrins löner. Westermark (2019) undersökte de tyska industriavtalens effekter på de svenska industriavtalen och även de faktiska tyska industri-lönernas effekter på de faktiska lönerna i svensk industri på både lång och kort sikt. Studien byggde på kvartalsdata för perioden 1997–2017. De långsiktiga sambanden estimerades med hjälp av en sk Vector Error Correction Model (VECM). Vid bestämningen av de avtalsmässiga och faktiska lönerna i svensk industri beaktades inte bara de tyska motsvarigheterna utan

också ett antal makroekonomiska kontrollvariabler.

De tyska lönerna hade en stark signifikant påverkan på både de avtalade och de faktiska (totala) lönerna i svenska industri på lång sikt. Men sambanden mellan de tyska och svenska löneökningarna var insignifikanta och dessutom svaga på kort sikt. En liknande studie av KI för perioden 1997–2018 lyckades inte påvisa ett signifikant samband mellan förändringar i avtalslönerna i tysk industri och löneförändringar i svenskt näringsliv. De tyska avtalen hade visserligen ett signifikant inflytande över de *centralt avtalade* löneökningarna i svenskt näringsliv, men sambandet var svagt (Konjunkturinstitutet, 2018, s. 42–47).

Enligt Westermark hade de avtalade löneökningarna i *hela Euroområdet*, till skillnad från de i bara tysk industri, en betydande signifikant effekt på avtalslönerna i svensk industri även på kort sikt. Europeanormen verkar ha haft betydelse. Men ett rimligt antagande är att parterna i svensk industri i första hand sneglar på löneutvecklingen i tysk industri. Beaktandet av de avtalade lönerna i hela Euroområdet i en löneekvation för svensk industri ökar dessutom risken för en underskattning av inflytandet från den makroekonomiska utvecklingen.¹⁸

Studierna ovan hade inte syftet att avgöra om de totala löneökningarna i industrin verkligen påverkats av parternas löneåterhållsamhet. I de fall där studierna tangerade frågan (de behandlade följande bara Europeanormen dvs inte inflationsnormen) är svaren motsägelsefulla. Studiernas fokus på styrkan i (och signifikansen) hos sambandet mellan europeiska och svenska löner gör det också svårt att uttala sig om löneåterhållsamhetens betydelse för löneutvecklingen i förhållande till

realekonomiska faktorer under IA-perioden. Här måste även hänsyn tas till lönemoderationens omfattning och till storleken på de realekonomiska förändringarna under perioden. Studierna ovan av Europeanormens inflytande ger oss inte anledning att överge den tidigare slutsatsen att de centrala avtalens löneåterhållsamhet kan ha spelat en roll, men att löneökningstakten (i genomsnitt) under den första IA-perioden i huvudsak bestämdes av den ekonomiska politiken (främst penningpolitiken) och av realekonomiska faktorer (konjunkturläget, arbetslösheten, valutakurserna, produktivtetschockerna och bytesförhållandet).

Det var svårt utifrån regressionsanalyserna ovan att ta parti för antingen IA eller EFO. Liknande svårigheter gör sig gällande vid tolkningen av resultaten från en regressionsanalys av sambandet mellan centrala och lokala avtal. Arbetsmarknadsekonomiska Rådet iakttog ett negativt samband mellan centrala och lokala löneökningar 1998–2015 i linje med EFO-modellen. Lägre centrala löneökningar motverkades i både industrin och hela näringslivet av en ökad löneglidning (Arbetsmarknadsekonomiska Rådet, 2017, s. 32–35 och 68). Men Arbetsmarknadsekonomiska Rådet underströk samtidigt att sambandet mellan centrala och lokala avtal var ganska svagt. En procentenhets lägre avtalad löneökning innebar 0,3 procentenheters högre löneglidning både i industrin och i näringslivet. Rådet konfirmerade alltså den nyanserade IA-slutsatsen att återhållsamhet i de centrala förhandlingarna inte motsvarades av högre lokala löneökningar fullt ut.

Men EFO-ekonomernas utelämnande av central löneåterhållsamhet i sin lönemodell kan inte avfärdas så lätt. Arbetsmarknadsekonomiska Rådet studerade bara det omedelbara sambandet

(under samma kvartal) mellan centrala och lokala avtal. En VECM-analys (se ovan) hade kunnat belysa om central löneåterhållsamhet medfört en högre löneglidning på lite längre sikt. För att dra slutsatser om de centrala avtalens effekter på de totala löneökningarna måste vi dessutom ta hänsyn till den löneglidning som uppstått genom den centrala löneåterhållsamheten i sig d v s oavsett ett eventuellt negativt kausalt samband mellan centrala och lokala löner. Den minskade framkomligheten på en av kanalerna för realekonomiskt betingade löneökningar – de centrala avtalen – kan ha medfört ett ökat flöde av löneökningar genom den andra kanalen – de lokala avtalen. Löneglidningen var, som redan påpekats, omfattande under den första IA-perioden.

Argumentet om att centrala förhandlingar kan påverka löneutvecklingen genom sin löneåterhållsamhet spelade en framträdande roll vid legitimeringen av IA fram till den globala finanskrisen. Men både företrädare för IA och utomstående beslutsfattare och debattörer kom förmodligen att överdriva IA:s betydelse för den totala löneökningstakten. Det finns all anledning att misstänka att de centrala förhandlingarna fick ett större inflytande över de totala löneökningarna under den andra IA-perioden.

2.4. När kraven på löneåterhållsamhet lättade

De lokala avtalen kom att stå för en mindre andel av de totala löneökningarna under den andra IA-perioden, fr a i den offentliga sektorn. Löneglidningen minskade faktiskt mest i den offentliga sektorn mellan de två IA-perioderna (se Tabell 1* i Appendix). De centrala

avtalen fick förmodligen inte bara en ökad relativ betydelse i en ekonomi med blygsam löneglidning. De kan också ha fått en större inverkan på de totala löneökningarna.

De totala löneökningarna i ekonomin (och i näringslivet) blev lägre under den andra IA-perioden än under den första. Löneökningarna var tex lägre under 2010-talets högkonjunktur än under de två föregående högkonjunkturerna. Den låga nominella lönetillväxten under den andra IA-perioden var ett internationellt fenomen. Förhandlingssystemen i andra länder kunde lika lite som IA frambringa de löneökningar som krävdes för att centralbankerna skulle uppnå sitt inflationsmål. Det faktum att nästan alla centralbanker brottades med liknande deflationsproblem gör det svårt att skylla den bristande löneanpassningen på Europeanormen. Det verkar tvärtom som om de centrala avtalen i Sverige höll uppe löneökningstakten under den andra IA-perioden.

Sänkningen av den totala lönetillväxten i svensk industri var förhållandevis liten under den andra IA-perioden. Den nominella lönetillväxten i industrin var bara 0.4 procentenheter lägre än den under den första perioden fastän produktivitetstillväxten föll dramatiskt. Ökningen av timförtjänsten i svensk tillverkningsindustri 2008–2019 var hög vid en internationell jämförelse. Löneökningarna i svensk tillverkningsindustri översteg klart Europeanormen under 2010-talet.¹⁹ Enhetsarbetskostnaderna i svensk industri ökade betydligt under 2010-talet (enligt uppgifter i KI:s databas). Trenden i vinstandelen i tillverkningsindustrin var negativ (om än inte signifikant) 1998–2019 trots att perioden avslutas med en långvarig krondepreciering (2014–2019).

Deprecieringen och det faktum att produktivitetstillväxten var låg kunde inte förhindra att reallönetillväxten blev högre i Sverige än i andra OECD-länder under den andra IA-perioden (se Tabell 5* i Appendix).

Hypotesen att de centrala avtalen i Sverige fungerade som en löneuppehållande, inte som en löneåterhållande, kraft under den andra IA-perioden måste bli föremål för en mer ingående granskning än den som varit möjlig vid föreliggande studie. Det var inte bara i Sverige som kraven på löneåterhållsamhet försvagades och to m vändes till sin motsats när centralbanken fick svårigheter att nå sitt inflationsmål. Men det förefaller som om lättnaderna i kraven på lönemoderation p g a den låga inflationen utmynnade i höga löneökningar i länder med IA-liknande lönesystem (se kapitlen 4 och 6 nedan). I Sverige kan de centrala industrifacken ha varit under särskild press från andra LO-förbund att sätta ett högt märke (Arbetsmarknadsekonomiska Rådet, 2017, s. 38).

Slutsatser om IA:s betydelse för löneutvecklingen kräver en djupare analys inte bara av de faktiska orsakssambanden. De måste också vara baserade på en kontrafaktisk analys. Frågan är om den totala löneökningstakten blivit annorlunda i ett hypotetiskt fall utan IA. Diskussionen i IA:s publikationer om alternativa förhandlingssystem är kortfattad och selektiv (se Industrins Ekonomiska Råd, 2017, s. 48). IA framstår i ett fördelaktigt ljus genom jämförelser med de okoordinerade industriförhandlingar som fördes i Sverige strax innan IA (Industrins Ekonomiska Råd, 2017, s. 32). Andra alternativ till IA diskuteras i nästa kapitel.

2.5. Sammanfattning av kapitlet

Kapitlet har analyserat IA:s inverkan på löneutvecklingen genom sin lönemoderation. Jag ska sammanfatta mina slutsatser i punktform väl medveten om risken för att därmed ge en alltför schematisk och onyanserad bild av innehållet i kapitlet. Det har varit lättare att peka på tvetydigheter och luckor i den empiriska litteraturen än att utkristallisera ett antal säkra slutsatser utifrån det existerande kunskapsläget.

- Europeanormen och Riksbankens inflationsmål medförde en prioritering av löneåterhållsamhet under den första IA-perioden. De centrala avtalens lönemoderation kan ha påverkat löneutvecklingen under perioden.
- Låga nominella löneökningar i genomsnitt under den första IA-perioden var inte i första hand ett resultat av IA:s löneåterhållsamhet utan av en svag inflationsimpuls från utlandet, ett försämrat svenskt bytesförhållande, en restriktiv ekonomisk politik och en (dithörande) ökning av arbetslösheten.
- Övervikten för högkonjunkturår och kraftiga produktivetschocker är förmodligen viktigare förklaringar än IA:s lönemoderation till att lönerna släpade efter vinst- och produktivetsökningarna i svensk industri under den första IA-perioden.
- Riksbankens underskattning av storleken på produktivetsökningarna i näringslivet under den första IA-perioden sänkte löneökningstakten genom att leda till krav på central löneåterhållsamhet och en penningpolitik som blev alltför restriktiv i förhållande till inflationsmålet.
- Den omfattande löneglidningen under den första IA-perioden och avsaknaden av en tydlig trend i vinstandelen i gruv- och tillverkningsindustrin över hela IA-perioden är förenlig med EFO-modellens tes att löneutvecklingen i framför den konkurrensutsatta sektorn bestäms på lite längre sikt av realekonomiska faktorer.
- Regressionsstudier ger ingen entydig eller fullständig bild av IA:s inflytande över löneglidningen och den totala löneutvecklingen. Tyska löner verkar ha haft ett svagt inflytande över industrins löneutveckling på kort sikt. Å andra sidan verkar inte IA:s lönemoderation ha upphävts genom en lika stor löneökning på lokal nivå. Det återstår dock att undersöka om central löneåterhållsamhet motsvarades helt och hållet av en ökad löneglidning på lite längre sikt.
- De centrala avtalens inflytande över den totala löneökningstakten var troligtvis större under den andra IA-perioden, d v s under en period med mindre löneglidning. IA förefaller här ha medverkat till att hålla uppe snarare än att dämpa löneökningstakten.

3. IA:s löneledarskap

3.1. Två sätt att se på industrins löneledarskap

IA:s norm om att gruv- och tillverkningsindustrin ska vara löneledare avser att förhindra de löne-prisspiraler som kan uppstå vid förhandlingar på industrinivå (se Calmfors-Driffil, 1988). IA:s riktmärke för andra sektorer ska tillsammans med lönesamordningen inom industrin 'internalisera' de inflatoriska lönekapplöpningar som annars hade krävt en fullständig centralisering av lönebildningen.

Industrins löneledarskap är både ett faktum och en lönepolitisk norm såväl i 'IA-modellen' som i EFO-modellen. En annan överensstämmelse mellan IA och EFO är att spridningen av industrins löneökningar stannar av i samband med att andra sektorer erhåller lika stora löneökningar i procent. Men IA:s (implicita) syn på industrins löneledarskap överensstämmer inte med EFO-modellens i alla avseenden.

IA-dokumentet ger ingen entydig bild av hur företagen i den slutna privata sektorn sätter sina priser. Ett antagande om påläggsprissättning i sektorn är en viktig förutsättning i EFO-modellen för spridningen av industrins löneökningar. Vidare förutsätter IA till skillnad från EFO-modellen att det är industrins *centrala* avtal som sätter riktmärke för löneökningarna i andra sektorer. I EFO-modellen är centrala löneöverenskommelser inte en nödvändig förutsättning för att den slutna sektorn

ska uppvisa löneföljsamhet. Imitationen av den öppna sektorns löneökningar sker här genom företagets konkurrens om knapp arbetskraft, löntagarnas relativa lönepreferenser och den solidariska lönepolitiken (vad avser löneökningstakten snarare än lönerna i sig). Det är bara den solidariska lönepolitiken som förutsätter ett centralt förhandlingssystem.

En rimlig hypotes är dock att IA kan ha tydliggjort och stramat upp industrins löneledarskap. Det är också möjligt att IA och liknande förhandlingssystem i andra nordiska länder fungerat som institutioner för *bevarandet* av industrins riktmärke. Det faktum att även andra normer än IA:s styrt de centrala förhandlingarna (delvis och periodvis) och bl a medfört temporära avsteg från industrins märke under den analyserade perioden motsäger inte nödvändigtvis hypotesen att IA stärkt det industriella löneledarskapet. För att besvara frågan om industrin verkligen var löneledande i Sverige under den studerade perioden och om IA i så fall haft en självständig och en allt viktigare roll måste vi ta hjälp av den offentliga statistiken och av den empiriska forskningen.

3.2. Industrins löneledarskap i ett historiskt och internationellt perspektiv

Enligt Medlingsinstitutets lönestatistik var löneökningarna högre i den offentliga sektorn än i industrin under

IA-perioden, särskilt under den första delperioden – se [Tabell 1*](#) i Appendix. Löneökningstakten var också högre i den privata sektorn i sin helhet än i industrin under den första IA-perioden. Men enligt OECD:s statistik var löneökningarna i Sverige ungefär lika höga i tillverkningsindustrin som i hela den privata sektorn under båda IA-perioderna – se [Tabell 2*](#) i Appendix. Medlingsinstitutets och OECD:s uppgifter är hämtade från olika statistikkällor. Medlingsinstitutets beskrivning av löneutvecklingen i svensk industri omfattar dessutom andra branscher än gruv- och tillverkningsindustrin, branscher som inte löneledande.

Trots vissa tveetydigheter målar statistiken upp en bild av sektoriell lönefölsamhet i Sverige under IA-perioden. Frågan är om Sverige varit unikt i detta avseende. [Tabell 2*](#) i Appendix jämför timlöneökningarna i tillverkningsindustrin och i hela den privata sektorn i 13 OECD-länder inklusive Sverige sedan slutet av 1990-talet. Den sektoriella löneutvecklingen var uniform inte bara i Sverige utan också i merparten av de andra länderna under båda IA-perioderna. Tyskland sticker ut i tabellen genom sin betydligt högre lönetillväxt i tillverkningsindustrin än i hela den privata sektorn under den första IA-perioden.

Det är viktigt att framhålla att sektor-uniforma löneökningar inte behöver innebära att just industrin varit löneledande. Enligt Westermark (2019) hade dock lönerna i svensk industri ett starkt (och signifikant) positivt inflytande över lönerna i andra sektorer på både kort och lång sikt under perioden 1997–2017. Westermarks resultat var baserade på en indelning av näringslivet i tre sektorer, industrin (se Medlingsinstitutets breda definition ovan), byggsektorn och den privata tjänstesektorn. Den svenska industrins löneledarskap för andra

inhemska sektorer var betydligt starkare (och klarare) än den tyska industrins löneledarskap för svensk industri.

Men industriellt löneledarskap är inte något unikt svenskt fenomen. Enligt OECD:s klassificering av de kollektiva lönesystemen under den analyserade IA-perioden är tillverkningsindustrin inte bara löneledande i Sverige utan också i andra små västeuropeiska ekonomier (om än inte i Belgien, Schweiz, Irland och Island) samt i Tyskland och Japan.²⁰ I Finland fick inte industrin en klart löneledande roll i den centrala förhandlingarna (som i andra nordiska länder) förrän i mitten av 2010-talet (Dølvik m fl, 2018, s. 331; Kaitila m fl, 2022; Kjellberg, 2023, s. 21–22).

Lamo m fl. (2012) och Camarero m fl (2014) undersökte löneledarskapets riktning i 18 OECD-länder respektive i 10 EMU-länder. Båda studierna omfattade den offentliga sektorn och byggde på data från 1970-talets första hälft samt på en VECM-modell för studier av lång- och kortsiktiga samband. Camarero m fl studerade lönerelationerna mellan industrin, byggsektorn, den privata tjänstesektorn och den offentliga sektorn. Lamo m fl ställde löneökningarna i den offentliga sektorn mot de i den privata sektorn i sin helhet.

Camarero m fl visade att industrin varit löneledande i flera OECD-länder. Lamo m fl konstaterade att den privata sektorn varit löneledande på lång sikt i merparten av de undersökta länderna, bl a i Sverige om än inte i andra nordiska länder.

Men resultaten från de internationella studierna av sektoriellt löneledarskap är svårtolkade. De kan inte utmyнна i generella slutsatser om betydelsen av centrala avtalssystem i allmänhet och av IA-liknande lönesystem i synnerhet. (För flera länder var det svårt att upptäcka

några signifikanta löneledarskap ö h t.) Enligt Camarero m fl var industrin löneledande ihop med en annan sektor i de flesta fall. Enligt bägge studierna var det bara i undantagsfall som samma sektorer var löneledare på både kort och lång sikt. Finland var det enda EMU-land i Camarero m fl:s studie där industrin

Enligt de flesta studier av svensk efterkrigstid var den privata sektorn och då framför allt tillverkningsindustrin löneledande även innan IA.

varit ensam löneledande på lång sikt. Men det industriella löneledarskapet var inte påvisbart i Finland på kort sikt. Inget annat nordiskt land än Sverige uppvisade ett privat löneledarskap på lång sikt i Lamo m fl:s undersökning. Men den privata sektorn var inte en signifikant löneledare i Sverige på kort sikt. Studierna hade svårigheter att urskilja några klara institutionella mönster vid försöken att förklara skillnader i löneledarskap mellan länder.

Utvärderingen av IA:s betydelse för industrins löneledarskap utifrån de internationella studierna ovan försvåras även av deras syfte, uppläggning och tidshorisont. Studierna hade inte ambitionen att ange styrkan i ett visst löneledarskap i ett visst land. Forskarna undersökte inte heller om löneledarskapet hade förändrats under den analyserade tidsperioden. Vidare utgick inte studierna från data för (hela) 2010-talet. Camarero m fl studerade bara EMU-länder.

Undersökningarna ovan tyder dock

på att industrin, eller åtminstone den privata sektorn, varit löneledande i flera andra länder än Sverige. Det industriella löneledarskapet under IA har inte bara samtida motsvarigheter i vår omvärld. Det har också motsvarigheter i Sveriges ekonomiska historia. Enligt de flesta studier av svensk efterkrigstid var den privata sektorn och då fr a tillverkningsindustrin löneledande även innan IA (Edgren m fl, 1970, kap 8 och 9; Holmlund, 1990; Warginger, 1992).²¹ Lindqvist och Vilhelmsson (2006) konstaterade utifrån en VECM-analys att den privata sektorn var löneledare i Sverige på lång sikt under perioden 1970–2002. Lamo m fl lade bara till några ytterligare IA-år vid sin bekräftelse av den privata sektorns långsiktiga löneledarskap i Sverige. Svenska undersökningar av sektoriellt löneledarskap under tidigare perioder ger lika lite som de internationella studierna ovan argument för att betrakta IA som ett unikum.

3.3. Var industriparterna riktkarlar?

De internationella och historiska studierna ovan utredde inte om industrins (eller den privata sektorns) löneledarskap gällde de centrala eller de totala löneökningarna. Enligt Westermarks studie var de centrala löneökningarna i industrin viktigare för löneökningarna i andra sektorer än industrins totala löneökningar (både på kort och lång sikt) under IA-perioden (Westermark, 2019, tabell 6, 7, A5 och A6). Parterna i industrin verkar m a o ha varit riktkarlar för andra sektorer i överensstämmelse med IA men i strid med EFO-modellen.

Men jag vill ändå nyansera en slutsats om att de centrala industriavtalen varit styrande för löneökningarna i andra

sektorer. I linje med EFO-modellen verkar industrins totala löneökningar har varit ett betydelsefullare riktmärke för löneökningarna i den övriga privata sektorn i genomsnitt under båda IA-perioderna (se Tabell 1* och Tabell 2* i Appendix). Vidare tyder inte jämförelser av löneökningstakten i olika sektorer utifrån Medlingsinstitutets statistik på att industrins parter lyckades fullt ut i sitt uppsåt att vara lönevägledare för andra sektorer under IA-perioden. Vi kan inte utesluta att EFO-modellens marknadskrafter och relativa lönepreferenser (även för den enskilde löntagaren) var avgörande för löneutvecklingen i de löneföljande sektorerna under IA-perioden.

Andra politisk-institutionella förhållanden än det centrala förhandlingssystemet och IA kan dessutom ha varit viktiga för det industriella löneledarskapet. Löneökningarna utanför industrin (i nivå med industrins eller de centrala industriavtalen) var möjligen en konsekvens av styrkeförhållandena på arbetsmarknaden och i politiken (som bl a bestämde arbetsgivarnas hållning i löneförhandlingarna för den offentliga sektorn).

Den fackliga anslutningsgraden sjönk dramatiskt i Tyskland från början av 1990-talet fram till den globala finanskrisen, från 30 till 19 procent (Baccaro och Höpner, 2022, s. 252). Organisationsgraden föll också bland svenska löntagare men från en hög nivå och inte lika mycket som i Tyskland (Kjellberg, 2022, tabell 2 och 15). Den fackliga organisationsgraden i Sverige är särskilt hög i den offentliga sektorn. 83 procent av de anställda i den offentliga sektorn var fackligt organiserade i början av 2010-talet. I Tyskland var den fackliga anslutningsgraden i den offentliga sektorn 27 procent vid samma tidpunkt, en hög andel i ett nationellt perspektiv men inte i jämförelse med

Sverige (Visser, 2019, se också Kjellberg, 2022, tabell 10). Avregleringarna av arbetsmarknaden och den minskade fackliga organisationsgraden höll nere löneökningarna i den tyska tjänstesektorn under det 21:a århundradets första decennium (jag hänvisar fortsättningsvis till 00-talet) både i sig och genom att försvaga det industriella löneledarskapet.²²

Men betydelsen av andra politisk-institutionella förhållanden utesluter inte att de centrala industriavtalen i Sverige varit betydelsefulla för löneutvecklingen i andra sektorer antingen i sig eller i interaktion med andra faktorer. Centrala löneförhandlingar under IA kan ha varit en *nödvändig förutsättning* för att andra sektorer kunde matcha och to m överträffa industrins löneökningar. IA kan dessutom ha stärkt industriparternas ställning som riktkarlar. Den 'påtvungade' fördelningspolitiken och tjänstesektorernas bristande följsamhet under vissa avtalsperioder kan rentav ha ökat lojaliteten mot IA:s märke på sikt (jfr Arbetsmarknadsekonomiska Rådet, 2017, s. 35 och 53).

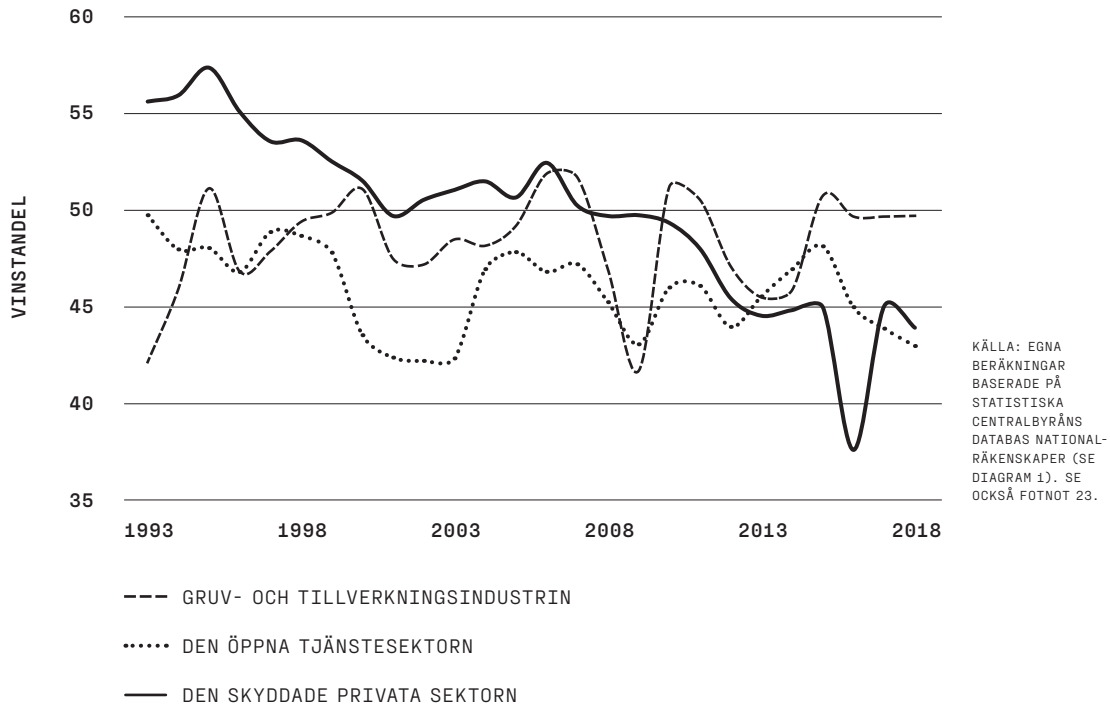
3.4. IA:s tvångströja

Avsnittet ovan beaktade möjligheten att andra politisk-institutionella förhållanden än det centrala förhandlingssystemet bestämt löneutvecklingen utanför industrin under IA-perioden. Lönerna utanför industrin kan ha hållit jämna steg med de i industrin genom inflyttandet från interna krafter (ekonomiska eller politiska). Industriavtalens löneledarskap utsätter däremot företagen i andra sektorer för ett yttre tvång i varierande grad.

De centrala industriavtalens tvång tycks ha varit mest påtagligt under den andra IA-perioden. Industrins

DIAGRAM 3.

Vinstens (procentuella) andel av förädlingsvärdet (brutto) i gruv- och tillverkningsindustrin, den öppna tjänstesektorn och den skyddade privata sektorn, 1993–2018 (årsdata).



löneledarskap kan ha stärkts över tiden genom IA (se avsnittet ovan). Men i vilket avseende kom de centrala avtalen att utsätta andra sektorer för ett tvång under den andra IA-perioden?

Jag begränsar diskussionen om IA:s tvångströja till näringslivet trots att den i hög grad kom att kretsa kring den offentliga sektorn under 2010-talet (Se Konjunkturinstitutet, 2019, s. 19–22).

IA:s industriella löneledarskap kan ha haft en påtvingande roll på två olika sätt under den andra IA-perioden. Å den ena sidan tvingade IA kanske parterna i de expanderande tjänste- och byggsektorerna att acceptera (tillverknings-)industrins löneökningar trots att sektorerna hade starka marknadskrafter i ryggen. Å den andra sidan kan IA ha pådyvlat andra sektorer en

löneökningstakt som utsatte dem för en vinstpress. Utifrån det senare synsättet var det IA, inte marknadskrafterna, som skapade ett lönetryck uppåt på företagen utanför industrin.

Arbetsmarknadsekonomiska Rådet gjorde sig till tolk för det förstnämnda synsättet. Den hemmamarknadsorienterade sektorns kraftiga expansion i Sverige under 2010-talet var förbunden (enligt rådets bedömning) med en relativt hög lönebetalningsförmåga och ett stort behov av arbetskraft. IA:s märke höll dock tillbaka löneökningarna utanför industrin. Andelen företag för vilka brist på arbetskraft var det främsta expansionshindret ökade stadigt i den privata tjänstesektorn och (fr a) i byggsektorn under den andra IA-perioden. Sedan början av 2000-talet hade denna andel

varit betydligt högre i dessa sektorer än i industrin (Arbetsmarknadsekonomiska Rådet, 2017, s. 48–55).

Arbetsmarknadsekonomiska Rådets syn på det industriella löneledarskapet under 2010-talet utmanas av att löneglidningen var lägre i den privata tjänstesektorn än i industrin (och rentav obefintlig flera år) under den andra IA-perioden enligt Medlingsinstitutets statistik (se Arbetsmarknadsekonomiska Rådet, 2017, figur 2.8). Här måste anhängare av rådets synsätt anta att IA:s löneledarskap även kom att genomsyra de lokala avtalen. Den andra tolkningen av hur IA:s tvång kom att manifesteras under 2010-talet är minst lika rimlig. Ett starkt argument för denna tolkning är att vinstandelen i den skyddade delen av näringslivet sjönk kraftigt under IA:s andra fas – se **Diagram 3**. Här ingår byggsektorn, de privata tjänstesektorer som inte är utsatta för utlandskonkurrens (den skyddade privata tjänstesektorn i denna rapport) och även sektorn för energi, vattenförsörjning och avfallshantering, en 'industrisektor' som inte är löneledande under IA.²³ Företag i den skyddade privata tjänstesektorn drabbades av ökad inhemsk priskonkurrens under 2010-talet och de kunde heller inte dra nytta av en krondepreciering och en internationell konjunkturuppgång som företagen i gruv- och tillverkningsindustrin och den konkurrensutsatta tjänstesektorn. Den fallande vinstandelen motverkade eventuella tendenser till höga löneökningar i den skyddade privata sektorn.

En rimlig ståndpunkt är att de två yttringarna av IA:s löneledarskap under den andra IA-perioden dominerade i olika sektorer. Omvandlingstrycket från IA:s löneledarskap kan ha varit mest kännbart för den privata tjänstesektorn. Vinstandelen minskade betydligt i den skyddade privata tjänstesektorn (om

än inte i handeln) under perioden.

Inskränkningen av möjligheterna att utnyttja marknadskrafterna genom IA:s löneledarskap var förmodligen märkbarare i byggsektorn. Vinstandelen i byggsektorn låg kvar på en hög nivå under den andra IA-perioden efter en kraftig uppgång under den första. Det krävs dock fördjupade studier för att utröna om IA ökade sitt sektoriella löneledarskap under den andra delperioden och för att identifiera de viktigaste orsakerna till och uttrycken för IA:s eventuellt ökade betydelse därvidlag.

3.5. Behovet av en kontrafaktisk analys

Utsagor om IA:s betydelse för industrins löneledarskap (och lönemoderation) och om IA:s makroekonomiska konsekvenser kan inte göra halt vid en sammanställning av internationella och historiska data. De kan heller inte vara enbart baserade på estimat av faktiska variabelsamband. Slutsatser om IA:s betydelse måste även vara förankrade i en kontrafaktisk analys.

Andra centrala förhandlingsmodeller var aktuella i Sverige vid tiden för IA:s tillkomst. Den sk Edingruppen föreslog i mitten av 1990-talet en återupptagen samordning av förhandlingarna på förbunds nivå under ledning av arbetsmarknadens centralorganisationer. Även Edingruppen upphöjde Europeanormen till ledstjärna för de centrala förhandlingarna (Edingruppen, 1995). Den dåvarande socialdemokratiska regeringen hade samtidigt planer på ett system med trepartsförhandlingar (statlig inkomspolitik) för att åstadkomma löneökningar på europeisk nivå (Elvander, 2003, s. 16–18). Verkstadsföreningen (Teknikföretagen fr o m 2002) hade länge varit pådrivande för en fullständig

övergång till lokal lönebildning. Arbetsmarknadsekonomiska Rådet diskuterade i mitten av 2010-talet möjligheten av en central förhandlingsordning med lägre löneökningar för industrin än för de hemmamarknadsorienterade sektorerna (Arbetsmarknadsekonomiska Rådet, 2017, s. 68–70). Internationella översikter över lönebildningen under de senaste decennierna belyser ett brett spektrum av tänkbara alternativa lönesystem med en omfattande statlig styrning (med eller utan ett industriellt löneledarskap) och en total decentralisering som ytterligheter.

Löneutvecklingen i Sverige hade sannolikt blivit ungefär densamma vid ett hypotetiskt förlopp med ett annat centralt avtalssystem än IA med tanke på den höga täckningsgraden för kollektivavtal, styrkeförhållandena på arbetsmarknaden (se bl a den höga fackliga organisationsgraden) och de givna realekonomiska villkoren. Det finns skäl att misstänka att vare sig den totala löneökningstakten eller graden av följsamhet till industrins märke skulle ha avvikit väsentligt från den under IA-epoken om Sverige återgått till den tidigare formella samordningen eller följt Edingruppens förslag. En liknande slutsats är rimlig om en lönesamordning hade kommit till stånd på regeringens initiativ precis som vid tillsättandet av den sk Rehnbergskommissionen i början av 1990-talet; Rehnbergskommissionen kom att vägleda och övervaka de centrala löneförhandlingarna 1991–1993. Vidare är det sannolikt att de centrala förhandlingarnas prioriteringar och den faktiska löneutvecklingen inte blivit så mycket annorlunda om Sverige fått en motsvarighet till den statliga samordningen av de centrala löneförhandlingarna i Norge. Ett särskilt beredningsutskott under ledning av Statistisk Sentralbyrå delger här parterna

sin syn på lönerörelsens samhälls-ekonomiska ramar. LO pläderade för en liknande förhandlingsmodell för Sverige i mitten av 1990-talet.

De sangviniska slutsatserna ovan om löneutvecklingen i ett Sverige utan IA bygger på ett försök att föreställa sig de troliga alternativens innehåll. De alternativa förhandlingsmodeller som diskuterades i mitten av 1990-talet tyder lika lite som de internationella utblickarna och de svenska återblickarna på att industrins märke och den internationella konkurrenskraften hade blivit nedprioriterade i ett hypotetiskt Sverige utan IA. Vidare hade även de alternativa förhandlingssystemen med stor sannolikhet gett utrymme för löneglidning och därmed för marknadskorrigeringar av de centrala avtalen. IA och alternativet blir ännu mer lika varandra vid ett beaktande av att IA inte uteslutit fördelningspolitiska satsningar eller avvikelser från industrins löneledarskap.

Utvärderingens kritik av IA:s företrädare och experter för deras val av alternativ till IA – de okoordinerade centrala löneförhandlingarna i mitten av 1990-talet – ska inte undanskymma svårigheterna att ställa upp troliga alternativ och att bedöma deras sannolika konsekvenser. Det kan inte uteslutas att alternativets konkreta utformning samt efterlevnaden av deras mer eller mindre explicita normsystem verkligen hade gjort skillnad. Löneökningstakten kan t ex ha blivit högre i en lönemodell med en tydligare fördelningspolitisk profil än IA:s. Å andra sidan kan industrins löneledarskap ha blivit svagare vid ett annat förhandlingssystem än IA.

Rapporten landar dock i slutsatsen att den allmänna löneutvecklingen (till skillnad från lönefördelningen) under en annan förhandlingsmodell än IA inte hade avvikit i någon nämnvärd omfattning från den faktiska under

IA-perioden. Andra institutioner på arbetsmarknaden än IA lade en gemensam grund för lönebildningen under 1990-talet. Lönebanan blev sedan utstakad av den ekonomiska politiken och av de specifika marknadsmässiga, teknologiska och industristrukturella förhållanden som rådde under den studerade perioden.

3.6. En sammanfattning av kapitlet

Kapitlets analys tillåter inga tvärsäkra uttalanden om styrkan i det industriella löneledarskapet i Sverige under de senaste decennierna och om IA:s betydelse. Den relevanta statistiken och ekonomiska litteraturen är inte entydig. Sammanfattningen nedan görs i ett antal punkter precis som i föregående kapitel. Återigen finns en risk att slutsatserna blir alltför stilerade och onyanserade.

- Löneökningstakten i olika sektorer var i stort sett uniform över IA-perioden, i synnerhet under den andra delperioden.
- Industrins löneledarskap har varit en realitet och respekterats på arbetsmarknaden med vissa undantag sedan tillkomsten av IA.
- Sveriges industriella löneledarskap under IA-perioden var inte en unik företeelse i ett historiskt och internationellt perspektiv.
- Industriavtalen var mer löneledande än industrin under IA-perioden enligt en kvalificerad regressionsanalys. Men de genomsnittliga löneökningarna i andra sektorer sammanföll mer med de i industrin under båda IA-perioderna.
- De höga löneökningarna utanför industrin (från i den offentliga sektorn) i Sverige jämfört med i industrin och i Tyskland under den första IA-perioden tyder på betydelsen av andra politisk-institutionella faktorer än industrins löneledarskap.
- Andra orsaker till att sektorer utanför industrin kunde uppnå och rentav överträffa industrins löneökningar under den studerade perioden utesluter inte att industrins löneledarskap var en nödvändig förutsättning och att industrins löneledarskap kan ha skärpts genom IA.
- Industriavtalens märke stärktes förmodligen under 2010-talet genom IA:s institutionalisering.
- Genom sin (stärkta) ställning som löneledare kunde IA:s parter under 2010-talet begränsa möjligheterna för företag utanför gruv- och tillverkningsindustrin att utnyttja marknadskrafterna till sin fördel eller att kringgå ett högt omvandlingstryck.
- De realekonomiska ramvillkoren och betydelsen av andra politisk-institutionella faktorer än det faktiska lönesystemet talar liksom de historiska och internationella erfarenheterna för att industrin hade varit löneledande och löneökningstakten ungefär densamma i ett tänkt Sverige utan IA.

4. IA och BNP-tillväxten

4.1. IA:s teoretiska förankring

IA:s (och även KI:s) rapporter betonar samstämt de centrala löneförhandlingarnas betydelse för Sveriges BNP och sysselsättning. Parternas lönemoderation ökar (i normalfallet enligt KI) BNP och sysselsättningen och minskar arbetslösheten genom att hålla nere företagets kostnader. Återhållsamma avtal minskar dessutom behovet av en restriktiv penningpolitik. Parterna i gruv- och tillverkningsindustrin kommer att iaktta lönedisciplin under hotet om en penningpolitisk åtstramning. Högre räntor skulle leda till en minskad efterfrågan i ekonomin och eventuellt också till en försämrad konkurrenskraft genom att stärka kronan.²⁴

Jag kommer inte att återuppta diskussionen i tidigare kapitel om IA:s betydelse för den totala löneökningstakten och för lönerna utanför industrin. Föreliggande kapitel fokuserar på frågan om lönemoderationens och det industriella löneledarskapets betydelse för Sveriges BNP-tillväxt under IA-perioden. Låt oss först identifiera den teori som ligger bakom hypotesen om ett positivt samband mellan lönemoderation och BNP-tillväxt i IA:s publikationer.

Hypotesen om att löneåterhållsamhet befämjar BNP- och sysselsättningsutvecklingen är central i dagens nationalekonomi. I förhandlings- och spelteorin står de centrala aktörerna på arbetsmarknaden (speciellt fackförbunden) inför ett svårartat dilemma (en 'trade-off') – högre löner

sker till priset av en minskad sysselsättning och ökad arbetslöshet (Holden, 2005); jag bortser här ifrån de antaganden som krävs i dessa teorier för att en viss förändring i nominallönen ska vara liktydig med en motsvarande förändring i reallönen.

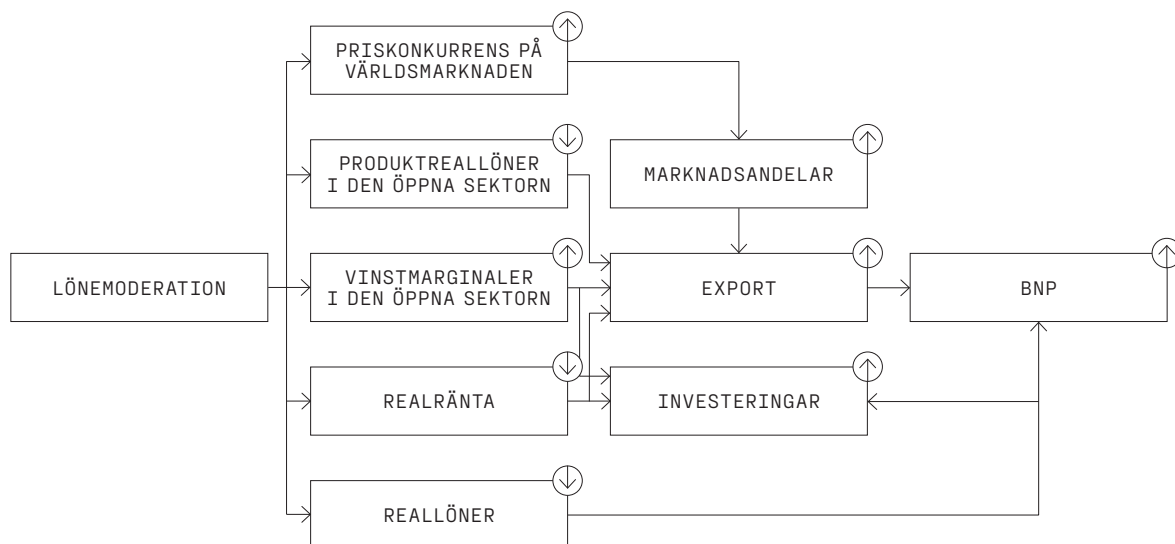
Lönemoderation har en positiv inverkan på BNP och sysselsättningen i den makroekonomiska läroboken. Dagens makromodeller fokuserar i första hand på det positiva sambandet mellan löner och ränta. Lönemoderation resulterar i ökad BNP och sysselsättning (och minskad arbetslöshet) på både kort och lång sikt genom att realräntan sjunker i normalfallet. I vissa elementära makromodeller måste även reallönen sjunka för att BNP och sysselsättningen ska stimuleras av lönemoderation.²⁵

Enligt makromodeller där centralbanken har ett inflationsmål som i Sverige kan arbetsmarknadens aktörer förhindra en löneutveckling som skulle ha ställt krav på en restriktiv penningpolitik. En höjning av styrräntan minskar BNP och sysselsättningen, åtminstone på kort sikt. En löneanpassning 'nedåt' kan även vara nödvändig för att förhindra en BNP- och sysselsättningsminskning om penningpolitiken blivit för stram i förhållande till inflationsmålet av någon anledning (Svensson, 2015).²⁶

I den elementära makroteorin kommer även löneåterhållsamhet att leda till ökad BNP och sysselsättning genom sin stimulans av den utlandskonkurrerande sektorn. Lönesänkningar innebär en lägre produktreallön när företagets priser är

DIAGRAM 4.

Industriavtalets (IA:s) teori för en öppen ekonomi om löneåterhållsamhetens effekter på BNP (konstruktion).



givna på världsmarknaden. Lönomoderation kan vidare sänka ett lands relativpriser på världsmarknaden (givet valutakursen och företagets produktivitet).

Flera IA-publikationer knyter mer eller mindre uttalat an till de elementära makromodellerna ovan (se bl a Industrins Ekonomiska Råd, 2017, s. 41–42). Vid förklaringar av ett positivt samband mellan lönomoderation å den ena sidan och BNP och sysselsättning å den andra betonar IA:s institutioner en av mekanismerna i den elementära makromodellen – lönomoderation möjliggör låga relativpriser på världsmarknaden (Industrins Ekonomiska Råd, 2014, kap. 2). IA:s institutioner och även KI framhäver dessutom, till skillnad från den elementära makroteorin, att lönomoderation kan leda till ökad BNP genom att stimulera företagens vinster. De tänker sig sannolikt, precis som EFO-ekonomerna, att stigande vinster har en positiv effekt på företagets förväntningar och finansieringsmöjligheter (Konjunkturinstitutet, 2015, s. 10; Facken inom Industrin, 2015, s. 44–45).

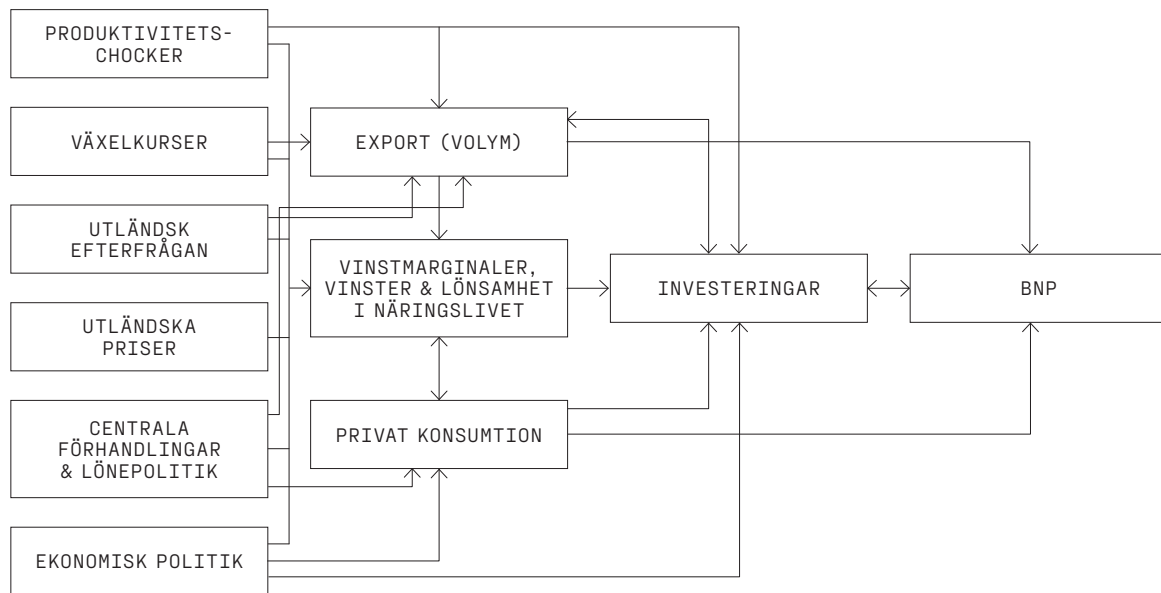
IA:s teori (i min tolkning) avviker dock fortfarande från EFO-modellen genom sin betoning av räntans betydelse för investeringarna och av möjligheten av en nationell löne- och priskonkurrens.

Diagram 4 sammanfattar genom vilka kanaler en kollektiv lönomoderation stimulerar BNP enligt IA. Notera att diagrammets teori inte har någon explicit motsvarighet i IA:s publikationer. Teorin är baserad på en förhoppningsvis rimlig tolkning av IA-institutionernas rapporter.

En dubbelriktad pil mellan investeringar och BNP i diagrammet anger att sambandet är ömsesidigt – investeringarna påverkar den aggregerade efterfrågan i ekonomin som i sin tur är en central variabel vid bestämningen av investeringar. Diagrammets till synes sekventiella beskrivning (belysning av ett tidsförlopp) ska inte undanskymma att den elementära makroteorin är statisk. Den jämför slutresultatet av de förändringar som skett efter en viss händelse, här en exogen förändring på arbetsmarknadens utbudssida (kollektiv lönomoderation).

DIAGRAM 5.

Centrala samband vid utvärderingen av IA:s effekter på Sveriges BNP-tillväxt.



IA:s publikationer ger inga argument för att löneåterhållsamhet och pris-konkurrens blivit allt viktigare för Sveriges BNP (och sysselsättning). Ett oftast uttalat antagande bakom IA är att globaliseringen av handeln och av företagens investeringar ökat kraven på att den svenska löneutvecklingen är i samklang med den i våra europeiska konkurrentländer. Andra strukturförändringar har dock motverkat eventuella tendenser till att svenska företag blivit mer beroende av löne moderation. FoU- och kunskapsintensiva branschers expansion, som var ett faktum redan vid IA:s tillblivelse, har minskat betydelsen av låga lönekostnader. Den minskade vikten av standardiserad varuexport har liksom skiftet till tjänsteexport (bl a genom sk merchanting) reducerat de svenska företagens beroende av låga inhemska löner. Tjänstesektorns expansion har vidare minskat den internationella handelns betydelse och därmed betydelsen av låga löner och priser i ett land (Industrins Ekonomiska Råd, 2017, s. 7).

Behovet av löneåterhållsamhet för att upprätthålla den svenska konkurrenskraften var dessutom större när Sverige hade en fast växelkurs. Argumenten för löneåterhållsamhet är svagare i en ekonomisk-politisk regim med rörliga växelkurser men också med ett inflationsmål för Riksbanken. Det är frestande att dra slutsatsen att IA var bättre avpassat till 1980-talets svenska ekonomi än till dagens med tanke på den strukturuomvandling och de förändringar av de ekonomisk-politiska spelreglerna som skett under de senaste decennierna.

4.2. Att analysera IA:s effekter på BNP-tillväxten

En utvärdering av IA:s betydelse för Sveriges BNP-tillväxt måste även ha andra teoretiska infallsvinklar och beakta andra samband än de som låg till grund för konstruktionen av 'IA-modellen' ovan. Utvärderingens teori om

BNP-tillväxt sammanfattas i [Diagram 5](#). Precis som i EFO-modellen görs en distinktion mellan den slutna och öppna sektorn.

Diagrammet begränsar mängden tänkbara samband genom sin fokusering på den aggregerade efterfrågan. (Det beskriver inte heller de underliggande strukturerna dvs styrkeförhållandena på arbetsmarknaden, företagsstrukturen, ekonomins sektorsammansättning m m.) Diagrammet bortser t ex från att företagen i den öppna sektorn kan påverkas av prisförändringar i den skyddade sektorn. En begränsning av antalet tänkbara samband har varit nödvändig för att göra diagrammet överskådligt. Men begränsningen antyder också vilka kausaliteter som kommer att betonas i den empiriska analysen.

Jag ska inte trötta ut läsaren med en redogörelse för alla samband i diagrammet. Teorin bakom diagrammet är inte väsensskild från den som vanligtvis används vid nationalekonomiska tillväxtstudier. Analysen vid föreliggande utvärdering får sin särprägel i förhållande till den tidigare IA-litteraturen i ett viktigt avseende – den beaktar möjligheten att det centrala förhandlingsystemet kan stimulera BNP-tillväxten genom sina positiva effekter på den privata konsumtionen. Vid analysen av IA:s effekter på Sveriges BNP görs distinktion mellan en vinstledd och en löneledd tillväxt och även mellan en exportledd och en konsumtionsledd (eller en inhemskt efterfrågeledd) tillväxt. Distinktionen mellan en löneledd och kreditledd tillväxt är även relevant i vårt fall, men den berörs bara kortfattat i rapporten.

Distinktionerna ovan är centrala i den post-keynesianska teorin. Distinktionen mellan en vinst- och löneledd tillväxt är baserad på ett antagande att BNP-utvecklingen påverkas av inkomstfördelningen. En minskad

vinstandel och en jämnare lönefördelning kan sänka BNP-tillväxten genom att hämma företagets investeringar och konkurrenskraft. Men den kan också höja BNP-tillväxten genom sina positiva effekter på hushållens konsumtion och därmed även på företagets investeringar. Löntagare i allmänhet och personer med låga inkomster förutsätts ha en relativt hög konsumtionsbenägenhet.²⁷

Den empiriska analysen nedan utgår från en hypotes att den svenska BNP-tillväxten kan ha varit både vinst- och löneledd under IA-perioden. Hypotesen kan förefalla motsägelsefull. Men den post-keynesianska litteraturen utesluter inte att ekonomin är vinstledd under vissa perioder och löneledd under andra. Erixon och Pontusson (2022) menar t o m i sin analys av svensk ekonomi fr o m mitten av 1990-talet att BNP-tillväxten varit både vinst- och löneledd under samma period; industrin var vinstledd medan tjänstesektorn var (delvis) löneledd.

Enligt utvärderingens teori (se [Diagram 5](#)) kan BNP-utvecklingen även ha varit både konsumtionsledd och exportledd under en viss period men haft sin tyngdpunkt i någon av dessa drivkrafter. Det kan också ha skett en förskjutning i konsumtionens och exportens betydelse över tid. Tendensen till en minskad svensk BNP-tillväxt genom avsaknaden av (positiva) produktivtetschocker och en svag utländsk efterfrågan motverkades under 2010-talet av konsumtionsökningar genom den ekonomiska politiken och kanske också genom de centrala löneavtalen.

Förhållandet mellan de tre distinktionerna ovan är inte helt klarlagt i den post-keynesianska litteraturen. Teorin vid föreliggande utvärdering ger plats för möjligheten att den ekonomiska utvecklingen i Sverige varit både export- och vinstledd. Lönsamhets-

och vinstmarginalutvecklingen i den öppna sektorn bestäms i hög grad av förändringar i exporten och i priserna på världsmarknaden. Men den påverkas också av andra förändringar, t ex i valutakursen, förändringar som inte alltid kan förklaras av exportutvecklingen.

En hänvisning görs även till en teknikledd BNP-utveckling i det empiriska avsnittet, se 'Produktivitetsschocker' i diagrammet. Innovationer kan ha varit betydelsefulla för Sveriges export och investeringar. För att innovationer ska ha en självständig (exogen) status i analysen måste de ha skett utomlands – helt eller delvis – eller genom inflytandet från någon annan inhemsk variabel än de i diagrammet.

4.3. Sveriges återhämtning från 90-talskrisen

Lågkonjunkturen i Sverige i början av 1990-talet var djupare och långvarigare än to m den i början av 1930-talet (Edvinsson, 2005, s. 253 och 262). 90-talskrisen var också djupare och långvarigare i Sverige än i andra OECD-länder med undantag av Finland. Tre år med en absolut minskning i svensk BNP skapade dock goda förutsättningar för en hög BNP-tillväxt under den efterföljande internationella konjunkturuppgången. BNP-tillväxten i Sverige överträffade den i OECD-länderna och även i EU-länderna (som grupp) från slutet av 1990-talet fram till den djupa världsrecessionen 2008–2009. Tillväxten var exempelvis högre i Sverige än i Tyskland och i andra små västeuropeiska länder utanför Norden (se [Tabell 3*](#) i Appendix). Sveriges tillväxt i BNP per capita (3 procent i genomsnitt per år) under samma period var högre än USA:s och även högre än Norges, ett land som

gynnades av stadigt stigande oljepriser under den första IA-perioden.

Tillväxten i Tysklands export av varor och tjänster var något högre än Sveriges under den första IA-perioden, 7,9 respektive 6,4 procent per år. Österrikes, Irlands och Finlands exporttillväxt var också högre än Sveriges (OECD:s databas). Sveriges exporttillväxt var dock hög jämfört med andra 'äldre' OECD-länders under perioden.

Sveriges ekonomiska utveckling var primärt exportledd från början av 1990-talet till 00-talets finanskris (som drabbade Sverige under det fjärde kvartalet 2008). Exportens andel av BNP hade sjunkit under 1980-talets andra hälft. Den ökade sedan stadigt under de två följande decennierna, från 26 procent 1992 till 49,8 procent 2008, en rekordnivå för svensk ekonomi som inte kom att överträffas under den följande IA-perioden (Erixon och Pontusson, 2022, s. 272). Exporten blev genom sina multiplikator- och acceleratoreffekter den viktigaste drivkraften i svensk ekonomi under den första IA-perioden (Erixon, 2015a, s. 582–583).²⁸

Sveriges ekonomiska återhämtning under 1990-talet var inte bara exportledd utan också vinstledd. Den kraftiga deprecieringen av kronan efter övergången till rörliga växelkurser i november 1992 kom tillsammans med nedväxlingen av löneökningstakten under 90-talskrisen att öka konkurrenskraften för svensk exportindustri i termer av RULC (Erixon, 2015a, avsnitt 6.1). Kronförsvagningen hade sannolikt en större betydelse för Sveriges BNP-tillväxt genom sin stimulans av exportindustrins vinstmarginaler än genom sin reduktion av de svenska företagens relativpriser på världsmarknaden. (Vinstmarginalerna i den öppna sektorn ökade dessutom genom att svensk basindustri gynnades av stigande världsmarknadspriser.)

Vinstens andel av förädlingsvärdet i svensk tillverkningsindustri nådde i mitten av 1990-talet en nivå som inte konstaterats sedan Koreakrisen i början av 1950-talet (Bengtsson, 2014, figur 2). Vinststoppgången i samband med försvagningen av

Vinststoppgången i samband med försvagningen av kronan bidrog i hög grad till den kraftiga investeringsökningen i svensk tillverkningsindustri under 1990-talets andra hälft.

kronan bidrog i hög grad till den kraftiga investeringsökningen i svensk tillverkningsindustri under 1990-talets andra hälft (Erixon, 2015a, s. 581). Ytterligare deprecieringar av kronan 1996–2001 (efter en appreciering 1995–1996) förstärkte investeringsboomen i tillverkningsindustrin.

Hänvisningen till att Sveriges ekonomiska återhämtning under 1990-talet var både export- och vinstledd är rimlig mot bakgrund av orsakerna till kronkursens förändringar. Valutakriserna 1990–1992 och deprecieringarna av kronan efter övergången till flexibla växelkurser var inte bara en konsekvens av Sveriges inflationshistoria, negativa exportutveckling och oförmåga att skapa ett stabilt överskott i bytesbalansen. De var också en följd av turbulens på den internationella finansmarknaden utan anknytning till inhemska faktorer. Svängningar i värdet på kronan sedan dess har i första hand haft sitt ursprung i internationella valutarörelser och i Riksbankens

förväntade och faktiska penningpolitik, företeelser som heller inte kan härledas tillbaka till förändringar i svensk konkurrenskraft (se bl a Alexius och Post, 2008).²⁹

Deprecieringarna av kronan efter 90-talskrisen gynnade traditionell svensk exportindustri som vanligtvis klassificeras som låg- och medelteknologisk. Men den svenska export- och investeringsboomen under 1990-talets andra hälft hade även sitt epicentrum i IKT-sektorn (sektorn för informations- och kommunikationsteknologi). Expansionen av IKT-sektorn under 1990-talets andra hälft innebar bl a att teleprodukter ökade sin andel av den svenska exporten, i värdetermer från 9 procent år 1995 till 17 procent år 2000 (Erixon, 2011, tabell 1).

Teleprodukternas exportandel växte ännu mer i fasta priser p g a den intensiva priskonkurrensen i sektorn. Det ledande företaget Ericsson kom ensamt att svara för nästan 20 procent av Sveriges totala export år 2000 (ibid.). IKT-sektorns expansion illustrerar industristrukturens betydelse för Sveriges återhämtning från 90-talskrisen och att återhämtningen var teknikledd i hög grad.

IKT-sektorn blev en sämre pådrivare av svensk BNP-tillväxt under 00-talet. Spridningen av IKT-sektorns landvinningar medverkade dock till en hög svensk BNP-tillväxt under decenniet genom att vara förbunden med omfattande investeringar utanför IKT-sektorn (Erixon, 2015a). Traditionella svenska exportindustrier upplevde dessutom en lång högkonjunktur under decenniet. Svensk råvaru- och investeringsvaruindustri drog fördel av en hög utländsk efterfrågan och av stigande råvarupriser bl a genom Kinas höga importefterfrågan.

4.4. IA:s betydelse för Sveriges återhämtning

Så här långt har inte de centrala förhandlingarna och IA fått någon huvudroll i analysen av Sveriges BNP-utveckling under den första IA-perioden. IA:s löneåterhållsamhet var troligtvis av sekundär betydelse för Sveriges höga exporttillväxt. Deprecieringarna av kronan gjorde jämte kraftiga produktivitetshöjningar att Sveriges RULC var låg vid IA:s tillblivelse. Den kraftiga nedgången i Sveriges RULC under den första IA-perioden (trots en appreciering av kronan i förhållande till dollarn 2001–2008) var heller inte förbunden men ökade marknadsandelar. Tvärtom förlorade svenska företag andelar på sina exportmarknader under 00-talet fram till konjunktur nedgången i slutet av decenniet (Medlingsinstitutet, 2014, diagram 5.21).

IA:s löneåterhållsamhet spelade en biroll vid IKT-sektorns expansion och vid den efterföljande spridningen av nya kunskap i den svenska ekonomin. Den solidariska lönepolitikens utjämning av löneskillnader mellan utbildad och outbildad arbetskraft var en viktigare kostnadsfördel än IA:s löne moderation för de svenska företag som utvecklade och använde nya teknik.³⁰ IKT-sektorn (som dominerades av teleprodukter och teletjänster) var inte ens vinstledd under den första IA-perioden (se [Diagram 2](#) i kapitel 2).

Tvärsnitts- och panelstudier av OECD-länder som omfattar delar av eller hela IA-perioden ger dock argument för att centrala förhandlingar haft en positiv inverkan på svensk makroekonomi. Studierna visar (även om sambanden inte alltid är robusta) att en hög centraliseringsgrad och en hög grad av lönesamordning hållit tillbaka arbetslösheten.³¹ Mindre centralisering

och samordning sedan 1970- och 1980-talen i OECD-länderna har följaktligen ökat arbetslösheten (se t ex Nickell m fl, 2005 och Johansson, 2021, s. 76–77). Sverige tillhörde dock fortfarande gruppen OECD-länder med en hög grad av centralisering och samordning av det kollektiva lönesystemet i slutet av 2020-talet (OECD, 2019, figur 2.13 och tabell 2.6).

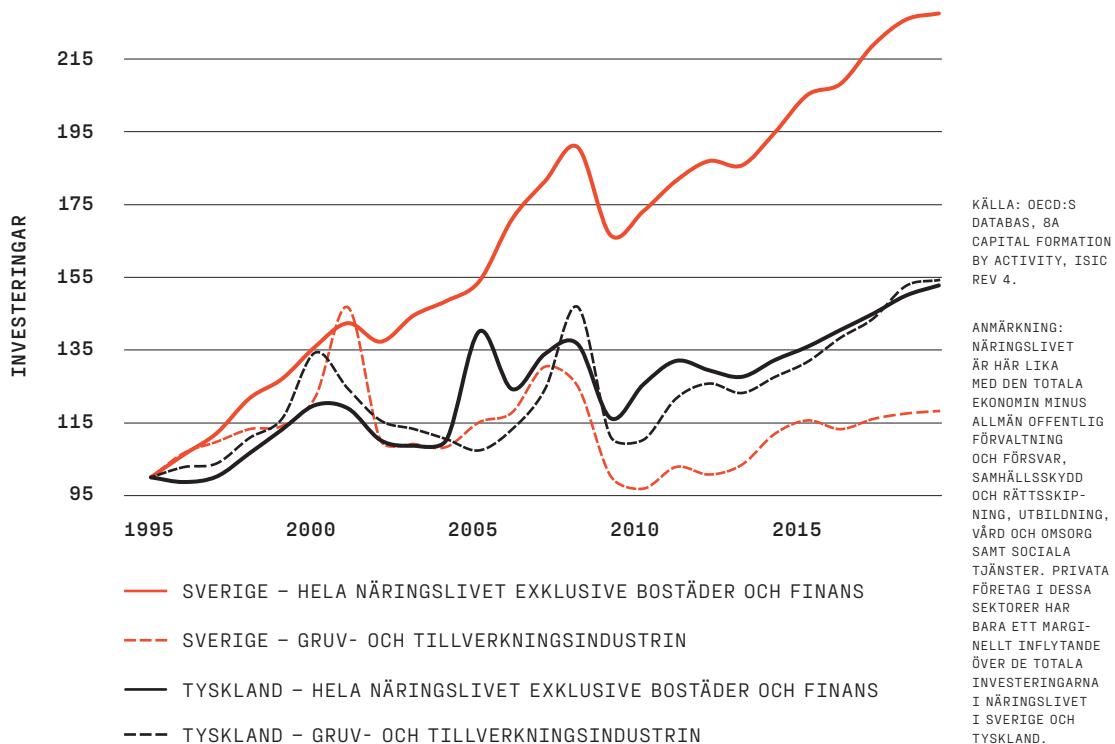
Vissa studier av sambandet mellan lönesystem och arbetslöshet i OECD-området bekräftar Calmfors-Driffillhypotesen att vi hamnar i den sämsta av alla världar när löneförhandlingarna sker på industrinivå. Dagens svenska industripartier behöver dock inte känna sig träffade. De refererade studierna ger ingen fingervisning om hur arbetslösheten påverkats i länder som Sverige där lönesamordningen kommit till stånd genom industrins 'organiserade decentralisering'.

Men löne moderation är inte den enda tänkbara förklaringen till att arbetslösheten varit lägre (och BNP-tillväxten högre) i länder med centrala förhandlingssystem. (Jag bortser från regressionsanalysens svårigheter att uppskatta förhandlingssystemens självständiga betydelse.) De empiriska studierna ovan frilägger inte den mekanism som gör att centraliserade och koordinerade arbetsmarknader har en positiv effekt på makroekonomin.

Post-keynesianska regressionsstudier av svensk (och nordisk) ekonomi betonar att BNP-tillväxten varit löneledd snarare än vinstledd (Storm och Naastepad, 2012, s. 64–67 och kap. 7; Bengtsson och Stockhammer, 2021, tabell 1 och tabell 8).³² Ökade enhetsarbetskostnader och lägre vinstandelar har haft en positiv inverkan på Sveriges BNP via sin stimulans av den privata konsumtionen. Studierna tog hänsyn till olika kontrollvariabler och byggde på (års-)data för

DIAGRAM 6.

Bruttoinvesteringarnas utveckling (i konstanta priser) i gruv- och tillverkningsindustrin och i det totala näringslivet exklusive bostäder samt finans- och försäkringsverksamhet i Sverige och Tyskland, 1995–2019. 1995=100.



tidsperioderna 1984–2004 respektive 1900–2010. Studierna framhåvde betydelsen av centrala löneförhandlingar och solidarisk lönepolitik för den löneledda ekonomiska utvecklingen i Sverige. Den elementära makroteorins (och IA:s) tes om att BNP ökat i Sverige genom löneåterhållsamhet utmanas även av andra regressionsstudier. Det negativa sambandet mellan realränta (eller nominalränta) och investeringar var svagt, insignifikant eller rentav frånvarande i tillverkningsindustrin och i hela näringslivet under IA-perioden (Erixon, 2015a, avsnitt 6.2).

Föreliggande utvärdering är till skillnad från de post-keynesianska studierna ovan baserad på en hypotes

om att den ekonomiska utvecklingen i Sverige kan ha varit löneledd på sektornivå. Utvärderingen betonar det positiva inflytandet på BNP-tillväxten från industrins löneledarskap. Hypotesen är förmodligen rimlig vid en analys av orsakerna till Sveriges höga BNP-tillväxt i jämförelse med Tysklands under den första IA-perioden.

Sveriges och Tysklands ekonomier var bägge exportledda. Exporten av varor och tjänster ökade visserligen mer från Tyskland än från Sverige under den första IA-perioden. Men exportens multiplikator- och acceleratoreffekter var kraftigare i Sverige. Den exportorienterade tillväxten var mer balanserad i Sverige än i Tyskland (Erixon och

Pontusson, 2022). Sverige hade t ex en markant högre konsumtionstillväxt än i Tyskland 1998–2007, 3,1 procent respektive 0,8 procent per år i genomsnitt.³³

Sverige hade en högre investeringstakt än Tyskland i näringslivet i sin helhet under den första IA-perioden även om vi bortser från fastighets- och finanssektorn – se [Diagram 6](#). Investeringarna i svensk gruv- och tillverkningsindustri höll jämna steg med de i Tyskland trots en kraftigare vinstuppgång i tysk industri (jfr kapitel 2). Investeringarna i andra delar av näringslivet ökade däremot mer i Sverige än i Tyskland.

Genom en kraftig ökning av tjänsteexporten blev exporten mer diversifierad i Sverige än i Tyskland under IA-perioden.³⁴ Även andra delar av den privata tjänstesektorn expanderade betydligt mer i Sverige. Tjänsteföretag är mer inriktade på hemmarknaden än företag i gruv- och tillverkningsindustrin. Expansionstakten i den totala tjänstesektorn (den offentliga och privata tjänstesektorn tillsammans) var högre i Sverige än i Tyskland. Den årliga tillväxten i den totala tjänstesektorns förädlingsvärde 1998–2007 var i genomsnitt 3,1 procent i Sverige och 2,1 procent i Tyskland (se [Tabell 6*](#) i Appendix).³⁵

Industrins löneledarskap medverkade sannolikt till att Sverige uppvisade en högre konsumtionstillväxt och en kraftigare expansion av fr a den privata tjänstesektorn än Tyskland under den första IA-perioden. Tillverkningsindustrin är löneledande i båda länderna enligt OECD:s sekretariat. Men löneökningarna blev större i tillverkningsindustrin i Sverige. Industrins löneledarskap verkar dessutom ha varit svagt i Tyskland under den första IA-perioden (se [Tabell 2*](#) i Appendix). Det högre antalet

sysselsatta utanför tillverkningsindustrin (som andel av arbetskraften) i Sverige än i Tyskland gjorde dessutom att fler på arbetsmarknaden var direkta berörda av det industriella löneledarskapet i Sverige. Till detta skall läggas att löneökningarna i den offentliga sektorn överskred de i svensk industri under perioden (se Medlingsinstitutets statistik). Den offentliga sektorn var betydligt större i Sverige än i Tyskland under den första IA-perioden. Löneökningar i den offentliga sektorn i paritet med eller rentav högre än industrins stärkte sannolikt den svenska köpkraften (även vid hänsyn till deras finansiering) under den första IA-perioden.

Vinstandelen i den skyddade privata sektorn sjönk dessutom i Sverige under den första IA-perioden (se [Diagram 3](#)), en gynnsam förutsättning för hög konsumtionstillväxt enligt den post-keynesianska teorin. Det saknas motsvarande data för den skyddade privata sektorn i Tyskland och i andra OECD-länder. Jämförelser av vinstandelens utveckling i hela ekonomin ger dock en antydning om att fallet i vinstandelen för den skyddade privata sektorn var kraftigt i Sverige. Vinstandelen i hela ekonomin (om än inte i tillverkningsindustrin) sjönk betydligt i Sverige jämfört med i 22 konkurrentländer och i 15 EU-länder under den första IA-perioden (se Arbetsmarknads-ekonomiska Rådet, 2015, figur 9 och 11).³⁶

Vi ska inte negligera de svårigheter som kan uppstå vid prövningen av en hypotes om en löneledd ekonomisk utveckling. Det finns en uppenbar risk vid post-keynesianska tillväxtstudier att förändringarna i löner och vinstandelar dels är endogena, både vinstandelen och lönerna ökar i regel när efterfrågan ökar, dels saknar ett eget förklaringsvärde. Det går inte att bortse från dessa risker

med hänvisning till att vi studerar den ekonomiska utvecklingen på sektornivå. Men det diskuterade endogenitetsproblemet är överkomligt i vårt fall. Den skyddade privata tjänstesektorns expansion under den första IA-perioden (liksom under den andra IA-perioden) var förbunden med en fallande (inte

Precis som i andra OECD-länder blev tillväxten i BNP och i BNP per capita betydligt lägre i Sverige från och med 2008 till och med 2019.

stigande) vinstandel. Kombinationen av en hög produktionstillväxt och en fallande vinstandel i tjänstesektorn stärker argumenten för att den ekonomiska utvecklingen var löneledd i Sverige under den första IA-perioden, åtminstone på sektornivå och i viss utsträckning.

Länder med industriellt löneledarskap uppvisade inte entydigt en högre löne- och konsumtionstillväxt under den första IA-perioden. Tillväxten av tjänstesektorn var heller inte exceptionellt hög i Sverige vid en jämförelse med den i andra OECD-länder än Tyskland. Sveriges tillväxtmodell framstår som mer balanserad vid en jämförelse med just Tyskland. Argumentet om att industrins löneledarskap hade en positiv effekt på Sveriges BNP-tillväxt genom sin stimulans av den privata konsumtionen är mer relevant vid en jämförelse med andra länder än Tyskland under den andra IA-perioden.

4.5. En hackande tillväxtmotor

Precis som i andra OECD-länder blev tillväxten i BNP och i BNP per capita betydligt lägre i Sverige från och med 2008 till och med 2019 (1,7 respektive 1 procent). BNP-tillväxten i Sverige var något högre än i andra små västeuropeiska länder och i Tyskland. Å andra sidan var Sveriges tillväxt i BNP per capita något lägre än Tysklands under perioden (se [Tabell 3*](#) i Appendix).

Den globala finanskrisen 2007–2008 drabbade Sverige via exporten. Exportvolymen sjönk med nästan 15 procent under 2009. Trots en stark återhämtning 2010–2011 och en försvagad krona 2014–2019 blev inte den svenska exporttillväxten lika hög under 2010-talets högkonjunktur som under den första IA-periodens två högkonjunkturer. Åtstrammingspolitiken i de stora EU-länderna, den lägre tillväxten i Kina och avsaknaden av en ny IKT-boom gjorde att exporten blev ett svagare draglok i den svenska ekonomin under 2010-talet.

Exporttillväxten blev lägre för Sverige än för Tyskland under 2010-talet. Den djupa lågkonjunkturen 2008–2009 var inledningen till en 'avindustrialisering' av Sverige som inte hade någon motsvarighet i Tyskland. [Diagram 6](#) över ländernas investeringsutveckling ovan belyser att Sverige fortsatte sin inslagna väg mot ett postindustriellt tjänstesamhälle under 2010-talet medan Tyskland blev kvar i en industriorienterad tillväxtbana (i tillverkningsindustrin). Sverige hade uppnått bytesbalans i mitten av 1990-talet. Genom en stadig förbättring under den första IA-perioden kom Sveriges överskott i bytesbalansen (i förhållande till BNP) att bli ett av de största i OECD-området vid tiden för 00-talets finanskris. Sveriges bytesbalans försämrades sedan under

TABELL 1.

Det totala förädlingsvärdet i näringslivet (exklusive jordbruk, skogsbruk och fiske) uppdelat på sektorer 1995–2018, löpande priser.

KÄLLA: SE DIAGRAM 1 OCH 3 OCH ÄVEN FOTNOT 23.

ANMÄRKNING: VISSA INDUSTRI-NÄRA TJÄNSTER INGÅR I DEN SKYDDADE PRIVATA SEKTORN.

	1995	2005	2010	2018
GRUV- OCH TILLVERKNINGSINDUSTRIN	29,8%	25,9%	22,5%	20,3%
DEN ÖPPNA TJÄNSTESEKTORN	23,1%	28,5%	27,3%	29,0%
DEN SKYDDADE PRIVATA SEKTORN	46,5%	44,9%	46,6%	49,5%

2010-talet även om den fortfarande uppvisade ett överskott vid slutet av decenniet.

Sveriges försämrade bytesbalans och modesta investeringsökningar i tillverkningsindustrin jämfört med Tysklands under 2010-talet speglade dock inte en försvagad svensk konkurrenskraft. Utvecklingen av vinstandelen i tillverkningsindustrin liknade den i våra konkurrentländer även om den möjligtvis var något sämre än Tysklands (Konjunkturinstitutet, 2019, diagram 39, 46–47; Medlingsinstitutet, 2022, diagram 18). Men liksom under de två tidigare decennierna ökade tjänsteexporten betydligt mer från Sverige än från Tyskland under 2010-talet. Tjänsternas andel av Sveriges export var 47 procent i mitten av 2010-talet. Motsvarande andel för Tyskland var 17,4 procent.

Varuexportens och tillverkningsindustrins minskade betydelse för Sverige speglade delvis att det ledande IKT-företaget Ericsson kom att klassificeras som ett tjänsteföretag 2015. Sveriges totala export av produkter och tjänster var bara något lägre än Tysklands under 2010-talet (4,2 respektive 4,8 procent per år). Den totala exporttillväxten var dessutom högre för Sverige än för de andra nordiska länderna (inklusive Island).

Sveriges ekonomiska utveckling

blev dock konsumtionsledd och hemmamarknadsorienterad i större utsträckning under 2010-talet. **Tabell 1** visar gruv- och tillverkningsindustrins, den öppna tjänstesektorns och den skyddade privata sektorns andelar av förädlingsvärdet (löpande priser) i hela den privata sektorn sedan mitten av 1990-talet (se också Eliasson och Hansson, 2016, figur 2). Den skyddade privata sektorn expanderade mer än de andra delarna av näringslivet (och även mer än den offentliga sektorn) under decenniet.

Tillväxten i tjänstesektorn i sin helhet (den privata och offentliga tjänstesektorn tillsammans) var dubbelt så hög i Sverige som i Tyskland 2008–2019, 2,4 respektive 1,2 per år i genomsnitt (se **Tabell 6*** i Appendix). Tysklands privata konsumtion i fasta priser ökade under perioden med i genomsnitt 1,2 procent medan motsvarande ökning i Sverige var 2,1 procent. Tillväxten i den privata konsumtionen 2008–2019 var högre i Sverige (och Norge) än i nästan alla andra 'äldre' OECD-länder.

Expansion av den skyddade tjänstesektorn under den andra IA-perioden var inget unikt svenskt fenomen (Erixon, 2015b, s. 60–66). Det var snarare Tyskland, inte Sverige, som framstod som avvikare härvidlag. Men den totala tjänstesektorns expansion var kraftig i

Sverige även jämfört med den i andra OECD-länder än Tyskland, inklusive den i andra små västeuropeiska länder med undantag av Irland. Det är svårt att hitta internationell statistik för bara den skyddade privata sektorn. Men det är troligt att sektorns expansion var relativt kraftig i Sverige under den andra IA-perioden (se Baccaro och Höpner, 2022, tabell 9.2).

Nominal- och reallönetillväxten var relativt hög i Sverige 2008–2019 trots avsaknaden av en ny export- och produktivetsboom (se Diagram 8A och Diagram 8B i kapitel 6 och Tabell 2* och Tabell 5* i Appendix). Bara Sydkorea, Chile och länder i Östeuropa hade en högre reallönetillväxt än Sverige. Reallönetillväxten var hög i Sverige i förhållande till landets tillväxt i arbetsproduktivitet under den andra IA-perioden.

4.6. IA i en (mer) konsumtionsledd ekonomi

Industrins löneledarskap blev förmodligen viktigare relativt sett för BNP-utvecklingen under den andra IA-perioden, dvs under en period med lägre export- och produktivitetstillväxt. Lägg därtill att IA kan ha stärkt industrins löneledarskap under 2010-talet (se kapitel 3). Hänvisningen till möjliga felkällor, statistiska tvetydigheter och till avsaknaden av tidigare kausalanalyser är obligatorisk vid det här laget. Men det är troligt att det industriella löneledarskapet höll uppe den privata konsumtionen (och även BNP-tillväxten) i Sverige under 2010-talet genom sina positiva effekter på produktreallönerna i andra sektorer. Timlöneökningarna sjönk inte nämnvärt i den märkessättande industrin i Sverige under den andra IA-perioden (se kapitel 2). Vi har redan

uppmärksammat att vinstandelen dalade kraftigt i den växande skyddade privata sektorn under decenniet – se Diagram 3. Den inhemska konkurrensen på hemmamarknaderna verkar tillsammans med andra faktorer ha begränsat fr a tjänsteföretagens förmåga att övervältra industrins löneökningar på priserna. Reallönetillväxten var hög i förhållande till tillväxten i arbetsproduktivitet 2008–2019 i fyra av sju europeiska länder med industriellt löneledarskap (se klassificeringen av OECD:s sekretariat), förutom i Sverige även i Norge, Finland (med viss tvekan) och faktiskt i Tyskland (se kapitel 6). Finland får här ingå i gruppen p g a landets industriella löneledarskap (på lång sikt) enligt Camarero m fl (2014) och dess nya centrala avtalsnormer i mitten av 2010-talet.

Men en slutsats att gruv- och tillverkningsindustrins löneledarskap bidrog i hög grad till den kraftiga expansionen av tjänstesektorn och den höga konsumtionstillväxten i Sverige under den andra IA-perioden måste kvalificeras. Slutsatsen är inte självklar om vi fortsätter att jämföra Sverige med Tyskland. Tyskland hade en svag tillväxt av tjänstesektorn och en låg konsumtionstillväxt men en relativt hög lönetillväxt. Vi har redan konstaterat att både Sverige och Tyskland tillhörde gruppen OECD-länder med en hög reallönetillväxt i relation till sin produktivitetstillväxt 2008–2019. Reallöneökningarna var lika stora i Tyskland som i Sverige under den andra IA-perioden (se Tabell 5* i Appendix). Timlönetillväxten i den privata sektorn under den andra IA-perioden var lika hög i Tyskland som i Sverige eller rentav högre. Löntagarna i Tyskland fick nu samma löneökningar vare sig de arbetade i eller utanför tillverkningsindustrin.³⁷ Den tyska tillväxten blev lönedriven under 2010-talets andra hälft.³⁸

Vi ska också vara medvetna om att de centrala avtalen kan ha bidragit till den kraftiga expansionen av tjänstesektorn och till den höga konsumtionstillväxten i Sverige under 2010-talet på andra sätt än genom IA:s löneledarskap. Arbetsmarknadens centralorganisationer påverkade IA-avtalens utformning.

Sambandet mellan ränteförändringar och privat konsumtion är tvetydigt både i makroteorin och i den empiriska litteraturen.

LO:s fördelningspolitik motverkade det industriella löneledarskapets tendens till ökad lönespridning (se den gemensamma löneökningstakten genom IA:s märke). Avsaknaden av ökade inkomstklyftor under den andra IA-perioden pga att höglönegrupperna drog ifrån bidrog förmodligen till Sveriges höga konsumtionstillväxt under 2010-talet.³⁹

Löneökningarna i den offentliga sektorn bidrog också till att hålla uppe de svenska hushållens konsumtion i en tid då exportens multiplikatoreffekter var svagare. Den offentliga sektorns lönehöjningar var i hög grad ett resultat av industrins löneledarskap. Men lönerna ökade mer i den offentliga sektorn än i näringslivet (inklusive i tillverkningsindustrin) under den andra IA-perioden (speciellt under 2010-talets andra hälft). Löneökningarna i den offentliga sektorn stärkte den svenska köpkraften genom sektorns storlek och genom att motverka det industriella löneledarskapets tendens till ökade löneskillnader.

De svenska hushållens konsumtion stimulerades dessutom av den ekonomiska politiken under den andra IA-perioden. Den borgerliga regeringens finanspolitik var expansiv 2010–2014 (Erixon och Pontusson, 2022, s. 278). Men viktigare är att Riksbanken förde en expansiv penningpolitik (även med internationella mått) från 2014, ett år då den privata konsumtionstillväxten tog fart på allvar i Sverige. Sambandet mellan ränteförändringar och privat konsumtion är tvetydigt både i makroteorin och i den empiriska litteraturen. Men Riksbankens sänkningar av reporäntan ned till noll och rentav till värden under noll blev tveklöst en injektion för den privata konsumtionen, förmodligen i första hand genom hushållens likviditetskanal i penningpolitiken – sänkta boräntor ökar låntagarnas möjligheter att finansiera (annan) konsumtion (jfr Andersson m fl, 2020). Affärsbankernas ökade kreditgivning och egna räntesänkningar i kölvattnet av den expansiva penningpolitiken bidrog till Sveriges höga konsumtionstillväxt under 2010-talet (Hansson m fl, 2018, avsnitt 2.2). Hushållens skuldsättning ökade stadigt i Sverige under hela IA-perioden (till skillnad från i bl a Tyskland). Den avbröts inte heller i samband med den globala finanskrisen som i tex Storbritannien och Tyskland (se Erixon och Pontusson, 2022, figur 10.4). En rimlig hypotes är att den svenska ekonomin blev kreditledd i stället för vinst- och löneledd under 2010-talet.

Vi ska dock inte kasta ut barnet med badvattnet genom att förkasta hypotesen att det industriella löneledarskapet hade betydelse för Sveriges BNP-tillväxt under 2010-talet och t o m fick en större betydelse för landets BNP-utveckling (åtminstone relativt andra positiva drivkrafter) under decenniet. 2010-talets kreditexpansion var trots allt

av begränsad betydelse för den privata konsumtionen. Av de svenska bankernas utlåning 2001–2018 gick bara en bråkdel till hushållskonsumtion. Utlåningen till bostadsköp och finansiella placeringar dominerade, särskilt efter 00-talets finanskris (Kazen Orrefur, 2019, figur 5). De svenska hushållens ökade skuldsättning sedan millenniumskiftet innebar att krediter kom att komplettera, inte ersätta, reallöneökningar som finansieringskälla vid privat konsumtion (se Barredo-Zurriarrain och Buendia, 2022).⁴⁰

Betydelsen av industrins märke för Sveriges tillväxt under den andra IA-perioden är påtagligare vid en jämförelse med andra OECD-länder än Tyskland. Det är svårt att hitta andra förklaringar än det industriella löneledarskapets existens och styrka till Sveriges relativt höga konsumtions- och lönetillväxt samt kraftiga expansion av tjänstesektorn under den andra IA-perioden. Den fackliga styrkan i tjänstesektorn och den offentliga sektorns storlek i Sverige är den enda rimliga motkandidaten. Uteslutningsmetodens fördelar vid en kausalanalys ska inte underskattas.

Rapporten överger inte sin hypotes att industrins löneledarskap lyfte upp och även blev viktigare för Sveriges BNP-tillväxt under den andra IA-perioden. Den vidhåller dessutom att det industriella löneledarskapet gjort den ekonomiska utvecklingen delvis löneledd i Sverige. Det tydligaste tecknet på en

löneledd tillväxt i Sverige under den andra IA-perioden var att den skyddade privata sektorn expanderade kraftigt samtidigt som vinstandelen sjönk dramatiskt i sektorn.

Kapitlet har fokuserat på ett samband mellan IA:s normer och Sveriges BNP-tillväxt som sällan uppmärksammats i IA-litteraturen (se dock Konjunkturinstitutet, 2016, s. 50–51) – industrins löneledarskap stimulerade hushållens konsumtion och tjänstesektorns expansion genom att hålla upp lönerna på hela arbetsmarknaden IA hade sannolikt en större positiv betydelse för Sveriges BNP-tillväxt genom sin påverkan på industrins löneledarskap än genom sin lönemoderation. Industrins löneledarskap var förmodligen en viktig förklaring till Sveriges höga konsumtions- och BNP-tillväxt jämfört med Tysklands under den första IA-perioden. Sveriges exportorienterade tillväxtmodell var mer balanserad än Tysklands. Vidare kan industrins löneledarskap ha blivit betydelsefullare för den svenska BNP-utvecklingen och mildrat nedgången i landets BNP-tillväxt under den andra IA-perioden. Andra sektorers löneföljsamhet höll upp hushållens köpkraft vilket bl a gynnade hemmamarknadsindustrin. Betydelsen av industrins löneledarskap för Sveriges konsumtions-tillväxt och expansion av tjänstesektorn är inte lika uppenbar vid en jämförelse med Tyskland under den andra IA-perioden.

5. IA och den makroekonomiska stabiliteten

5.1. BNP-tillväxtens och inflationens variationer

Ett vanligt argument i IA-litteraturen är att IA:s lönedisciplin och löneledarskap bidragit starkt till Sveriges makroekonomiska stabilitet. Tack vare IA kunde Sverige undvika lönechocker och destabiliserande löne–prisspiraler med monetära åtstramningar som konsekvens (se t ex Industrins Ekonomiska Råd, 2017, s. 32–34 och Medlingsinstitutet, 2022b, s. 14). Med den elementära makroteorin som grund är det även möjligt att argumentera för att IA har förbättrat löneanpassningen till makroekonomiska chocker, t ex till importerad inflation, internationella konjunktunedgångar och ökad utlandskonkurrens (se Konjunkturinstitutet, 2016, s. 122). De centrala avtalen under IA kan å andra sidan ha stabiliserat svensk ekonomi genom sin 'lönestelhet'. En ofullständig anpassning av lönerna till svängningar i företagens marknadsvillkor kan ha minskat osäkerheten vid privata investeringar. Central lönetröghet kan även ha stabiliserat ekonomin genom att ha upprätthållit hushållens köpkraft under lågkonjunkturer.

Vi ska dock inte utesluta möjligheten att IA haft en *destabiliserande* effekt på ekonomin. En gemensam löneökningstakt för olika sektorer som ökar inkomstklyftorna i sig kan utlösa löne–prisspiraler och leda till större svängningar i inflationstakten. Vidare kan IA:s lokala bestämningar av de

kollektiva löneökningarnas storlek och fördelning ha gett upphov till kompensationskrav och löne–prisspiraler.

Tabell 2 visar hur BNP och inflationstakten varierade över kvartal och år i 19 OECD-länder inklusive Sverige under de två IA-perioderna. Liksom i de flesta andra OECD-länder var svängningarna i BNP-tillväxt små i Sverige under den första IA-perioden. Sverige utmärkte sig genom att uppvisa lägre variationer i BNP-tillväxten 1998–2007 över både år och kvartal än andra små västeuropeiska länder (med undantag av Österrike och Belgien) och även än Tyskland. Vi kunde kanske ha förväntat oss att Riksbankens höga prioritering av inflationsmålet (trots sitt flexibla inflationsmål) och IKT-kraschen i början av 00-talet skulle ha utmynnat i relativt stora variationer i Sveriges BNP-tillväxt. Konjunktursvängningarna är följaktligen större i små öppna ekonomier än i stora ekonomier.

Uppgifterna om inflationstaktens variabilitet i OECD-området under den första IA-perioden är inte lika uppmuntrande för Sverige. Inflationens volatilitet var t ex högre i Sverige än i Tyskland. Den var också högre i Sverige än i andra små västeuropeiska länder med bara Island och Irland som klara undantag.

Den makroekonomiska stabiliteten blev inte oväntat lägre i OECD-området under den andra IA-perioden, en period som inleddes med en djup internationell lågkonjunktur. Till skillnad från tidigare drabbades nu Sverige även av relativt stora variationer i BNP-tillväxten om

TABELL 2.

**BNP- och inflationstaktens variationer (standard-
avvikelser) i 19 OECD-länder inklusive i Euroområdet
1998–2007 och 2008–2019 över kvartal och över år
(inom parentes). Säsongsrensade procentuella
volymförändringar från föregående kvartal
respektive från föregående år.**

	1998–2007		2008–2019	
	BNP	INFLATION	BNP	INFLATION
SVERIGE	0,56 (1,12)	0,99 (0,89)	0,99 (2,53)	1,27 (1,20)
NORGE	1,06 (0,83)	1,09 (0,87)	1,00 (1,09)	0,93 (0,81)
DANMARK	0,84 (1,25)	0,56 (0,87)	0,81 (2,12)	1,02 (0,99)
FINLAND	0,90 (1,39)	0,93 (0,87)	1,27 (2,96)	1,35 (1,28)
ISLAND	3,36 (2,41)	2,09 (1,64)	3,43 (3,65)	3,99 (3,65)
BELGIEN	0,44 (1,01)	0,70 (0,57)	0,51 (1,17)	1,39 (1,27)
NEDERLÄNDERNA	- (1,64)	0,91 (0,88)	-	0,86 (0,81)
ÖSTERRIKE	0,47 (1,00)	0,74 (0,64)	0,69 (1,68)	0,88 (0,83)
SCHWEIZ	0,60 (1,46)	0,51 (0,38)	0,65 (1,32)	0,95 (0,89)
IRLAND	1,76 (2,19)	1,42 (1,31)	4,43 (7,71)	2,11 (1,96)
TYSKLAND	0,68 (1,35)	0,58 (0,48)	0,97 (2,41)	0,74 (0,68)
STORBRIANNIEN	0,37 (0,51)	0,46 (0,42)	0,63 (1,75)	0,99 (0,92)
FRANKRIKE	0,35 (0,99)	0,59 (0,52)	0,49 (1,32)	0,90 (0,86)
ITALIEN	0,49 (0,98)	0,41 (0,36)	0,73 (2,03)	1,16 (1,12)
SPANIEN	0,23 (0,73)	0,71 (0,53)	0,71 (2,34)	1,53 (1,41)
EURO	0,35 (0,98)	0,49 (0,42)	0,67 (1,88)	1,05 (0,99)
USA	0,50 (1,19)	0,80 (0,64)	0,61 (1,51)	1,26 (0,99)
JAPAN	0,65 (1,15)	0,59 (0,46)	1,21 (2,20)	1,15 (1,01)
SYDKOREA	1,65 (4,16)	1,76 (1,67)	0,80 (1,33)	1,32 (1,27)
AUSTRALIEN	- (0,82)	1,35 (1,09)	- (0,93)	0,90 (0,85)

ANMÄRKNING: EGNA
BERÄKNINGAR PÅ
BASIS AV OECD:S
DATABAS, OECD
NATIONAL ACCOUNTS
STATISTICS, GROSS
DOMESTIC PRODUCT
- EXPENDITURE
APPROACH OCH OECD
CONSUMER PRICE
INDICES.

än inte i jämförelse med andra nordiska länder. Svängningarna i BNP-tillväxten blev ungefär desamma i Sverige och Tyskland under den andra IA-perioden från att ha varit mindre i Sverige under den första IA-perioden. Svängningarna i inflationstakten var fortsatt förhållandevis stora i Sverige.

Sammantaget ger de internationella jämförelserna av BNP-tillväxtens

och inflationens fluktuationer ingen entydig bild av den makroekonomiska stabiliteten i Sverige under IA-eran. Variationerna i inflationstakten var stora i Sverige vid en jämförelse med de i andra OECD-länder under båda IA-perioderna. BNP-tillväxtens variationer var små i Sverige jämfört med i andra OECD-länder men bara under den första IA-perioden.

5.2. IA:s stabiliserande roll

Tabell 2 ger inga antydningar om att IA och liknande lönesystem i andra OECD-länder haft en avgörande inverkan på fluktuationerna i BNP-tillväxten och inflationstakten. Avsaknaden av allvarliga lönechocker och löne–prisspiraler var en generell företeelse i OECD-området under 00-talet och 2010-talet vilket får oss att lägga en mindre vikt vid IA:s betydelse. IA kan ändå ha påverkat den makroekonomiska stabiliteten i positiv eller negativ bemärkelse.

IA var inte upphovet till löne–prisspiraler i Sverige under den studerade perioden. Löneklyftorna ökade visserligen i Sverige 1998–2019 (under båda IA-perioderna). Men den ökade spridningen av förvärvsinkomster uttryckt i Ginikoefficienter var mindre i Sverige än i bl.a Tyskland och USA och även än i andra små västeuropeiska länder med undantag av Nederländerna och möjligtvis Österrike. (Lönespridningen ökade dock ungefär lika mycket i Sverige och Finland.)⁴¹ Avsaknaden av en betydande

ett uttryck för Riksbankens rädsla för löne–prisspiraler eller för Riksbankens reaktion på faktiska och förväntade löneökningar. Den penningpolitiska stramheten speglade Riksbankens (över-)ambitiösa försök att uppnå inflationsmålet och bankens felaktiga prognoser över produktivitets- och prisutvecklingen på marknaderna för IKT-produkter och importvaror (Söderström och Vredin, 2013; Svensson, 2015). Den likaledes restriktiva penningpolitiken 2010–2011 berodde inte på lönekostnadernas utveckling utan på Riksbankens försök att motverka en finansbubbla.

IA kunde inte förhindra att vinstandelarna och lönsamheten i näringslivet fluktuerade kraftigt i Sverige under de bägge IA-perioderna (se Diagram 1 och Diagram 3). Men till syvende och sist är det fluktuationerna i BNP och inflationen i Sverige och andra länder som är av intresse vid en utvärdering av IA:s effekter på den makroekonomiska stabiliteten.

Sambandet mellan löneförhandlings-system och makroekonomisk stabilitet är inte särskilt välutforskat inom nationalekonomin. Enligt en regressionsstudie av 20 OECD-länder som även inkluderade Sverige leder samordnade löneförhandlingar till mindre variationer i inflationstakten men däremot inte entydigt till mindre variationer i kapacitetsutnyttjandet. Studien kan dock inte ligga till grund för slutsatser om IA:s betydelse. Den byggde på (kvartals-)data för perioden 1970–2006 dvs i första hand på uppgifter för ett tidsskede innan IA (Rumler och Scharler, 2011).

Diskussionen om IA:s inverkan på Sveriges makroekonomiska stabilitet ska summeras. Internationella jämförelser av inflations- och BNP-variationer ger oss inte anledning att framhäva fördelarna hos ett visst lönesystem. Analyser av

Sambandet mellan löneförhandlingssystem och makroekonomisk stabilitet är inte särskilt välutforskat inom nationalekonomin.

ökning av löneskillnaderna försvagade förutsättningarna för löne–prisspiraler och därmed för hög inflationsvariabilitet i Sverige. Den strama penningpolitiken under den första IA-perioden (i förhållande till inflationsmålet) var inte

den svenska BNP-tillväxten (se tidigare kapitel) friar IA från en eventuell misstanke om att de centrala avtalen resulterade i lönechocker och utlöste löne-prisspiraler. Vi bör dock påminna oss om att det inte är helt självklart att IA skapat de lönenormer som styr dagens centrala förhandlingar. Det kollektiva lönesystemet under IA har dessutom varit en hybrid med stort utrymme för lokala avtal men också för central samordning. De fackliga centralorganisationernas lönepolitik motverkade tendensen till ökad lönespridning genom industrins märke, en tendens som också kan ha uppstått genom IA:s lönemoderation.

5.3. IA:s lönerigiditet under lågkonjunkturerna

Tidigare kapitel gav företräde åt en hypotes att de centrala avtalen höll upp löneökningstakten och även BNP-tillväxten under den andra IA-perioden, d v s under en period med blygsam löneglidning. Jag fokuserar nu på möjligheten att IA bidrog till makroekonomisk stabilitet genom att stimulera konsumtionsefterfrågan under den analyserade periodens lågkonjunkturer. Min huvudhypotes är att IA:s treårsavtal bevarade hushållens köpkraft under 00-talets lågkonjunkturer. Jag bortser i fortsättningen från möjligheten att det svenska lönesystemets eventuella trögheter minskade osäkerheten vid investeringar.

Den totala löneökningstakten i svensk ekonomi blev verkligen upprätthållen under IA-periodens lågkonjunkturer. De centrala treårsavtalen under högkonjunkturåren 1998 och 2007 kom även att täcka lågkonjunkturåren 2001 och 2009, år med en blygsam löneglidning i framför allt industrin (se Medlingsinstitutets lönestatistik). De genomsnittliga årliga

löneökningarna genom de centrala treårsavtalen 1998 och 2007 blev 2,8 procent respektive 3,4 procent. Det är troligt att avtalen försämrade löneanpassningen 'nedåt' till en försämrad exportkonjunktur. Vinstens andel av förädlingsvärdet sjönk kraftigt i svensk gruv- och tillverkningsindustri under 2009 – se [Diagram 1](#). Men treårsavtalen kan samtidigt ha motverkat de två lågkonjunkturerna genom sina positiva effekter på den privata konsumtionen. Sänkningen av vinstandelen kan ha stimulerat den privata konsumtionen genom löntagarnas relativt låga sparbenägenhet.

Den post-keynesianska hypotesen ovan har inget entydigt empiriskt stöd. Den privata konsumtionstillväxten var låg i Sverige under IA-periodens två exportledda recessioner (OECD Economic Outlook, Annex, tabell 3). Vinstandelens fall under de två lågkonjunkturerna var dessutom ganska blygsamt utanför gruv- och tillverkningsindustrin (se [Diagram 3](#)). Deprecieringar av kronan (som dämpade exportfallet) och inbyggda offentliga stabilisatorer var förmodligen viktigare motkrafter än IA:s köpkraftsstimulans när IKT-bubblan sprack (den första konjunkturedgången) och när världskonjunkturen försvagades (båda konjunkturedgångarna). Det finns däremot indikationer på att den diskuterade köpkraftsmekanismen ökade den makroekonomiska instabiliteten genom att förstärka periodens högkonjunkturer.^{4 2}

5.4. Var lönebildningen destabiliserande innan IA?

IA:s legitimitet är förankrad i en berättelse om den makroekonomiska instabiliteten innan IA:s tillkomst. IA:s

företrädare och experter hävdar (liksom även KI och Arbetsmarknadsekonomiska Rådet) att lönebildningen var i oordning vid mitten av 1990-talet och även under 1970- och 1980-talen.

Arbetsmarknadens centralorganisationer var direkt engagerade i sektorsövergripande löneförhandlingar från mitten av 1950-talet till 1983. Vid övergången till löneuppgörelser på industrinivå blev centralorganisationernas medverkan mer sporadisk och av informell natur. IA:s rapporter framhåller att 1970- och 1980-talens förhandlingssystem, som bl a innehöll pris- och förtjänstutvecklingsgarantier, gav upphov till lönekapplöpningar och till ständiga kostnadskriser och behov av devalveringar för att upprätthålla Sveriges konkurrenskraft. Enligt IA:s rapporter uppkom också inflatoriska lönespiraler genom de okoordinerade industriförhandlingarna 1995.⁴³

IA:s bild av Sveriges makroekonomiska utveckling under 1970- och 1980-talen respektive i mitten av 1990-talet är inte invändningsfri (se Erixon, 2020). Vid båda tillfällena uppstod turbulens på arbetsmarknaden genom exceptionella yttre omständigheter. Kostnads- och inflationschocker inträffade i nästan alla OECD-länder i mitten av 1970-talet. Inflationen var hög i hela OECD-området under 1970- och 1980-talen. En kostnadskris uppkom i OECD-området genom höga löneökningar (om än inte i Västtyskland) och oljeprishöjningar. I Sverige ökade lönerna kraftigt p g a landets industristruktur. Höga investeringar i omvärlden och stigande råvarupriser medförde jämte frånvaron av revalveringar en löneuppdrivande vinstboom i svensk exportindustri under konjunkturuppgången 1972–1974. Företagens överdrivna vinst- och inflationsförväntningar och den offentliga sektorns tvåårsavtal medförde

att löneökningarna var fortsatt höga när Sverige drabbades av stigande oljepriser och en konjunkturedgång.

BNP-tillväxten minskade kraftigt i Sverige under de internationella lågkonjunkturer som följde efter 1970-talets två oljechocker. Sverige drabbades av en djup industrikrisis. Landets industristruktur (med sin inriktning på insats- och investeringsvaror) var ofördelaktig under en djup recession och vid en ökad konkurrens på industrins traditionella exportmarknader. Men den nominella löneökningstakten anpassade sig snabbt till industrikrisen. Sveriges inflationstakt blev relativt låg under 1970-talets andra hälft trots flera devalveringar 1976–1977.

Inflationstakten blev högre i Sverige än i andra OECD-länder under 1980-talet. Men Sveriges höga inflationstakt uppkom genom asymmetriska efterfrågechocker och politiska beslut, inte genom lönechocker. En gynnsam exportsammansättning under en internationell konjunkturuppgång och en offensiv socialdemokratisk devalvering förorsakade importinflation och (en efterfrågeledd) vinstinflation i den svenska ekonomin. Uppbrottet från samordnade centrala förhandlingar (1983) ökade dessutom möjligheterna för löntagarorganisationerna i fr a exportindustrin att dra fördel av företagens höga vinster och brist på arbetskraft. Vinstinflationen ledde tillsammans med decentraliseringen av lönebildningen till omfattande löneglidning och ökad lönespridning (Gustavsson, 2008).

Den socialdemokratiska regeringen underlät att revalvera kronan (trots en positiv bytesbalans) i mitten av 1980-talet. Löneglidningen i näringslivet gjorde att trepartsförhandlingarna ('Rosenbadsamtalen') 1984–1985 för att dämpa löneökningstakten blev verkningslösa. Omfattande löneglidning

kom även att utlösa inkomstinflation (kostnadsinflation) och löne–prisspiraler i en ekonomi med låg arbetslöshet. Spänningarna mellan olika löntagargrupper ökade under 1980-talets andra hälft. En internationell högkonjunktur, en stärkt dollar och en avreglering av kreditmarknaden i kombination med ett

Försvagningarna av kronan kom att rycka undan förutsättningarna för en lugn lönerörelse under konjunkturuppgången i mitten av 1990-talet.

skattesystem som uppmuntrade låntagande kom att leda till en överhettning av svensk ekonomi. Lönerna ökade markant i ett läge där finanspolitiken inte var tillräckligt restriktiv och penningpolitiken var bakbunden av den fasta växelkursen.

Den realekonomiska utvecklingen och även övergången från samordnade till förbundsvisa avtal hamnar lätt i skymundan vid IA-litteraturens analys av 1970-talets 'lönekostnadskris' och 1980-talets löne–prisspiraler. Industrins Ekonomiska Råd hävdar to m att centralorganisationernas formella samordning hade förstärkt lönespiralerna i svensk ekonomi (Industrins Ekonomiska Råd, 2017, s. 31). De centrala avtalens pris- och förtjänstutvecklingsgarantier kan onekligen ha bidragit till lönekapp- löpningen på svensk arbetsmarknad under fr a 1980-talets andra hälft. En försvarare av IA skulle dessutom kunna hänvisa till att varken de formellt samordnade avtalen eller de ersättande förbundsvisa avtalen under 1970- och

1980-talen var samarbetsavtal för tjänstemän och arbetare. (Den sk Hagaöverenskommelsen vid mitten av 1970-talet var här ett undantag.) Men den okontrollerade löneutvecklingen under 1980-talets andra hälft var i första hand ett resultat av en överhettad ekonomi och en decentralisering av lönebildningen i kombination med en grundläggande benägenhet hos löntagarna och deras organisationer att jämföra sin lön med andras.

Genom den höga aggregerade efterfrågan blev den öppna arbetslösheten rekordlåg i Sverige (i ett historiskt och internationellt perspektiv) mot slutet av 1980-talet. Låg arbetslöshet är en viktig realekonomisk (strukturell) förutsättning i sig för en uppåtgående löne–prisspiral.

Realekonomiska faktorer var även upprinnelsen till lönekapp- löpningarna i Sverige i mitten av 1990-talet. Försvagningarna av kronan kom att rycka undan förutsättningarna för en lugn lönerörelse under konjunkturuppgången i mitten av 1990-talet. Deprecieringen i samband med övergången till rörliga växelkurser hade resulterat i rekordhöga vinstmarginaler i exportindustrin. Precis som under den första IA-perioden blev löneglidningen omfattande i mitten av 1990-talet. Lokala löneökningar svarade för drygt 43 procent av de höga totala löneökningarna i svensk tillverknings- industri 1995–1996 (Medlings- institutets statistik).

Detta avsnitt har marginaliserat lönebildningens självständiga betydelse för Sveriges makroekonomiska problem innan IA. Sveriges makroekonomiska instabilitet var heller inte exceptionell jämfört med andra OECD-länders om vi gör ett undantag för den kreditbaserade överhettningen under 1980-talets andra hälft och för den efterföljande 90-talskrisen. BNP-tillväxtens volatilitet

i Sverige var faktiskt en av de lägsta i OECD-Europa från början av 1970-talet till 1980-talets mitt (Jonung, 1999, s. 246–247). Sysselsättningstillväxten i den privata sektorn var dessutom hög (och arbetslösheten låg) i Sverige i ett västeuropeiskt perspektiv från mitten av 1970-talet fram till början av 1990-talet (Johansson, 2021, tabell 7–2). IA-berättelsen tar för givet att sysselsättningen påverkades negativt av lönebildningens dysfunktionalitet under perioden. De höga löneökningarna under 1980-talets andra hälft kunde heller inte

förhindra att Sveriges konkurrenskraft fortfarande var god i termer av RULC i slutet av decenniet.

Sverige hade otvivelaktigt en låg produktivitetstillväxt under 1970- och 1980-talen i ett internationellt perspektiv. Men lönesystemet kan knappast skuldbeläggas vid en analys av det svenska produktivetsproblemet under dessa decennier (se Erixon, 2020, s. 179–180). I nästa kapitel ställer vi oss omvänt frågan – har vi det IA-ledda lönesystemet att tacka för det efterföljande svenska produktivetsundret?

6. IA och produktivitetstillväxten

6.1. Det svenska produktivitetssundret

Ett lands produktionsmöjligheter påverkas på lång sikt av arbetskraftens tillväxt och av förmågan att hushålla med naturresurser samt att utveckla och använda förnybar energi. Tillväxten i BNP och i BNP per capita bestäms också i hög grad av produktivitetstillsammans utvecklingen. Produktivitetstillsammans höjer ett lands BNP och BNP per capita (och sysselsättning) genom att utöka produktionskapaciteten, men också kortsiktigt genom sina positiva effekter på efterfrågan, främst exporten och investeringarna.

En dekomponering av Sveriges höga tillväxt i BNP per capita från mitten av 1990-talet fram till den globala finanskrisen visar att landets tillväxt i arbetsproduktivitet var den i särklass viktigaste komponenten (Erixon, 2018b, tabell 8.1). Den höga produktivitetstillväxten är det som sticker ut mest vid en analys av Sveriges makroekonomiska utveckling sedan mitten av 1990-talet.⁴⁴ Sverige hade större öknings i näringslivets arbetsproduktivitet än alla andra 'äldre' OECD-länder med undantag av Island under perioden 1995–2007 dvs även när vi inkluderar 2007, ett år med en svag produktivitetstillsammans utveckling i Sverige – se Tabell 3* i Appendix. Den årliga tillväxten i arbetsproduktivitet (förädlingsvärdet i förhållande till antalet arbetstimmar) i svenskt näringsliv var

i genomsnitt 3,9 procent 1995–2000 och hela 4,4 procent 2001–2006. Tysklands produktivitetstillväxt i näringslivet var bara 1,7 respektive 2 procent under dessa perioder.

Sveriges arbetsproduktivitetstillväxt 1995–2000 och 2001–2006 var särskilt hög i tillverkningsindustrin, 6,9 respektive 6 procent. Tillverkningsindustrins produktivitetstillväxt var högre i Sverige än i alla andra OECD-länder 1995–2007 om vi undantar Finland (pga 2007), Irland (1990-talets andra hälft) och de nya OECD-medlemmarna sedan mitten av 1990-talet (bl a Sydkorea).

Den svenska produktivitetstillväxten var också hög i den privata tjänstesektorn från mitten av 1990-talet fram till 2007 (4,5 procent per år). Av de äldre OECD-länderna hade bara Norge en högre produktivitetstillväxt i tjänstesektorn än Sverige 1995–2007 – se Tabell 3* i Appendix. Produktivitetstillväxten i den svenska tjänstesektorn var särskilt imponerande för IKT-tjänster – se Tabell 4* i Appendix. Men Sverige uppvisade också en relativt hög produktivitetstillväxt i andra delar av den privata tjänstesektorn. Tyskland hade under 00-talet en hög produktivitetstillväxt i sektorerna för detaljhandel, hotell och restauranger men en låg eller negativ produktivitetstillväxt i högteknologiska tjänstesektorer (inklusive för IKT-tjänster) samt i finanssektorn (se samma tabell).

6.2. En tänkbar IA-teori om produktivitetssundret

Sverige fick en högre reallönetillväxt än andra OECD-länder om vi undantar Norge och länderna i Östeuropa under 1996–2007 (se Tabell 5* i Appendix). IA:s institutioner och Medlingsinstitutet anser att en bättre fungerande lönebildning under IA är en väsentlig förklaring till Sveriges höga reallönetillväxt under hela IA-perioden (Medlingsinstitutet, 2017, s. 19; Facken inom Industrin, 2022). De kontrasterar IA-periodens reallöneökningar mot 1970- och 1980-talens svaga reallöneutveckling.

IA-litteraturen beskriver inte mekanismen bakom ett positivt samband mellan IA och Sveriges reallöner. Påståendet hade fr a krävt ett klargörande av IA:s förhållande till det svenska produktivitetssundret. IA kan antingen ha varit ett effektivt instrument för att tillförsäkra löntagarna reallöneökningar i paritet med den höga produktivitetstillväxten eller varit en bidragande orsak till det

En höjning av hushållens köpkraft kommer att stimulera företagets utnyttjande av stordriftsfördelar och öka deras investeringar i produktivitetshöjande ny teknik.

svenska produktivitetssundret. I det första fallet var IA:s löneledarskap en nödvändig förutsättning för att Sveriges höga produktivitetstillväxt skulle komma löntagarna till del i form av ökade reallöner. I det andra fallet kan IA:s löneåterhållsamhet ha möjliggjort en finansiering av investeringar i

produktivitetshöjande modern teknik. En sådan mekanism är förmodligen underförstådd när IA:s institutioner och Medlingsinstitutet framhåller IA:s betydelse för Sveriges höga reallönetillväxt (jfr Facken i Industrin, 2015, s. 44–45).

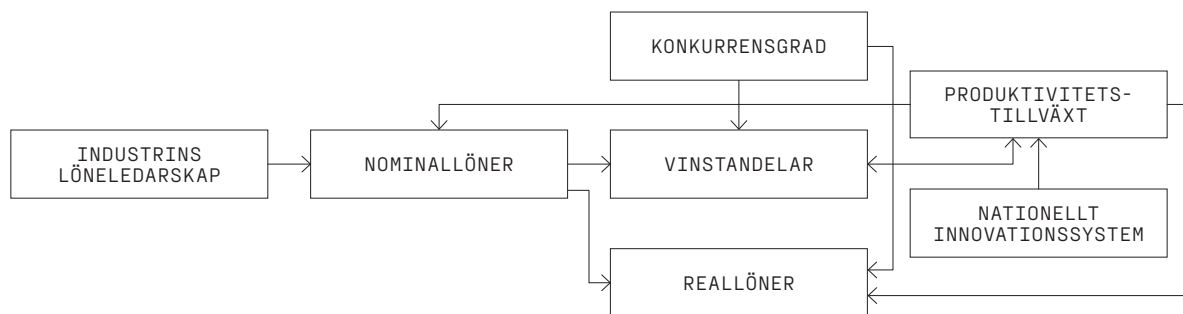
Även industrins löneledarskap kan ha bidragit till Sveriges höga produktivitetstillväxt under främst 00-talet. Enligt Rehn–Meidner-modellen och den generella teorin om omvandlingstryck är löneökningar som inte harmonierar med företagets bärkraft en stark drivkraft i ekonomins strukturomvandling och i företagets produktivetsarbete (Erixon, 2007 och 2018a). En rimlig hypotes är att kravet på att kopiera industrins löneökningar under IA-perioden skapade incitament i andra sektorer att rationalisera, produktförnya och att införa ny teknologi.

En löneledd ekonomisk utveckling leder även till högre produktivitetstillväxt i den post-keynesianska teorin. En höjning av hushållens köpkraft kommer att stimulera företagets utnyttjande av stordriftsfördelar och öka deras investeringar i produktivitetshöjande ny teknik. Produktivetsökningar är här *möjliggjorda* genom en ökad efterfrågan på varor och tjänster, inte *framtvingade* som i Rehn–Meidner-modellen. Både den post-keynesianska teorin och Rehn–Meidner-modellen är förenliga med en hypotes om att industrins löneledarskap under IA-perioden resulterade i ökad produktivitet i andra sektorer.

Men det fanns självfallet andra tänkbara orsaker till den höga produktivitetstillväxten utanför industrin under den första IA-perioden än IA:s löneåterhållsamhet och löneledarskap. Det svenska produktivitetssundret kan ha varit ett uttryck för fördelarna hos ett nationellt innovationssystem utöver

DIAGRAM 7.

Produktivitetstillväxtens bestämning i den privata tjänstesektorn – tänkbara kausalsamband i fallet Sverige.



de som härrör från lönebildningens institutioner. Litteraturen om nordiska eller svenska innovationssystem framhäver betydelsen av företagens organisations- och samverkansformer, fungerande finansmarknader, industriella nätverk, dynamiska tillväxtbanor och av ett högt konkurrenstryck (se Lundvall, 1992, Edquist och Lundvall, 1993 och Fagerberg och Srholec, 2008). Den lyfter även fram betydelsen av offentlig upphandling och statliga satsningar på högre utbildning, (rörlighetsstimulerande) arbetsmarknadspolitik, forskning och FoU-stöd (Erixon, 1997, s. 41–42).

De produktivitetsoökningar som uppkom genom det svenska innovationssystemet gjorde det kanske möjligt för fr a tjänsteföretag att bära de löneökningar som IA påtvungade dem. Innovationssystemets produktivitetsoökningar kan rentav ha bestämt tjänstesektorns löneutveckling (både den nominella och reella). Den privata tjänstesektorns (höga) löneökningar under den analyserade IA-perioden var kanske inte en orsak till utan en följd av sektorns (höga) produktivitetstillväxt.

Diagram 7 anger tänkbara kausala samband vid bestämningen av

produktivitetstillväxten i den svenska tjänstesektorn. Diagrammet åsyftar den totala faktorproduktivitets (TFP:s) tillväxt.⁴⁵ Det ger utrymme både för det sektoriella löneledarskapets och det nationella innovationssystemets betydelse. Fokuseringen på industrins löneledarskap speglar nedtoningen av IA-normen om löneåterhållsamhet i den kommande empiriska analysen (se även analysen av Sveriges BNP-tillväxt i kapitel 4). För överskådlighetens skull utesluter diagrammet den post-keynesianska produktivitetsteorin.

'Nationellt innovationssystem' får i diagrammet representera de orsaker till den privata tjänstesektorns produktivitetstillväxt som inte kan föras tillbaka till IA:s normer. Diagrammets 'Reallöner' står för produktreallönen och inte för lönen uttryckt i konsumentpriser.

Diagrammet beaktar att industrins löneledarskap kan ha ökat produktivitetstillväxten i svensk tjänstesektor genom att ha pressat ner vinstandelen (och ökat produktreallönen) i sektorn. Samtidigt bortser inte diagrammet från möjligheten att industrins märke kan ha stimulerat produktivitetstillväxten genom att ha ökat vinstandelen i tjänstesektorn.

6.3. Produktivitets- undrets drivkrafter och strukturer

Sveriges IKT-specialisering under den första IA-perioden var förmånlig för landets produktivitetstillväxt. Den innebar stora teknologiska möjligheter och spillovereffekter. IKT-boomen under 1990-talets andra hälft bidrog inte bara till en hög svensk exporttillväxt. Den lade också grunden till det svenska produktivetsundret. IKT-sektorns egna produktivetsökningar och ökade vikt i näringslivet stod för ungefär hälften av den höga tillväxten i arbetsproduktivitet (och för nästan all TFP-tillväxt) i svenskt näringsliv 1995–2000 (Edquist, 2009, tabell 2). IKT-sektorn hade sin bas under 1990-talets andra hälft i tillverkningsindustrin, främst genom Ericssons produktion, FoU och nätverk.

En omfattande spridning av IKT-kunskaper ägde rum i svenskt näringsliv under 00-talet. Investeringar i ny teknik utanför IKT-sektorn bidrog under 00-talets första hälft mer än IKT-sektorn själv till den höga tillväxten i total faktorproduktivitet i näringslivet (Edquist, *ibid.*). Den svenska IKT-sektorns egen expansion blev dessutom i allt högre grad tjänstebaserad under den första IA-perioden (Giertz m fl, 2015).

Korrelationen mellan löner och produktivitet i OECD-området skulle kunna tjäna som utgångspunkt för en kausalanalys av IA:s betydelse för det svenska produktivetsundret.

Diagram 8A och Diagram 8B är baserade på uppgifter för hela ekonomin om genomsnittlig årlig tillväxt i reallöner och arbetsproduktivitet i OECD-länderna 2001–2007 och 2008–2019. Låt oss först fokusera på åren 2001–2007.

Diagram 8A påvisar en tydlig positiv korrelation mellan reallöne- och produktivitetstillväxt i OECD-området

2001–2007. Sverige framstod som ett land som alla andra därvidlag. Diagrammet anger inga orsakssamband. Men det tyder knappast på att lönesystemet var av avgörande betydelse för ländernas produktivitetstillväxt eller för överföringen av IKT-revolutionens produktivetsvinster till löntagarna. OECD-länderna tycks ha haft en reallöneutveckling under den första IA-perioden som motsvarade deras produktivitetstillväxt.

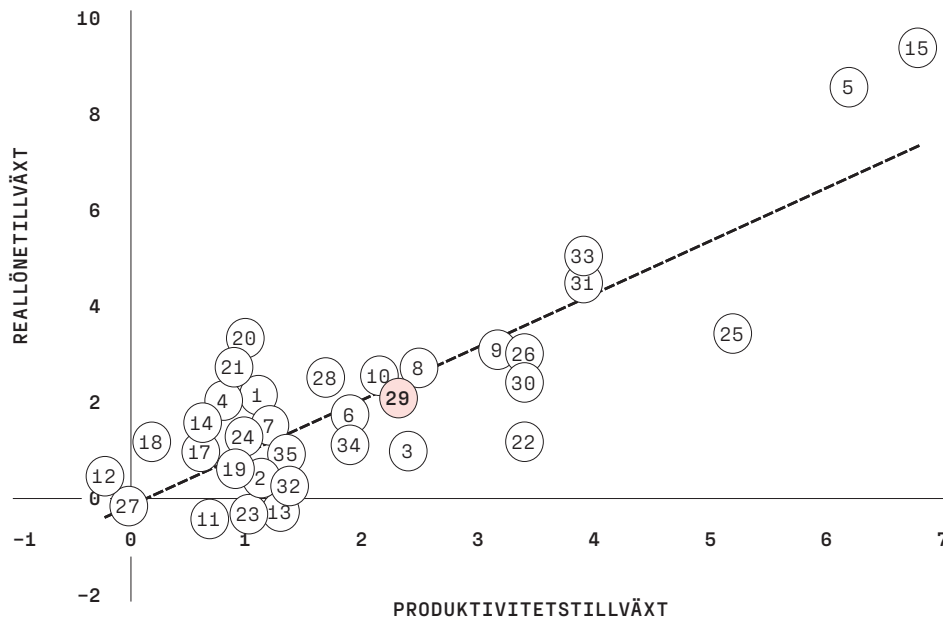
Diagrammet ger alltså en vink om att ländernas produktivetsökningar bestämde reallöneökningarna och inte tvärtom under 00-talet fram till den globala finanskrisen. Det faktum att även OECD-länder utan industriellt löneledarskap uppvisade hög reallöne- och produktivitetstillväxt ger oss anledning att misstänka att OECD-ländernas reallöneutveckling var produktivetsledd under 00-talet. Den omfattande löneglidningen utanför IA-industrierna 2001–2007 är ett tecken på att reallöne- och även nominallöneutvecklingen i Sverige var produktivetsledd inte bara i den löneledande gruv- och tillverkningsindustrin utan också i andra sektorer under perioden.

Det finns andra indikationer på att IA var av underordnad betydelse för den höga produktivitetstillväxten i Sverige under den första IA-perioden. Landet påbörjade sitt produktivetsunder redan i mitten av 1990-talet, d v s innan sjösättningen av IA. IKT-sektorns expansion under den första IA-perioden var troligtvis inte baserad på de centrala avtalens löneåterhållsamhet eller ens på en vinstuppgång (se kapitlet 2 och 4 ovan).

IKT-sektorns storlek verkar dessutom ha varit viktigare orsak än industrins löneledarskap till den omfattande spridningen av ny kunskap i svenskt näringsliv under den första IA-perioden. Näringslivets

DIAGRAM 8A.

Reallöne- och produktivitetstillväxten i 34 OECD-länder, 2001–2007.



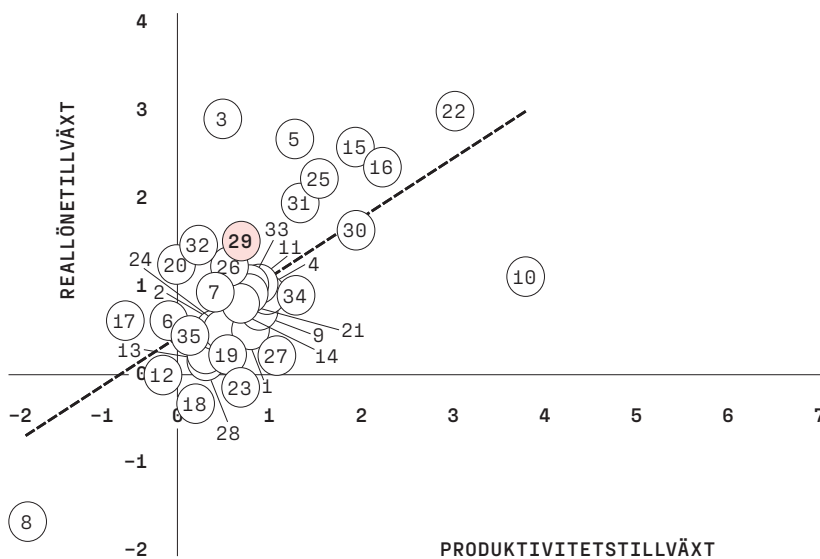
ANMÄRKNING: DEN ÅRLIGA NOMINALLÖNEN DEFINIERAS SOM LÖNESUMMAN I RELATION TILL DET GENOMSNITTLIGA ANTALET SYSSELSÄTTA UNDER ÅRET I HELA EKONOMIN UTTRYCKT I HELÅRSKONSUMTIONEN. EN PRISDEFLATOR FÖR DEN PRIVATA KONSUMTIONEN HAR ANVÄNDS VID BESTÄMMNINGEN AV REALLÖNEN. LÄNDERNAS PRODUKTIVITET ÄR LIKTYDIG MED DERAS BNP PER SYSSELSÄTT UTTRYCKT I FASTA PRISER.

KÄLLA: OECD:S DATABAS (NATIONALRÄKENSKAPER)

- | | | | |
|---------------|---------------|-------------------|-------------------|
| 1. AUSTRALIEN | 10. IRLAND | 19. NEDERLÄNDERNA | 28. STORBRIANNIEN |
| 2. BELGIEN | 11. ISRAEL | 20. NORGE | 29. SVERIGE |
| 3. CHILE | 12. ITALIEN | 21. NYA ZEELAND | 30. SYDKOREA |
| 4. DANMARK | 13. JAPAN | 22. POLEN | 31. TJECKIEN |
| 5. ESTLAND | 14. KANADA | 23. PORTUGAL | 32. TYSKLAND |
| 6. FINLAND | 15. LETTLAND | 24. SCHWEIZ | 33. UNGERN |
| 7. FRANKRIKE | 16. LITAUEN | 25. SLOVAKIEN | 34. USA |
| 8. GREKLAND | 17. LUXEMBURG | 26. SLOVENIEN | 35. ÖSTERRIKE |
| 9. ISLAND | 18. MEXIKO | 27. SPANIEN | |

DIAGRAM 8B.

Reallöne- och produktivitetstillväxten i 35 OECD-länder, 2008–2019.



ANMÄRKNING OCH KÄLLA: SE DIAGRAM 8A.

tillväxt i total faktorproduktivitet blev högre under 00-talets första hälft i OECD-länder som var IKT-specialiserade i utgångsläget (se Edquist, 2009, figur 4). Fallet Norge antyder dock den ultimata betydelsen av ett nordiskt innovationssystem för Sveriges höga produktivitetstillväxt i tjänstesektorn. Produktivitetstillväxten i tjänstesektorn var högre i Norge än i Sverige under den första IA-perioden trots att Norge hade en betydligt mindre IKT-sektor. Norge ingick inte i den länderjämförande studie som påvisade ett positivt samband mellan IKT-sektorns initiala storlek och den totala faktorproduktivitetstillväxten under 00-talets första hälft.

Men min utvärdering utesluter på intet sätt att det centrala förhandlingssystemet och IA medverkade till det svenska produktivitetssundret. Utvärderingen ger förtur åt en hypotes att industrins löneledarskap fick betydelse för den omfattande spridningen av IKT-kunskap i det svenska näringslivet under 00-talet.

Vi ska undersöka närmare i nästa avsnitt om löneutvecklingen i svensk tjänstesektor under IA-perioden påverkade sektorns arbetsproduktivitet i stället för tvärtom och i så fall om produktiviteten i tjänstesektorn stimulerades av högre eller lägre löneökningar. Ett positivt samband mellan löne- och produktivitetökningar under den analyserade perioden skulle kunna tyda på att IA:s löneledarskap varit viktigare för produktivitetstillväxten i tjänstesektorn genom sitt lönetryck än genom sin lönemoderation.

6.4. Var produktiviteten löneledd innan finanskrisen?

En studie har genomförts av s k Grangerkausaliteter för att utröna om förändringar i den privata tjänstesektorns

arbetsproduktivitet föregick förändringar i sektorns produktrealloner eller tvärtom under perioden 1998–2019.⁴⁶ Studien byggde på kvartalsdata för respektive variabel. Studierna av de tidsfördröjda relationerna mellan förändringar i arbetsproduktiviteten och produktreallonen skulle avgöra vilken variabel som hade ett tidsmässigt försteg.⁴⁷

Korrelationen i tjänstesektorn mellan förändringar i arbetsproduktiviteten och produktreallonen under samma kvartal var starkt *positiv* under IA-perioden, speciellt under den andra delperioden. Avsaknaden av en negativ korrelation och även av en negativ Grangerkausalitet antyder att industrins löneledarskap inte främjade produktiviteten i tjänstesektorn genom att hålla tillbaka lönerna i sektorn.

Men Grangeranalysen gav oss heller inga skäl att framhäva den positiva produktivitetseffekten av högre löner i den svenska tjänstesektorn. Relationen mellan förändringar i produktrealloner och arbetsproduktivitet var alltid positiv men inte signifikant i någon riktning under den första IA-perioden eller under IA-perioden i sin helhet. (Jag redogör i nästa avsnitt för resultaten för den andra delperioden.) Varken produktreallonen eller produktiviteten var alltså en tydlig drivkraft i förhållande till den andra variabeln under dessa IA-perioder.

Grangerkausaliteter ger trots namnet ingen bild av orsakssamband. De anger ett tidsförlopp på relativt kort sikt, i mitt fall kronologin mellan tjänstesektorns reallöner och produktivitetstillväxt. De insignifikanta relationerna vid Grangerstudien ovan utesluter t ex inte att industrins löneledarskap utsatte företagen i tjänstesektorn för ett ökat omvandlingstryck vid rådande konkurrensförhållanden vilket ledde till produktivitetshöjningar. En rimlig hypotes är att IA:s *nominella* löneökningar

tvingade fram produktivitetssökningar i tjänstesektorn med följd att produkt-reallönen ökade.⁴⁸

Förändringar i nominallönerna (i stället för i produkt-reallönerna) visade sig ha en signifikant positiv Granger-kausal effekt på arbetsproduktiviteten i tjänstesektorn (om än bara på 10 %-

Det svenska produktivitetssundret under den första IA-perioden orsakades primärt av andra faktorer än IA:s löneåterhållsamhet och löneledarskap.

nivån) under IA-perioden i sin helhet. Effekten var däremot insignifikant under den första IA-perioden. Produktivitetssökningar hade ingen signifikant (positiv) inverkan på nominallönerna (i Grangerkausal bemärkelse) vare sig vi studerar hela IA-perioden eller bara den första IA-perioden.

Enligt en VECM-analys hade nominal-lönen en positiv effekt på arbetsproduktiviteten i tjänstesektorn på lång sikt 1998–2019. (IA:s delperioder är alltför korta för att ligga till grund för slutsatser om långsiktiga effekter.) Även det omvända sambandet var signifikant på lång sikt. De ömsesidiga (positiva) relationerna mellan löner och produktivitet i tjänstesektorn på lång sikt hade dock en högre signifikans när arbetsproduktiviteten ställdes mot produkt-reallönen i stället för mot nominallönen i sektorn.⁴⁹

Grangerstudien ovan gav inga tydliga indikationer på en löneledd produktivitetssutveckling i svensk tjänstesektor (på kort sikt) under den första IA-perioden.

Enligt tidigare studier har ökade real-lönetillväxt en positiv effekt på tillväxten i arbetsproduktiviteten i de nordiska länderna inklusive i Sverige (Storm och Naastepad, 2012, tabell 7.1). Enligt Bengtsson och Stockhammer (2021, tabell 7) har en minskad vinstandel haft en (fördröjd) positiv effekt på produktiviteten i de nordiska ekonomierna (på produktionen per anställd i fallet Sverige). Studiernas tidsperioder (1984–2004 respektive 1900–2010) tillåter inga slutsatser om sambandens giltighet under IA-perioden. Fokuseringen på hela näringslivet (och tillverkningsindustrin) gör dessutom att studierna inte kan ligga till grund för slutsatser om det industriella löneledarskapets effekter på produktivitetstillväxten i tjänstesektorn.

I likhet med Grangerstudien i föreliggande rapport ingick inte några kontrollvariabler i Bengtsson och Stockhammers undersökning. Studierna hade också gemensamt att de inte försökte diskriminera mellan Rehn-Meidner-teorin och den post-keynesianska teorin. Föreliggande utvärdering favoriserar Rehn-Meidner-modellen vid en analys av Sveriges produktivitetstillväxt under den första IA-perioden. Modellens utbudsorienterade produktivitetsteori bekräftas av den teknikstyrda ekonomiska utvecklingen och av nedgången i vinstandelen i IKT-sektorn. Sveriges relativa BNP-tillväxt var inte tillräckligt hög under den första IA-perioden för att bekräfta en post-keynesiansk teori om att IA:s stimulans av efterfrågan gav ett betydande bidrag till det svenska produktivitetssundret (se Erixon och Pontusson, 2022, s. 280–281).⁵⁰ Korrelationen mellan BNP- och produktivitetstillväxt i näringslivet var dessutom låg i OECD-området under den första IA-perioden.

Det svenska produktivitetssundret under den första IA-perioden orsakades

primärt av andra faktorer än IA:s löneåterhållsamhet och löneledarskap (se även Calmfors, 2018, s. 12). Landets omfattande utveckling, assimilering och spridning av ny kunskap under perioden var sannolikt en direkt följd av IKT-sektorns storlek och ytterst av det nationella innovationssystemets fördelar. IA:s märke kan dock ha medverkat till Sveriges höga produktivitetstillväxt under den första IA-perioden. Rapporten lade en större vikt vid det industriella löneledarskapets omvandlingstryck på tjänstesektorn än på dess effekter på den aggregerade efterfrågan. Men jag ska inte förneka svårigheterna att hitta empiriska belägg för att industrins löneledarskap stimulerade produktivitetstillväxten under den första IA-perioden.

6.5. När produktivitetstillväxtens tid var förbi

Tillväxten i arbetsproduktivitet i det svenska näringslivet blev betydligt lägre under den andra IA-perioden än under den första. Den genomsnittliga årliga tillväxttakten sjönk från 4,4 procent 1995–2006 (3,9 procent om tidsserien även omfattar år 2007) till 1,2 procent 2007–2019. Nedgången i tillverkningsindustrins produktivitetstillväxt var dramatisk i Sverige. Produktivitetstillväxten minskade här från 6,1 procent 1995–2007 till 1,1 procent 2008–2019. Sveriges produktivitetstillväxt i tillverkningsindustrin och i hela näringslivet blev nu lik den i andra OECD-länder, t ex den i Tyskland (se Tabell 3* i Appendix). Sk tillväxtbokföringar visar att Sveriges låga tillväxt i arbetsproduktivitet under den andra IA-perioden främst berodde på en sänkt TFP-tillväxt (se Konjunkturinstitutet, 2019, diagram 16).

Sveriges svaga produktivitetstillväxt sedan 2007 reser tvivel på

IA:s bidrag till Sveriges höga produktivitetstillväxt under den första IA-perioden. Liknande centrala avtal slöts ju även under den andra IA-perioden, d v s under en period med låg produktivitetstillväxt. Mot den bakgrunden finns det även skäl att ifrågasätta att IA hade en positiv effekt på produktivitetstillväxten under den andra IA-perioden. Det industriella löneledarskapets lönepress på andra sektorer försvagades av att industrins produktivitetstillväxt lade löneökningar nu blev lägre.

Men Sveriges låga produktivitetstillväxt under den andra IA-perioden utesluter inte att IA hade en produktivitetshöjande effekt. Produktivitetstillväxten i den privata tjänstesektorn 2008–2019 var lägre i Sverige än tidigare. Men den var fortfarande högre än andra OECD-länders (med undantag av Irland) – se Tabell 3* i Appendix. Sveriges arbetsproduktivitetstillväxt var t o m högre i tjänstesektorn än i tillverkningsindustrin under perioden. Och fortfarande var reallönetillväxten i Sverige en av de högsta i OECD-området (se Tabell 5* i Appendix).

Det finns flera tänkbara orsaker till den relativt höga produktivitetstillväxten i svensk tjänstesektor under den andra IA-perioden. Det svenska innovationssystemet fördelar kan ha gjort tjänstesektorn assimering av ny kunskap inte stannade av under 2010-talet. Jag kommer dock att tillskriva det industriella löneledarskapet ett signifikant förklaringsvärde. Det är t o m möjligt att det centrala förhandlingsystemet fick en större betydelse för den svenska produktivitetstillväxten under ett decennium då en dynamisk högteknologisk sektor inte längre kunde fungera som en högpresterande tillväxtmotor.

Tidigare kapitel har lyft fram möjligheten att de centrala avtalen höll uppe

löneökningstakten under 2010-talet. Löneökningarna i industrin var som redan nämnts bara 0,4 procentenheter lägre under den andra IA-perioden jämfört med under den första. Tidigare kapitel har även synliggjort Sveriges höga reallönetillväxt i förhållande till landets produktivitetstillväxt 2008–2019 trots deprecieringarna av kronan. IA:s inflytande över industrins löneledarskap kan dessutom ha växt under 2010-talet.

Arbetsproduktiviteten i tjänstesektorn tycks ha ökat genom höjda nominallöner, inte genom ökade reallöner.

Nedgången i vinstandelen i den skyddade privata sektorn i Sverige var exceptionell under den andra IA-perioden. Genom sina negativa effekter på vinstandelen kan det industriella löneledarskapet ha ökat produktivitetstillväxten i sektorn på två sätt, dels genom sin stimulans av den privata konsumtionen (om konsumtionsökningen i förlängningen ledde till ökade investeringar i ny teknik), dels genom att ha utsatt företagen för ett omvandlingstryck, se hänvisningarna ovan till den post-keynesianska teorin respektive till Rehn–Meidner-modellen.

Studier av Grangerkausaliteter indikerar att industrins löneledarskap ökade produktiviteten i tjänstesektorn (på kort sikt) under den andra IA-perioden. En höjning av nominallönen föregick en ökning av arbetsproduktiviteten i tjänstesektorn. Relationen var

nästan signifikant på 10-procentsnivån. Det omvända förhållandet mellan variablerna – produktivitetsökningar har en positiv effekt på nominallönerna i Grangerkausal bemärkelse – var långt ifrån signifikant. Men produktivitetsökningar i tjänstesektorn hade en klar positiv effekt på sektorns produktreal-löner (på 10-procentsnivån) under den andra IA-perioden. Den omvända Grangerkausaliteten – högre reallöner stimulerar arbetsproduktiviteten – var däremot insignifikant. Arbetsproduktiviteten i tjänstesektorn tycks ha ökat genom höjda nominallöner, inte genom ökade reallöner.

Grangerstudier belyser inte faktiska orsakssamband. Men resultaten från studien av den andra IA-perioden signalerar närvaron av en verklig kausalitet mellan löner och produktivitet i svensk tjänstesektor under den andra IA-perioden – kopieringen av industrins nominella löneökningar höjde produktiviteten i tjänstesektorn vilket i sin tur ökade reallönerna i ekonomin. Produktivitetstillväxten verkar till viss del ha varit löneledd i svensk ekonomi under den andra IA-perioden. Den efterfrågeorienterade post-keynesianska teorin kan dock inte förklara varför den svenska produktivitetstillväxten blev betydligt lägre under den andra IA-periodens högkonjunktur, speciellt inte med tanke på att den ekonomiska utvecklingen då var (mer) konsumtionsledd.

Sammantaget var det industriella löneledarskapets positiva effekter på produktivitetstillväxten i den privata tjänstesektorn tydligare under den andra IA-perioden. Rapporten kan inte dra några tvärsäkra slutsatser om sambandets styrka eller om IA:s betydelse i sammanhanget. Men den lutar åt att industrins löneledarskap blev viktigare för produktivitetstillväxten i ekonomin under 2010-talet inte bara i

relativ utan också i absolut bemärkelse. Utvärderingen har tagit parti för en hypotes om att IA:s märke utsatte tjänstesektorn för ett produktivetsfrämjande omvandlingstryck. Det går dock inte att t ex utesluta möjligheten att löneökningarna i svensk tjänstesektor härrörde från löntagarorganisationernas och kollektivavtalens starka ställning i Sverige. Och IA:s (ökade) betydelse för industrins löneledarskap är inte självklar, speciellt inte vid en jämförelse med ett hypotetiskt men troligt alternativ till IA under den undersökta perioden.

Vi kan hävda med större säkerhet att IA inte ska lastas för nedgången i Sveriges produktivitetstillväxt under den andra IA-perioden. En rimlig förklaring till nedgången är att 1990-talets IKT-revolution hade uttömt sin tillväxtpotential vilket minskade avkastningen på IKT-investeringar (se Gordon, 2014). Länder som tidigare hade upplevt ett produktivetsunder – Sverige, Finland och USA – kom nu att trängas med bl a Tyskland i gruppen OECD-länder med en låg produktivitetstillväxt i tillverkningsindustrin. Bankernas utlåning till bostäder och finansiella investeringar under bägge IA-perioderna är en annan rimlig förklaring till den låga produktivitetstillväxten i Sverige under 2010-talet. Den kan ha trängt undan

utlåning till produktiva investeringar. Vidare kan deprecieringen av kronan ha försvagat omvandlingstrycket i svensk tillverkningsindustri, speciellt i basindustrin, under decenniets andra hälft. Hypotesen motsägs dock av det faktum att EMU-landet Finland hade en ännu lägre industriell produktivitetstillväxt än Sverige 2008–2019.⁵¹ Förändringar i näringslivets branschammansättning verkar ha haft en marginell negativ effekt på Sveriges produktivitetstillväxt (se Konjunkturinstitutet, 2015, s. 81–82, 2019, s. 61). Inget tyder heller på att Sveriges innovationssystem försämrades under 2010-talet. Den låga produktivitetstillväxten såväl i Sverige som i andra OECD-länder under 2010-talets högkonjunktur framstår än så länge som en gåta. Vi kan inte bortse från möjligheten att den offentliga statistiken inte har lyckades fånga in den digitala revolutionens produktivetslyft.

Framtida forskning måste utreda orsakerna till den låga produktivitetstillväxten i Sverige och andra OECD-länder under 2010-talet. Den måste även utsätta slutsatsen om att industrins löneledarskap under IA blev viktigare för Sveriges produktivitetstillväxt under detta decennium för en närmare granskning.

7. En sammanfattning och utblick

7.1. IA:s prestanda

De industriavtal (IA) som tecknades i slutet av 1990-talet har blivit föremål för både hyllningar och kritik och inte minst för ett stort antal utredningar. IA:s institutioner framhåller liksom Medlingsinstitutet att IA haft ett positivt inflytande över lönebildningen och samhällsekonomin. De framhäver dessutom den 'organiserade decentraliseringens' flexibilitet genom att peka på möjligheten att justera lönerelationer inom ramen för IA.

IA-parterna har använt sig av egna och utomstående experter med hög kompetens i sitt utredningsarbete. I flera IA-rapporter ligger elementär makroteori till grund för den ekonomiska analysen om än oftast outtalat. Men IA har inte varit förankrat i en sammanhållen teori om svensk lönebildning och makroekonomi. Beskrivningar av orsakssamband och underliggande mekanismer förekommer sällan i de rapporter som ställer IA i en fördelaktig dager. Rapporterna sätter t ex Sveriges höga reallönetillväxt sedan slutet av 1990-talet i förbindelse med IA. De antaganden om mellanliggande variabelsamband som måste vara uppfyllda är oftast utsagda. IA-parternas 'teori' har tautologiska drag – den icke-inflatoriska lönebildningen under IA medförde hög reallönetillväxt till skillnad från den inflatoriska lönebildningen under tidigare förhandlingsregimer.

Föreliggande rapport har försökt

att utvärdera IA:s makroekonomiska effekter. Rapporten fokuserar på IA:s betydelse för BNP-, produktivets- och reallöneutvecklingen samt på den makroekonomiska stabiliteten i Sverige 1998–2019. Utvärderingen har haft EFO-modellen som teoretisk motbild, en teori om den svenska (skandinaviska) lönebildningen som ifrågasätter de centrala förhandlingarnas betydelse för de totala löneökningarna och för industrins löneledarskap. Utvärderingen har dock lämnat stort utrymme åt två 'IA-vänliga' hypoteser som inte beaktas vare sig i EFO-modellen eller i IA-institutionernas analyser – industrins löneledarskap under IA kan dels ha stimulerat BNP-tillväxten genom sina positiva effekter på den privata konsumtionen, dels ha framtvingat produktivetsökningar i fr a tjänstesektorn. Rapportens slutsatser är primärt grundade på tidigare forskning och på sammanställningar av svensk och internationell statistik. Länderjämförelser har spelat en viktig roll vid analysen av IA:s inverkan på den makroekonomiska utvecklingen. Rapporten har främst jämfört Sverige med Tyskland.

Att utvärdera IA är ingen enkel uppgift. Det är svårt att separera mellan IA:s och andra faktorerers effekter på makroekonomin. Finanspolitiska regler och ett explicit inflationsmål började tillämpas i Sverige vid tiden för det första IA. Utvärderingen har också haft svårigheter att ange det centrala förhandlingssystemets självständiga

betydelse för löneutvecklingen i relation till andra institutionella förhållanden på arbetsmarknaden (den fackliga organisationsgraden m m). Vidare kompliceras en utvärdering av IA av det faktum att avtalen under den studerade perioden var resultatet av två olika centrala förhandlingssystem. IA-avtalens individgarantier, låglönepotter och satsningar på kvinnolöner var främst en följd av centralorganisationernas prioriteringar och påtryckningar. Vissa centrala avtal avvek dessutom från IA:s strikta riktlinjer om löneåterhållsamhet och industriellt löneledarskap. En annan svårighet vid utvärderingen av IA:s makroekonomiska betydelse infinner sig vid tolkningen av de oftast tvetydiga resultaten från tidigare empiriska studier. En ytterligare komplikation vid utvärderingen är av kontrafaktisk natur – effekterna på lönebildningen och makroekonomin av IA borde jämföras med de i ett hypotetiskt förlopp utan IA.

Mot bakgrund av dessa svårigheter var det frestande att resignerat överge försöken att analysera IA:s inflytande över makroekonomin. Vi skulle helt enkelt kunna nöja oss med att konstatera att IA varit förenligt med en hög grad av makroekonomisk stabilitet och en hög BNP- och produktivitetstillväxt, speciellt fram till den globala finanskrisen. Det räcker kanske med att påpeka att Sverige uppvisade höga reallöneökningar under den analyserade IA-perioden i ett historiskt och internationellt perspektiv. Vidare har inte IA bekräftat farhågorna för att uniforma löneökningar tvärsöver sektorer med nödvändighet leder till en betydande ökning av löneskillnaderna. Men vi ska heller inte blunda för att IA inte lyckades förhindra en hög arbetslöshet. Här avviker Sveriges makroekonomiska utveckling under IA på ett ofördelaktigt sätt från den i

många andra utvecklade industriländer inklusive Tyskland och från den i Sverige under tidigare förhandlingssystem. IA skulle också kunna förebrås för att inte ha lyckats motverka tendensen sedan mitten av 1990-talet till en kraftig ökning av inkomstklyftorna i Sverige p g a stigande kapitalvinster, strängare socialförsäkringssystem och förändringar i skattesystemet och skattepolitiken.⁵²

Lockelsen att låta utvärderingen stanna vid en beskrivning av Sveriges ekonomiska utveckling under IA-perioden märks tydligast i kapitlet om Sveriges makroekonomiska stabilitet. Men trots alla reservationer gav rapporten inte upp sin kausalanalytiska ambition. Utvärderingen tillåter vissa tentativa slutsatser om IA:s inverkan på svensk lönebildning och makroekonomi. Kapitlen 2–6 erbjuder mer detaljerade sammanfattningar.

Industriparternas lönemoderation kan ha påverkat löneökningstakten i svensk ekonomi under den första IA-perioden (1998–2007). Men Sveriges löneutveckling under perioden formades i första hand av realekonomiska faktorer och av penningpolitikens inriktning. De centrala förhandlingarna i Sverige hade sannolikt en större påverkan på de totala löneökningarna under den andra IA-perioden (2008–2019), men då som en *löneuppehållande* kraft, inte genom sin löneåterhållsamhet. IA skärpte förmodligen industrins löneledarskap, speciellt under 2010-talet, ett decennium med tecken på en institutionalisering av IA:s riktmärke. Fördelningspolitiska satsningar och tillfälliga avsteg från industrins löneledarskap innebar inte ett hot utan snarare en konsolidering av IA:s position på svensk arbetsmarknad.

Sverige uppvisade en relativt hög BNP-tillväxt under den första IA-perioden. Sveriges BNP-tillväxt var export-, vinst- och teknikledd

i den konkurrensutsatta sektorn och delvis löneledd i den skyddade sektorn. Industrins löneledarskap i IA:s regi bidrog troligtvis till att Sveriges exportledda tillväxtmodell var mer balanserad än Tysklands. Tjänstesektorn och den privata konsumtionen växte mer i Sverige än i Tyskland under båda

Den makroekonomiska stabiliteten i Sverige under de två IA-perioderna var inte entydigt bättre eller sämre än den i andra OECD-länder.

IA-perioderna. Industrin var hela tiden den primära BNP-kraften i Tyskland. Betydelsen av IA:s löneledarskap för Sveriges BNP-tillväxt kan ha ökat under 2010-talet. Men den framträder inte lika tydligt vid en jämförelse med Tyskland under den andra IA-perioden.

Den makroekonomiska stabiliteten i Sverige under de två IA-perioderna var inte entydigt bättre eller sämre än den i andra OECD-länder. Men IA har inte gett upphov till lönechocker, kraftigt ökade löneklyftor eller till löne–prispiraler trots det industriella löneledarskapets gemensamma löneökningstakt för alla inkomstgrupper.

IA kan ha medverkat till att produktivitetstillväxten var relativt hög i den privata tjänstesektorn i Sverige under den undersökta perioden. Industrins löneledarskap stimulerade produktivitetstillväxten i den privata tjänstesektorn genom sitt omvandlingstryck. Industrins nominella löneökningar tvingade tjänsteföretagen att öka sin produktivitet vilket höjde reallönerna i ekonomin. Industrins

löneledarskap tycks ha fått en större betydelse för reallönetillväxten under den andra IA-perioden, en period med deprecieringar av kronan och en försvagad produktivitetstillväxt i den löne- och teknikledande tillverkningsindustrin.

Utvärderingen har gett IA:s industriella löneledarskap en mer framträdande roll än IA:s lönemoderation. Men den har samtidigt haft svårt att ge IA en huvudroll vid analysen av Sveriges makroekonomiska utveckling. Parternas företrädare och experter har liksom även KI och IA:s kritiker haft en benägenhet att överdriva IA:s betydelse i allmänhet och lönemoderationens betydelse i synnerhet för löneutvecklingen och makroekonomin. Behovet av en uppdatering av EFO-modellen innebär inte att modellen saknar relevans idag.

Internationella och historiska jämförelser bidrar till att relativisera IA:s inflytande över lönebildningen. Det industriella löneledarskapet och avsaknaden av löne–prispiraler under IA-perioden var inte unika svenska (eller nordiska) fenomen. Historiska studier av svensk lönebildning tyder vidare på att IA:s parter trädde in i ett förhandlingsrum som redan var inrett av tidigare aktörer. IA:s legitimitet har i hög grad vilat på en berättelse om Sveriges kaotiska lönebildning innan IA. IA-organisationernas (och Medlingsinstitutets) tillbakablick på svensk lönebildning är dock alltför kritisk. IA:s publikationer lägger en alltför stor skuldbörda på förhandlingssystemet vid analysen av Sveriges stabiliseringspolitiska problem under tidigare decennier.

Det inte helt oväntade svaret på frågan i rapportens titel är att IA varken varit ett luftslott eller ett riksintresse under den analyserade perioden. IA kan mycket väl ha stramat upp normen om industriellt löneledarskap och även haft en fördelaktig inverkan på makroekonomin. Men

utvärderingen har samtidigt relativiserat IA:s betydelse, inte minst genom sina jämförelser med de hypotetiska alternativen.

7.2. Lönebildningen i en ny tid

Rapporten ska avslutas med några reflektioner kring det centrala förhandlingsystemets framtida utformning. Jag kommer inte att uppehålla mig vid (de rimliga) förslagen om att inkludera tjänstesektorer utsatta för internationell konkurrens och kanske rentav vissa hemmamarknadsorienterade sektorer i den löneledande sektorn (se Calmfors, 2018, kapitel 5). Avsnittet fokuserar på frågan om vilka normer och teorier som bör guida de centrala förhandlingarna i framtiden.

IA:s experter har förtjänstfullt beskrivet hur näringslivets sammansättning, omvärld och tekniska betingelser har förändrats under IA-perioden. De har

Med IA:s nuvarande syn [blir] det svårt för de fackliga förhandlingarna att åberopa den växande internationella litteraturen om ett positivt samband mellan inkomst-utjämnning och tillväxt.

pekats på tjänstesektorns expansion och globalisering, digitaliseringen, framväxten av globala produktionskedjor och användningen av artificiell intelligens. IA-rapporterna har även belyst hur handels- och investeringsmönstren förändrats i världsekonomin under de

senaste decennierna. De har framhållit betydelsen av regionala nätverk, hög omställningsförmåga, innovationer och av en EU-anpassad statlig industripolitik för Sveriges konkurrenskraft (se text Industrins Ekonomiska Råd, 2018, kap. 6 och 2019, kap. 4). IA:s parter och experter är överens om att svensk industri i framtiden måste konkurrera med höga förädlingsvärden och genomföra en grön (och digital) omställning av svenskt näringsliv (Industrirådet, 2017, s. 15; Industrins Ekonomiska Råd, 2021). Det är säkert bara en tidsfråga innan IA-experternas insiktsfulla makro- och strukturekonomiska analyser får fotfäste i diskussionen om lönesystemets och lönepolitikens inriktning och på allvar börjat utmana IA:s snäva syn på konkurrenskraft.⁵³

Utvärderingen har efterlyst en enhetlig teori om svensk lönebildning och makroekonomi. Men det är ytterst tveksamt om det idag är möjligt eller ens önskvärt att uppnå en samsyn på svensk arbetsmarknad om lönebildningen och ekonomins funktionssätt och en gemensam uppsättning lönenormer som på EFO-modellens tid. Inte ens den efterföljande FOS-modellen lyckades i slutet av 1980-talet att formulera en konsistent teori och en avgränsad uppsättning tydliga lönenormer. De ökade svårigheterna att bygga de centrala löneförhandlingarna på en partsöverskridande enighet kring en viss världsbild och ett visst normsystem ska inte ses som ett nederlag för utan som en vitalisering av 'den svenska modellen'. Arbetsgivarnas fortsatta krav på låga och företagsanpassade löner kan här brytas mot löntagarorganisationernas fördelningshänsyn och teorier om att löneåterhållsamhet kan vara ett hinder för näringslivets produktivitet utveckling och förnyelse. Med IA:s nuvarande syn på konkurrenskraft och betoning av

lönermoderation är det tex svårt för de fackliga förhandlingarna att åberopa den växande internationella litteraturen om ett positivt samband mellan inkomstutjämnning och tillväxt.⁵⁴

Undvikandet av arbetskonflikter (se fredsplikten under avtalsperioden) och löneprisspiraler skulle fortfarande kunna utgöra gemensamma motiv för samordnade centrala förhandlingar. Utrymmet för lokala avtal kommer att finnas kvar. Etableringen av ett partsspecifikt normsystem utesluter inte heller ett samförstånd om löneutvecklingen på lite längre sikt. EFO-modellens konstanta vinstandel på medellång sikt, dvs över en konjunkturcykel, är fortfarande en lämplig gemensam lönenorm. EFO-normen är rimlig mot bakgrund av begränsningarna hos IA:s (lönebaserade) konkurrenskraftsbegrepp och svårigheterna att tolka och operationalisera den nuvarande Europainormen. Riksbanken har dessutom det övergripande ansvaret för inflationen och konjunkturutjämnningen idag. Flera IA-publikationer har på senare år uttryckt önskemål om att komplettera Europainormen (och Riksbankens inflationsmål) med en målsättning om en konstant vinstandel eller lönsamhet på lång sikt.⁵⁵

Företrädare för industrin och dess fackförbund har liksom Medlingsinstitutet pläderat för att en vinstnorm vid centrala förhandlingar bör vara internationell. De menar att en sådan vinstnorm redan är ett faktum – avkastningen på investeringar är internationellt bestämd, speciellt för en öppen ekonomi som den svenska.⁵⁶

Föreliggande rapport argumenterar för länderjämförelser vid utvärderingar av IA, men inte vid fastställandet av en norm för centrala löneförhandlingar. Mät- och tolkningsproblem uppkommer vid en internationell vinstrestriktion liknande dem vid uppmaningen att lönemässigt gå i takt med Europa. Problemen kvarstår även om jämförelsen med andra länder skulle vara baserad på förändringar i vinstandelen eller lönsamheten. En löneanpassning till en försämrad lönsamhet är tveksam (även på lång sikt) om försämringen skett genom kronapprecieringar och direkt förkastlig om den uppstått genom konkurrentländernas innovationer. En internationell vinstnorm riskerar precis som dagens Europainorm att prioritera konkurrensfördelar som inte bidrar till utan rentav kan hämma näringslivets uthålliga konkurrenskraft och lönsamhet. Den länderjämförande litteraturen påvisar fö inget konvergens i lönsamhet i OECD-området (Vaona, 2011) eller ens i Euroområdet (Amici mfl, 2017). Den relativa lönsamheten i euroområdet har i stor utsträckning varit bestämd av ländernas innovationsförmåga. Sveriges flexibla växelkurs har dessutom lättat på restriktionen om ett internationellt avkastningskrav.

Modifieringar eller ersättningar av förhandlingssystemet på svensk arbetsmarknad handlar om att dra lärdom både av nya empiriska rön och av äldre insikter om svensk lönebildning. Men morgondagens lönesystem måste fr a beakta att ekonomin och det omgivande samhället har förändrats sedan tillkomsten av IA.

REFERENSER

Rapporter och
vetenskapliga artiklar

- Ahnland, Lars (2017), "The wage share and the welfare state in Sweden, 1900–2013", i *Financialization in Swedish Capitalism. Debt, Inequality and Crisis in Sweden, 1900–2013*, Stockholm Studies in Economic History 67, Stockholm University, Stockholm.
- Alexius, Annika och Post, Erik (2008), "Exchange rates and asymmetric shocks in small open economies", *Empirical Economics*, 35(3), 527–541.
- Amici, Monica, Bobbio, Emmanuele och Torrini, Roberto (2017), "Patterns of convergence (divergence) in the euro area: profitability versus cost and price indicators", *Occasional Papers no. 415*, Banca D'Italia, Rom, 3–27.
- Andersson, Björn, Jonsson, Magnus och Lundvall, Henrik (2020), "Den nya makroekonomiska miljön efter finanskrisen", *Penning- och valutapolitik*, 2020(1), 71–100.
- Arbetsmarknadsekonomiska Rådet (2015), *Arbetsmarknadsekonomisk rapport. Inför avtalsrörelsen 2016*, Arbetsmarknadsekonomiska Rådet 2015, Stockholm.
- Arbetsmarknadsekonomiska Rådet (2016), *Arbetsmarknadsekonomisk rapport. Dags för större lönespridning? Tadelningen på arbetsmarknaden*, Arbetsmarknadsekonomiska Rådet 2016, Stockholm.
- Arbetsmarknadsekonomiska Rådet (2017), *Arbetsmarknadsekonomisk rapport. Tadelningen på arbetsmarknaden*, Arbetsmarknadsekonomiska Rådet 2017, Stockholm.
- Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2018), *Arbetsmarknadsekonomisk rapport. Hur fungerar kollektivavtalen?*, Arbetsmarknadsekonomiska Rådet 2018, Stockholm.
- Assous, Michael och Dutt, Krishna (2013), "Growth and income distribution with the dynamics of power in labour and goods markets", *Cambridge Journal of Economics*, 37(6), 1407–1430.
- Aukrust, Odd (1977), "Inflation in the open economy: A Norwegian model", i *Worldwide Inflation: Theory and Recent Experience* (L.B. Krause and W.S. Sälant, redaktörer), Brookings, Washington D.C., 107–153.
- Baccaro, Lucio och Pontusson, Jonas (2016), "Rethinking comparative political economy: the growth model perspective", *Politics & Society*, 44(2), 175–207.
- Baccaro, Lucio och Höpner, Martin (2022), "The political-economic foundations of export-led growth: an analysis of the German case", i *Diminishing Returns. The New Politics of Growth and Stagnation*, Lucio Baccaro, Mark Blyth och Jonas Pontusson (redaktörer), Oxford University Press, New York.
- Baccaro, Lucio, Blyth, Mark och Pontusson, Jonas, red. (2022), *Diminishing Returns. The New Politics of Growth and Stagnation*, Oxford University Press, New York, 238–267.
- Barbosa-Filho, Nelson H. and Taylor, Lance (2006), "Distributive and demand cycles in the US economy – a structuralist Goodwin model", *Metroeconomica*, 57(3), 389–411.
- Barredo-Zuriarrain, Juan och Buendia, Luis (2022), "Getting into debt and exporting: considerations on 'growth models' from the study of the Swedish economy", Forum for Macroeconomics and Macroeconomic Policies, IMK Macroeconomic Policy Institute, Hans-Böckler-Stiftung.
- Bassanini, Andrea och Duval, Roman (2006), "The determinants of unemployment across OECD countries: reassessing the role of policies and institutions", *OECD Economic Studies*, no. 42, 2006/1, Paris.

- Belfrage, Carl-Johan, Vesna Corbo and Stefan Ingves (2019), "Perspektiv på kronan, inflationen och penningpolitiken", *Ekonomiska kommentarer no. 13 2019*, Sveriges Riksbank, Stockholm, 1–11.
- Bengtsson, Erik (2014), "Labour's share in twentieth-century Sweden: A reinterpretation." *Scandinavian Economic History Review*, 6(3), 90–314.
- Bengtsson, Erik och Stockhammer, Engelbert (2021), "Wages, income distribution and economic growth: long-run perspectives in Scandinavia, 1900–2010", *Review of Political Economy*, 33(4), 725–745.
- Blanchard, Olivier (2021), *Macroeconomics*, 8th Edition, Pearson.
- Blanchflower David G., Oswald, Andrew J. och Sanfey, Peter (1996), "Wages, profits and rent-sharing", *The Quarterly Journal of Economics*, 111(1), 227–251.
- Brandl, Bernd och Lyhne Ibsen, Christian (2019), "Collective wage bargaining and the role of institutional stability: a cross-national comparison of macroeconomic performance", *Cambridge Journal of Economics*, 43(3), 677–694.
- Calmfors, Lars (2008), "Kris i det svenska avtalssystemet", *Ekonomisk Debatt*, 36(1), 6–19.
- Calmfors, Lars (2018), "Industrins lönenormering kan och bör reformeras", *Lönebildning för jämlikhet nr. 4*, 6 Fackförbund i samverkan (6F), Stockholm.
- Calmfors, Lars och Driffill, John (1988), "Bargaining structure, corporatism and macroeconomic performance", *Economic Policy*, 3(6), 13–61.
- Calmfors, Lars och Forslund, Anders (1990), "Wage Formation in Sweden", i *Wage Formation and Macroeconomic Policy In the Nordic Countries* (Lars Calmfors, redaktör), SNS Förlag och Oxford University Press, Oxford.
- Calmfors, Lars och Larsson Seim, Anna (2013), "Pattern bargaining and wage leadership in a small open economy", *Scandinavian Journal of Economics*, 115(1), 109–140.
- Camarero, Mariam, D'Adamo, Gaetano och Tamarit, Cecilio (2014), "Wage Leadership Models", *Economic Modelling* 44(1), S2–S11.
- Dustmann, Christian, Lindner, Attila, Schönberg, Uta, Umkehrer, Matthias och vom Berge, Philipp (2022), "Reallocation effects of the minimum wage", *The Quarterly Journal of Economics*, 137(1), 267–328.
- Dølvik, Jon Erik, Marginson, Paul, Alsos, Kristin, Arnholtz, Jens, Meardi, Guglielmo, Müller, Torsten och Tryggstad, Sissel (2018), "Collective wage regulation in northern Europe under strain: Multiple drivers of change and differing responses", *European Journal of Industrial Relations*, 24(4), 321–399.
- Edgren, Gösta, Faxén, Karl-Olof och Odhner, Claes-Erik (1973), *Wage Formation and the Economy*, Allen Unwin, London.
- Edingruppen (1995), "I takt med Europa – samhällsekonomiska aspekter på lönebildningen", Rapport från Arbetsgivarverket, Kommunal, Kommunförbundet, Landstingsförbundet, LO, Metall, SACO, SAF, SIF och TCO, Landsorganisationen, Stockholm.
- Edquist, Charles och Lundvall, Bengt-Åke (1993). "Comparing the Danish and Swedish National Systems of Innovation", i *National Systems of Innovation* (Richard Nelson, redaktör), Oxford University Press, Oxford, 265–298.
- Edquist, Harald (2009). "Hur länge förblir IKT avgörande för svensk produktivitetsutveckling?", *Ekonomisk Debatt* 37(1), 31–40.
- Edvinsson, Rodney (2005), *Growth Accumulation Crisis: With New Macroeconomic Data for Sweden, 1800–2000*. PH.D. Thesis. Stockholm Studies in Economic History 41, Stockholm University, Stockholm.
- Eliasson, Kent och Hansson, Pär (2016), "Are workers more vulnerable in tradeable industries", *Review of World Economics*, vol 152, 283–320.
- Elvander, Nils (2003). "Avtalsrörelsen 2001: Den nya lönebildningsregimen på prov", *Ekonomisk Debatt*, 31(1), 15–27.
- Erixon, Lennart (1987), *Profitability in Swedish Manufacturing. Trends and Explanations*, Swedish Institute for Social Research (Institutet för social forskning), 4, Stockholm University, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Erixon, Lennart (1997), "The golden age of the Swedish model. The coherence between capital accumulation and economic policy in Sweden in the early postwar period", *Report 97:9*, Institutet för Samfunnsforskning, Oslo.

- Erixon, Lennart (2000), *The 'Third Way' Revisited. A Reevaluation of the Swedish Model in the Light of Modern Economics*, Trade Union Institute for Economic Research (Fackföreningsrörelsens institut för ekonomisk forskning), Stockholm.
- Erixon, Lennart (2007), "Even the bad times are good: a behavioural theory of transformation pressure", *Cambridge Journal of Economics*, 31(3), 327–348.
- Erixon, Lennart (2011), "Under the influence of traumatic events, new ideas, economic experts and the ICT revolution – the economic policy and macroeconomic performance of Sweden in the 1990s and 2000s", i *The Nordic Varieties of Capitalism* (Lars Mjøsset, redaktör), Comparative Social Research volume 28, 265–330.
- Erixon, Lennart (2015a), "Can fiscal austerity be expansionary in present-day Europe? The lessons from Sweden", *Review of Keynesian Economics*, 3(4), 567–601.
- Erixon, Lennart (2015b). "Den solidariska lönepolitikens betydelse för struktur- omvandlingen och tillväxten i dagens Sverige – teorier och beläggningar", i *Lönebildning bortom NAIRU* Tony Johansson (redaktör), Landsorganisationen i Sverige, Stockholm, 26–85.
- Erixon (2018a), "Progressive supply-side economics: an explanation and update of the Rehn-Meidner model", *Cambridge Journal of Economics*, 42(3), 653–697.
- Erixon, Lennart (2018b), "Ekonomisk tillväxt", kapitel 8 i *Tillämpad makroekonomi* (Mats Persson och Eva Skult, redaktörer), Studentlitteratur, 123–138.
- Erixon, Lennart (2020), "Att legitimera en ny ekonomisk politik. Den nationalekonomiska svartmålningen av svensk ekonomi under 1970- och 1980-talen", i *Politik och marknad* (Lars Ekdahl, Lennart Erixon, Ante Farm, Göran Fredriksson Humlesjö och Anders Gullberg, redaktörer), Dialogos, Stockholm, 163–188.
- Erixon, Lennart och Pontusson, Jonas (2022), "Rebalancing balanced growth: the evolution of the Swedish growth model since the mid-1990s", i *Diminishing Returns. The New Politics of Growth and Stagnation* (Lucio Baccaro, Mark Blyth och Jonas Pontusson, redaktörer), Oxford University Press, New York.
- Facken inom Industrin (2015), "Bästa möjliga – om lönebildning och samhällsekonomi", Facken inom Industrin, Stockholm.
- Facken inom industrin (2016), "Avtalspolitisk plattform – inför avtalsrörelsen 2017", Facken inom industrin, Stockholm.
- Facken inom Industrin (2022), "25 år med industriavtalet. En kortfattad överblick nu och då", Facken inom Industrin, mars 2022, Stockholm.
- Fagerberg, Jan och Srholec, Martin (2008), "National innovation systems, capabilities and economic development", *Research Policy*, 37(9), 1417–1435.
- Faxén, Karl-Olof, Odhner, Claes-Erik och Spånt, Roland (1988), *Lönebildningen i 90-talets samhällsekonomi*, Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Giertz, Eric, Rickne, Annika och Rouvinen, Petri (2015), "Small and beautiful. The ICT success of Finland and Sweden", *Vinnova Analysis VA 2015:06*, Vinnova, Stockholm.
- Gordon, Robert J. (2014), "The demise of US economic growth: restatement, rebuttal, and reflections", *NBER Working Paper no. 19895*, The National Bureau of Economic Research, New York.
- Gottfries, Nils (2019), "Europanormen saknar relevans: Om sambandet mellan lönebildning, penningpolitik, växelkurs och konkurrenskraft", *Rapport 6F*, Stockholm.
- Gustavsson, Magnus (2007), "The 1990s rise in Swedish earnings inequality – persistent or transitory?", *Applied Economics*, vol. 39, 25–30.
- Gustavsson, Magnus (2008), "A new picture of Swedish earnings inequality: persistent and transitory components", *The Review of Income and Wealth*, 54(3), 324–349.
- Hansson, Jesper, Marianne Nessén, Marianne och Vredin, Anders (2018), "Stormen efter lugnet – lärdomar för den penningpolitiska analysen", *Penning- och Valutapolitik 2018:4*, Sveriges Riksbank, Stockholm.
- Holden, Steinar (2005), "Monetary regimes and the co-ordination of wage setting", *European Economic Review*, 49, s. 833–843.
- Holmlund, Bertil (1990), "Den svenska lönebildningens drivkrafter", i *Svensk lönebildning – teori, empiri, politik*, Appendix 24 till Långtidsutredningen, Allmänna Förlaget, Stockholm.
- Holmlund, Bertil och Zetterberg, Johnny (1991), "Insider effects in wage determination – evidence from five countries", *European Economic Review*, 35(5), 1009–1034.

- Hüfner Felix P. (2007), "Why has Swedish inflation been persistently low?", OECD Economics Department, Working Papers no. 560, OECD, Paris.
- Industrins Ekonomiska Råd (2000), "Industriavtalet. Utfall och framtidsutsikter", Allmänna Förlaget, Stockholm.
- Industrins Ekonomiska Råd (2014), "Industrins konkurrenskraft, växelkurs och penningpolitik", en rapport av Industrins Ekonomiska Råd, juni 2014, Stockholm.
- Industrins Ekonomiska Råd (2015), "Global arbetsmarknad, lönebildning, tjänster och infrastruktur. Viktiga förutsättningar för industrins konkurrenskraft", en rapport av Industrins Ekonomiska Råd, april 2015, Stockholm.
- Industrins Ekonomiska Råd (2017), "Den svenska industrin, industriavtalet och framtida utmaningar", en rapport av Industrins Ekonomiska Råd, oktober 2017, Stockholm.
- Industrins Ekonomiska Råd (2018), "Industri under omvandlingstryck. Regional närvaro, klimatutmaningar och globaliseringskritik", en rapport av Industrins Ekonomiska Råd, oktober 2018, Stockholm.
- Industrins Ekonomiska Råd (2021), "Svensk industri och EU:s nya industripolitik: teknikskiften, kompetensförsörjning och grön omställning", en rapport av Industrins Ekonomiska Råd, oktober 2021, Stockholm.
- Industrins Förhandlingsråd (2016), "Konkurrenskraft på företagsnivå – svensk produktion och FoU jämfört med motsvarande verksamheter i andra länder", en rapport från den partsgemensamma arbetsgruppen "Konkurrenskraft på företagsnivå", december, 2016, Stockholm.
- Industrirådet (2017), "Industriavtalet. Industrins samarbetsavtal och förhandlingsavtal 2016", mars 2017., Stockholm.
- Johansson, Tony (2021), *Sverige och den västeuropeiska arbetslösheten 1970–1990*. Lund Studies in Economic History 103, Lund University.
- Jonung, Lars (1999), *Med backspeglarna som kompass – om stabiliseringspolitiken som läroprocess*, Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO), Ds 1999:9, Finansdepartementet, Stockholm.
- Jämlikhetskommissionen (2020), "En gemensam angelägenhet", *SOU 2020:46 Vol. 1*, Finansdepartementet, Stockholm.
- Kaitila, Joel, Sorsa, Ville-Pekka och Alaja, Antti (2022), "The power of the economic outlook: an ideational explanation of the distinct pattern of Finnish wage setting within the Nordic context", *European Journal of Industrial Relations*, 28(4), 471–490.
- Kazen Orrefur, Samuel (2019), "Förstatliga pengarna – så stoppar vi bankerna från att skapa finanskriser", *Katalys rapport nr. 68*, Katalys, Stockholm.
- Kiefer, David och Rada, Codrina (2015), "Profit maximizing goes global: the race to the bottom", *Cambridge Journal of Economics*, 39(5), 1333–1350.
- Kjellberg, Anders (2022), "Facklig organisationsgrad ur ett nordiskt perspektiv", Sociologiska institutionen, Lunds Universitet.
- Kjellberg, Anders (2023), "The Nordic model of industrial relations: comparing Denmark, Finland, Norway and Sweden", Work shop: New trends and Challenges in Nordic Industrial Relations, Max Planck Institute for the Study of Societies, Köln, Tyskland.
- Konjunkturinstitutet (2013, 2014, 2015, 2016, 2018, 2019 och 2020), *Lönebildningsrapporten*, Stockholm.
- Lamo, Ana, Pérez, Javier J. och Schuknecht, Ludger (2012), "Public or Private Sector Wage Leadership? An International Perspective", *The Journal of Scandinavian Economics* 114(1), 228–244.
- Lavoie, Marc (2017), "The Origins and Evolution of the Debate on Wage-Led and Profit-Led Regimes." *European Journal of Economics and Economic Policies* 14(2), 200–221.
- Layard, Richard och Nickell (1990), "Is unemployment lower if unions bargain over employment", *The Quarterly Journal of Economics*, 105(3), 773–787.
- Lindquist, Matthew och Vilhelmsson, Roger (2006), "Is the Swedish central government a wage leader?", *Applied Economics*, 38(1), 1 617–1 625.
- Lundvall, Bengt-Åke (1992), *National Systems of Innovation*, Pinter Publishers, London.
- Medlingsinstitutet (2014), "Avtalsrörelsen och lönebildningen år 2014", *Medlingsinstitutets årsrapport*, Stockholm
- Medlingsinstitutet (2017), "Avtalsrörelsen och lönebildningen 2016", *Medlingsinstitutets årsbok*, Stockholm.

- Medlingsinstitutet (2021), "Avtalsrörelsen och lönebildningen 2020", *Medlingsinstitutets årsrapport*, Stockholm.
- Medlingsinstitutet (2022a), "Löner i Sverige och internationellt", *En rapport från Medlingsinstitutet oktober 2022*, Stockholm.
- Medlingsinstitutet (2022b), "Avtalsrörelsen och lönebildningen 2021", *Medlingsinstitutets årsbok*, Stockholm.
- Messina, Julian, Strozzi, Chiara och Turunen, Jarkko (2009), "Real wages over the business cycle", *Working Paper Series No. 1003*, European Central Bank, Frankfurt am Main.
- Nickell, Stephen, Nunziata, Luca and Ochel, Wolfgang (2005), "Unemployment in the OECD since the 1960s. What do we know?", *The Economic Journal*, 115(1), 1–27.
- Nilsson, Christian (1994), "Negotiated wages and wage drift: a study of the Swedish pulp and paper industry", i *Pay, Productivity and Policy* (Bertil Holmlund, redaktör), Fackföreningsrörelsens Forskningsinstitut (FIEF), Stockholm.
- Nordström Skans, Oskar, Edin, P.A. och Holmlund, Bertil (2006), "Wage dispersion between and within plants: Sweden 1985–2000", *Workings Papers 2006:9*, Uppsala, Institute for Labour Market Policy Evaluation (IFAU).
- OECD (2012), *Employment Outlook*, OECD, Paris.
- OECD (2014), *Economic Outlook*, OECD, Paris.
- OECD (2017), *OECD Employment Outlook*, OECD, Paris.
- OECD (2019), "Negotiating our way up: collective bargaining in a changing world of work", OECD, Paris.
<https://doi.org/10.1787/1fd2da34-en>
- Palley, Tomas I. (2017), "Wage- vs. profit-led growth: The role of the distribution of wages in determining regime character", *Cambridge Journal of Economics*, 41(1), 49–61.
- Perone, Gaetano (2022), "The effect of labor market institutions and macroeconomic variables on aggregate unemployment in 1990–2019: Evidence from 22 European countries", *Industrial and Corporate Change*, 31(2), 500–551.
- Pionnier, Pierre-Alain och Guidetti, Emmanuelle (2015), "Comparing profit shares in value-added in four OECD countries: Towards more harmonised national accounts", *OECD Statistics Working Papers 2015/03*, OECD, Paris.
- Rumler, Fabio och Scharler, Johann (2011), "Labour market Institutions and Macroeconomic Volatility", *Scottish Journal of Political Economy*, vol 58, 396–413.
- Stockhammer, Engelbert (2015), "Wage-led growth", *Report no. 5*, Friedrich Ebert Stiftung and Kingston University London.
- Stockhammer, Engelbert och Onaran, Özlem (2022), "Growth models and post-keynesian macroeconomics", i *Diminishing Returns. The New Politics of Growth and Stagnation* (Lucio Baccaro, Mark Blyth och Jonas Pontusson, redaktörer), Oxford University Press, New York, 53–73.
- Storm, Servaas och Naastepad, C. W. M. (2012), *Macroeconomics Beyond the NAIRU*, Harvard University Press, Cambridge MA.
- Svensson, Lars E O (2015), "The possible unemployment cost of average inflation below a credible target", *American Economic Journal; Macroeconomics*, 7(1), 258–296.
- Söderström, Ulf och Vredin, Anders (2013), "Inflationen, arbetslösheten och penningpolitiken", *Ekonomisk kommentar no. 1*, Riksbanken, Stockholm.
- Vaona, Andrea (2011), "An empirical investigation into the gravitation and convergence of industry return in OECD countries", *International Review of Applied Economics*, 25(4), 465–502.
- Vartianen, Juhana (2010), "Interpreting wage bargaining norms", National Institute of Economic Research (Konjunkturinstitutet), *Working Paper 116*, Stockholm.
- Vartiainen, Juhana (2011), "Nordic collective agreements – a continuous institution in a changing economic environment", i *The Nordic Varieties of Capitalism* (Lars Mjøset, redaktör), Emerald Books, Comparative Research volume 28, UK, 311–363.
- Visser, Jelle (2019), ICTWSS Database, version 6.1, University of Amsterdam.
<https://www.oecd.org/employment/ictwss-database.htm>
- Warginger, Klas-Göran (1992), *Wage Formation in the Scandinavian Model*, Avhandling, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm.
- Westermark, Andreas (2019), "Lönebildningen i Sverige: Med Tyskland som kompass?", *Penning- och valutapolitik 2019:2*, Riksbanken, Stockholm.

Databaser

ILO

ILO (2019), Collective Bargaining Coverage Rate, database, <https://ilostat.ilo.org/topics/collective-bargaining/>

Konjunkturinstitutet

Enhetsarbetskostnader. Databas över bla Enhetsarbetskostnader. År.

Medlingsinstitutet

Databas med uppgifter om årliga löneökningar totalt och genom centrala avtal.

OECD, Economic Outlook, utgivning 2 ggr per år

Exporttillväxt. Export volumes of goods and services (tabell i Annex).

Relativa lönekostnader per producerad enhet. Indicators of competitiveness based on relative unit labour costs (tabell i Annex).

OECD, Employment and Labour Market Statistics

Lönespridning (Ginikoefficienter). Gross earnings: decile ratios. Se även OECD, Employment Outlook, årlig publication, Earnings dispersion and incidence of high and low pay (tabell).

OECD, Employment Outlook (årlig utgivning)

Reallöner. Real average annual wages and real unit labour costs in the total economy (tabell).

OECD, Main Economic Indicators

Hourly Earnings in manufacturing and the private sector

GDP growth (constant prices), GDP per capita growth (constant prices).

Inflation, år och kvartal. OECD Consumer Price Indices (CPIs), Annual and quarterly. Percentage change in the same period of the previous year.

OECD, National Accounts at a Glance

Årlig BNP-tillväxt. Gross domestic product (GDP), volume, annual growth rates, percentage.

Årlig tillväxt i privat konsumtion. Household final consumption expenditure, volume, annual growth rates, percentage.

OECD, National Accounts Statistics

Hushållens skuldsättning. Financial Indicators – Stocks. Debt of households and NPISHs as a percentage of NDI. Hushållens skuldsättning.

Kvartalsdata för BNP-tillväxt. Gross Domestic product – expenditure approach, growth rate based on seasonally adjusted volume data, percentage change on the previous quarter.

Årliga investeringar (brutto) i näringslivet samt gruv- och tillverkningsindustrin i Sverige och Tyskland i konstanta priser. 8A Capital Formation by Activity ISIC rev. 4, Gross Fixed Capital Formation.

OECD, Productivity Statistics

Årlig tillväxt i BNP per capita. Growth in GDP per capita and labour productivity.

Årlig tillväxt i arbetsproduktiviteten i näringslivet. Productivity and unit labour costs by industry, ISIC rev. 4 och OECD Discontinued sectoral statistics, Productivity by industry, ISIC rev. 3.

Enhetsarbetskostnader för OECD-länderna. Productivity and unit labour costs by industry, ISIC rev. 4. Unit labour costs, employment based.

Statistiska centralbyrån (SCB), Nationalräkenskaper

För beräkningar av vinstens andel av förädlingsvärdet:

Förädlingsvärde till faktorpris, kapitalförslitning och driftsöverskott, netto för gruv- och tillverkningsindustrin och hela näringslivet exklusive jordbruk, skog och fiske. Tabell Förädlingsvärdets delkomponenter (ENS 2010) mnkr efter näringsgren SNI 2007.

För Granger- och VECM-studierna:

BNP och arbetskraftsinsats, kvartalsdata, kalenderkorrigerad och säsongrensad:

Arbetsproduktivitetsutvecklingen i näringslivet (ENS2010), säsongrensad efter näringsgren SNI 2007. Tjänsteproducenter (G45–T98).

Arbetskraftskostnader (ENS2010) efter näringsgren SNI 2007, löpande priser, Egentliga löner (D11). Tjänsteproducenter (G45-T98). Kompletterande säsongrensade data direkt från SCB.

BNP från produktionssidan (ENS2010) efter näringsgren SNI 2007, Löpande och fasta priser. Tjänsteproducenter (G45-T98). Kompletterande säsongrensade data direkt från SCB.

Arbetade timmar (ENS 2010), kalenderkorrigerade och säsongrensade efter näringsgren SNI 2007. Tjänsteproducenter (G45-T98).

U.S. Bureau of Labor Statistics:

Årlig tillväxt i arbetsproduktiviteten i tillverkningsindustrin och i hela näringslivet. Annual labor productivity and related measures for major sectors.

Världsbanken:

National Accounts. Årliga tillväxt i tjänsektornas förädlingsvärden. Services, value added (annual % growth).

NOTER

1. LO-förbund utanför IA avvek från industrins löneledarskap i avtalsförhandlingarna 2007. Det första samarbetsavtalet revs upp 2010 efter att Teknikföretagen hade kritiserat låglönesatsningarna och avstegen från industrins löneledarskap i 2007 års avtal. I samband med sjösättningen av ett nytt IA 2011 återinträdde Teknikföretagen i den industriella gemenskapen. Pappersindustriarbetarförbundet hade då redan övergett IA-samarbetet med hänvisning till den bristande LO-uppslutningen kring normen om industrins löneledarskap. Motståndet mot industrins löneledarskap inom LO förhindrade en total samordning av förbundens lönekrav inför avtalsrörelsen 2016. Motsättningarna var i allmänhet inte lika tydliga och påtagliga på arbetsgivarsidan. Men de privata tjänsteföretagens opposition mot industrins löneledarskap bidrog till den bristande efterlevnaden av det (treåriga) IA-avtal som trädde i kraft 2007.
2. Sverige, Norge, Danmark, Finland, Belgien, Nederländerna, Österrike och Schweiz ingår i gruppen små västeuropeiska länder vid studien. Island och Irland är bara inkluderade i gruppen vid vissa jämförelser p g a sin exceptionella ekonomiska utveckling under den studerade perioden.
3. Facken inom industrin uttryckte sig inte lika försiktigt som IA:s utomstående experter: "Det föreligger ingen motsättning mellan normering och lokal lönebildning" (Facken Inom Industrin, 2015, s. 18–19).
4. Industrins Ekonomiska Råd (2015, s. 32) och (2017, s. 6, 31 och 43–47). Rådet hänvisar till utrymmet inom ramen för IA för lokala löneökningar för högt efterfrågade individer, grupper och sektorer. IA hade blivit kritiserat av bl a Arbetsmarknadsekonomiska Rådet för att inte tillåta relativlönejusteringar.
5. EFO-modellen utesluter att centrala löneökningar kan initiera löne-prisspiraler genom att framkalla löneglidning. Centrala löneökningar minskar rentav utrymmet för löneglidning i modellen (se ovan). Men det negativa sambandet mellan centrala löneökningar och löneglidning är inte omvänt i modellen. En ökad löneglidning i den öppna sektorn kommer att resultera i ökade centrala löneökningar i samband med att den öppna sektorns löneökningar sprids till den skyddade sektorn.
6. Kritik har framförts mot EFO-modellen under årens lopp. Antagandena att produktivitetstillväxten är exogen och att den skyddade sektorns prisökningar inte påverkar den öppna sektorn upplevdes tidigt som begränsningar. Vid bestämningen av löneutrymmet i den utlandskonkurrerande sektorn bortser dessutom EFO-modellen från ett lands bytesförhållande (Faxén m fl, 1989, s. 78, 122). Den norska versionen av EFO-modellen (Aukrustmodellen) utelämnar att en efterfrågeökning i den öppna sektorn kan leda till en löneökning p g a brist på (kvalificerad) arbetskraft d v s oavsett av effekten på vinstmarginalen (se Aukrust, 1977, s. 114–115).
7. Efterföljaren till EFO-modellen – den s k FOS-modellen – var trogen sin föregångare genom sina få hänvisningar till lönesystemets centraliseringsgrad. Men samtidigt betonade FOS-modellen betydelsen av lönenormer liknande IA:s Europaanorm (Faxén m fl, 1989, s. 82, 87–89, 111–112, 121). Till skillnad från EFO-modellen innehöll FOS-modellen också en tillväxtteori – statiska och dynamiska skalfördelar gör att produktivitetstillväxten stimuleras av en hög aggregerade efterfrågan (se den s k Kaldor-Verdoorns lag). Teorin kom tidigt att ifrågasattes mot bakgrund av Sveriges låga produktivitetstillväxt under 1980-talets högkonjunktur.
8. Se Calmfors och Forslund (1990, s. 91–92), Holmlund och Zetterberg (1991, s. 1012) och Nilsson (1994, s.9).
9. Beräkningen är baserad på tabell 5.1 i Arbetsmarknadsekonomiska Rådet (2018). Rådets uppgifter är i sin tur hämtade från en rapport av Medlingsinstitutet.

10. OECD (2012, figur 3.12B); OECD (2017, figur 4.5); ILO:s databas.
11. Precis som i omvärlden blev inflationstakten låg i Sverige 1998–2019. Trots försvagningen av kronan vid flera tillfällen var inflationen lägre i Sverige än i andra OECD-länder med undantag av Schweiz och deflationslandet Japan. Sveriges årliga inflation (KPI) var i genomsnitt 1,2 procent både 1998–2007 och 2008–2019. Tysklands inflation var 1,4 procent under bägge perioderna.
12. Se OECD:s databas. Den kraftiga minskningen av Sveriges RULC var tydlig under den första IA-perioden vare sig vi jämför Sverige med en grupp länder bestående av 15 EU-medlemmar eller med en grupp länder vägda efter deras betydelse som konkurrenter till Sverige på världsmarknaden. Sveriges sjunkande relativa lönekostnader var också tydlig vare sig vi studerar RULC:s utveckling i hela ekonomin eller bara i tillverkningsindustrin (se Arbetsmarknadsekonomiska Rådet, 2015, figur 13).
13. Trenden i bruttovinstandelen (och lönsamheten) var negativ i tillverkningsindustrin i Sverige som i de flesta andra OECD-länder från tidigt 1950-tal till tidigt 1980-tal. Sektorns vinstandel ökade sedan kraftigt i Sverige fram till mitten av 1990-talet. Den höga vinstandelen 1995 hade få motsvarigheter i svensk industrihistoria (Erixon, 1987, table 2.3; Bengtsson, 2014, figur 2; Konjunkturinstitutet, 2015, diagram 114 och 2016, diagram 8). Vinstandelen blev också rekordhög i det svenska näringslivet i sin helhet i mitten av 1990-talet (Ahnland, 2017, figur 1 i Sektion IV).
14. Konjunkturinstitutet (2013, diagram 54, 55), (2015, diagram 116) och (2019, diagram 39, 41, 46, 47). Enligt Medlingsinstitutets jämförelse mellan Sverige och 8 (konkurrensvägda) EU-länder minskade den relativa vinstandelen i svensk tillverkningsindustri under den första IA-perioden (Medlingsinstitutet, 2022a, s. 24). Den tyska utvecklingen var troligtvis avgörande för nedgången i Sveriges relativa vinstandel under perioden. Se t ex Pionnier och Guidetti (2015).
15. Försämringen av Sveriges bytesförhållande under den första IA-perioden berodde helt och hållet på prisutvecklingen för teleprodukter, se jämförelsen av Sveriges bytesförhållande exklusive och inklusive teleprodukter i Erixon (2011, figur 4).
16. Beräkningar av KI visar att den ökade betydelsen av tjänstesektorer med låga vinstandelar (nivåer) har tenderat att reducera vinstandelen i det svenska näringslivet på aggregerad nivå. Förändringar i branschammansättningen förklarade faktiskt hela fallet i näringslivets vinstandel 1998–2008 (en period som i stort sett är identisk med den första IA-perioden) och även 1998–2017 (Konjunkturinstitutet, 2016, tabell 7, 2018, tabell 11 och 2019, tabell 3). Det är dock lite oklart om KI:s strukturanalys tagit hänsyn till att de expansiva branschernas ökade vikt kan ha åstadkommit fallet i näringslivets vinstandel genom sin nedgång i vinstandelen och inte genom sin låga vinstandel i absolut bemärkelse.
17. Trendkoefficienter har här estimerats för vinstandelens utveckling i tillverkningsindustrin, gruv- och tillverkningsindustrin och hela näringslivet fr o m 1997 t o m 2019 och fr o m 1997 t o m 2007. Minskningen av vinstandelen i hela näringslivet 1998–2019 var den enda signifikanta förändringen. En ökad vinstandel i gruv- och tillverkningsindustrin under den första IA-perioden var signifikant på en låg nivå. Men perioden är för kort för att tillåta hänvisningar till en trend. Känslighetsanalyser visar att resultaten från trendstudierna inte förändras vid inkluderingen av år innan introduktionen av IA. Resultaten blir också desamma vid användningen av logaritmiska värden.
18. Se fr a exportens betydelse för efterfrågan på arbetskraft. Det är också möjligt att Eurovariabeln tillskrivs en positiv effekt på Sveriges industrilöner vid studien som rättmätigt borde hänföras till konkurrensvariabeln, d v s till de utländska priserna i förhållandena till de svenska. Värdet på koefficienten för konkurrensvariabeln sjönk betydligt vid införandet av Eurolönerna i löneekvationen på både lång och kort sikt (se Westermark, 2019, s. 110–111).
19. Se Tabell 2* i Appendix och Konjunkturinstitutet (2020, diagram 46 och tabell 6).
20. OECD (2012, s. 139–140), (2017, s. 153–4) och (2019, tabell 2.6). Centrala förhandlingar har inte varit en nödvändig förutsättning för industriellt löneledarskap i alla OECD-länder. I Japan är den öppna sektorn löneledande fastän de kollektiva förhandlingarna bara äger rum på företagsnivå. Belgiens statligt styrda lönebildning utesluter ett sektoriellt

- löneledarskap öht, men den tar hänsyn till löneutvecklingen i konkurrentländerna precis som IA.
21. Se också hänvisningen till andra studier av sektoriellt löneledarskap baserade på svenska data i Lindquist och Vilhelmsson (2006, s. 1618). Se även författarnas kritik av de fåtal studier som visat att den offentliga sektorn varit löneledande i Sverige.
 22. Se Baccaro och Höpner (2022, s. 251–252). Den offentliga sektorn var faktiskt löneledande på lång sikt i Tyskland för den privata sektorn 1970–2006 enligt Lamo m fl (2012) och to m för tillverkningsindustrin 1991–2011 enligt Camarero m fl (2014).
 23. Distinktionen mellan en tjänstesektor som är utsatt för utländsk konkurrens och en skyddad privat sektor utgår från de olika sektorernas/industriernas regionala handelsmönster (se Eliasson och Hansson, 2016). Genom min specificering av skiljelinjen mellan de två sektorerna ingår följande sektorer/industrier enligt SNI 2007 i den öppna tjänstesektorn: Transport och magasinering (H49–H53), Förlag, film, video, TV, radio mm (J58–J60), Telekommunikation (J61), Dataprogrammering, datakonsulter och informationstjänster (J62–J63), Finans- och försäkringsverksamhet (K64–K66), Juridisk och ekonomisk verksamhet mm (M69–M70), Arkitekt- och tekniska tjänster samt vetenskaplig forskning och utveckling (M71–M72) och Reklam och marknadsundersökning, annan verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap, teknik mm (M73–M75). I den skyddade privata sektorn ingår Försörjning av el, gas, värme och kyla samt vattenförsörjning, avloppsrening, avfallshantering och sanering (D35–E39), Byggverksamhet (F41–F43), Handel (G45–G47), Hotell och restaurang (I55–I56), Småhus tjänster (L68A), Övrig fastighetsförvaltning (L68B), Arbetsförmedling, resetjänster, andra stödtjänster (N77–N82), Utbildning (P85), Kultur, nöje och fritid (R90–R93), Hälso- och sjukvård (Q86) och Vård och omsorg mm (Q87–Q88). Notera att hänsyn inte tagits till förändringar över tiden i de olika sektorernas/industriernas öppenhet för utländsk konkurrens.
 24. Konjunkturinstitutet (2015, s. 9–10) och 21–25, (2016, s. 39–40) och (2019, s. 7, 9 och 22–23); Facken inom Industrin (2015, s. 21–22, 37); Industrins Ekonomiska Råd (2017, s. 6).
 25. Dessa makromodeller betonar att lägre reallöner skapar incitament att anställa arbetskraft med låg (marginal-)produktivitet och att substituera realkapital med arbetskraft. I enkla makromodeller med påläggsprissättning kommer inte den ökade BNP:n och sysselsättningen vid lönemoderation att vara förknippad med lägre reallöner (Blanchard, 2021).
 26. Vid sitt försvar av kritiken mot Riksbanken hänvisade Industrins Ekonomiska Råd till att penningpolitiken under fr a den första IA-perioden ställde krav på nominal- och reallöneflexibilitet (Industrins Ekonomiska Råd, 2014, avsnitt 3.4 och 2017, s. 41–42). Inflationförväntningarna och därmed lönerna anpassade sig inte till den faktiska inflationen när Riksbankens penningpolitik blev alltför restriktiv (i förhållande till inflationsmålet). Reallönerna blev därmed för höga i Sverige. För ny-keynesianer som pläderar för en expansiv ekonomisk politik (främst penningpolitik) är rigida reallöner ändå det grundläggande makroekonomiska problemet.
 27. Se Assous och Dutt (2013), Palley (2017), Lavoie (2017) och Stockhammer och Onaran (2022).
 28. Acceleratoreffekter uppkommer i ekonomin om investeringarna är en funktion av förändringar i BNP eller i nationalinkomsten.
 29. Varken den teoretiska eller empiriska litteraturen ger en entydig bild över vad som bestämmer valutan vid flytande växelkurser (Belfrage m fl, 2019).
 30. Men trots den solidariska lönepolitiken var lönerna i Sverige för fr a tjänstemän betydligt högre i IKT-sektorn än i andra industrier/ sektorer under IA-perioden med finans- och försäkringssektorn som det enda klara undantaget (se Erixon, 2015b, tabell 2.4 i Appendix).
 31. Bassanini och Duval (2006); Brandl och Lyhne Ibsen (2019); Perone (2022).
 32. Studier av om BNP-tillväxten varit vinstledd eller löneledd i OECD-länderna under efterkrigstiden ger blandade resultat. Flera studier har påvisat en vinstledd tillväxt. Se bl a Barbosa-Filho och Taylor (2006) för USA 1948–2002 och Kiefer och Rada (2015) för 13 OECD länder från 1970-talet till 2010-talet. Även post-keynesianer som i princip stödjer hypotesen om en löneledd tillväxt har observerat en vinstledd ekonomisk utveckling i små öppna ekonomier (Stockhammer, 2015, s. 3–4).

33. Se OECD:s databas, Household final consumption expenditure.
34. Tjänstesektorns andel av BNP ökade i Sverige från 5 till 14 procent 1980–2016 (Industrins Ekonomiska Råd, 2017, s. 18–19; Erixon och Pontusson, 2022, s. 288). Tjänsteexportens andel av den totala exporten ökade från 20 till 37 procent i Sverige mellan 1996 och 2007. Motsvarande andel var oförändrat 17 procent för Tyskland (se Baccaro och Pontusson, 2016, table 4).
35. Notera att den offentliga sektorn ingår i hela ekonomin, en sektor där förädlingsvärdet sätts lika med lönekostnaderna i nationalräkenskaperna.
36. Enligt KI:s jämförelser av vinstandelens utveckling i näringslivet var Sveriges nedgång inte lika tydlig vid en jämförelse med våra konkurrentländer (Konjunkturinstitutet, 2019, diagram 44).
37. Se Tabell 2* i Appendix och Konjunkturinstitutet (2020, diagram 43).
38. Baccaro och Höpner (2022, s. 251, 255 och 264). Se även Konjunkturinstitutet (2018, diagram 43).
39. Ginikoefficienten för fördelningen av förvärvsinkomster ökade i Sverige under den andra IA-perioden men inte p g a lönehöjningar för personer med högre inkomster än 90 procent av löntagarna (se Employment Outlook, löpande årlig publikation, 2020, 2021 och 2022, tabell O). Andelen löntagare i den privata sektorn (av de som inte bytte jobb) med högre löneökningar än industrins märke minskade dessutom markant under den andra IA-perioden (Konjunkturinstitutet, 2018, s. 65–67).
40. Inte bara Sverige hade en hög hushållsskuld i förhållande till den disponibla inkomsten i OECD-området. Norge, Danmark, Schweiz, Nederländerna och Australien uppvisade faktiskt en högre hushållsskuld än Sverige i slutet av 2010-talet. Se OECD:s databas Financial indicators.
41. Genom att passera Norge blev Sverige OECD-landet med den jämnaste lönefördelningen i mitten av 00-talet (OECD Employment Outlook, årlig publikation, tabell I, N eller O). De ökade löneklyftorna i Sverige under den första IA-perioden speglade helt och hållet att inkomsttagarna i den övre inkomstdecilen, d v s höginkomsttagarna, drog ifrån de med medelinkomster, se även Nordström Skans m fl (2006) och Gustavsson (2007). Den ökade lönespridningen i Sverige under den andra IA-perioden berodde däremot på att personer med medianlöner drog ifrån de med de lägsta lönerna.
42. Diagram 3 visar att vinstandelen sjönk under den första IA-perioden i tjänstesektorn strax innan gruv- och tillverkningsindustrin upplevde en nedgång i vinstandelen d v s i slutet av periodens exportledda högkonjunkturer. Det är fullt möjligt att spridningen av industrins löneökningar till andra sektorer hade en positiv effekt på den privata konsumtionen d v s exportmultiplikatorn kan ha förstärkts av industrins löneledarskap. Den privata konsumtionstillväxten 1998–2007 var exceptionellt hög i Sverige under de år då högkonjunkturerna i landet nådde sin kulmen. De aktuella åren, 1999–2000 and 2007, var också toppår i Sverige för hushållskonsumtionens bidrag till BNP. De var däremot bottenår (med undantag av 1999) för handelsbalansens bidrag till Sveriges BNP-tillväxt (OECD:s databas).
43. Industrins Ekonomiska Råd (2000, s. 3) och (2017, s. 31); Facken inom industrin (2015, s. 19–20 och 40); Medlingsinstitutet, 2022b, s. 14). Se också Konjunkturinstitutet (2016, s. 64).
44. Produktivitetstillväxten hade också varit hög i Sverige under 1990-talets första hälft p g a rationaliseringar, utslagning av lågpresterande produktionsanläggningar och (vad gäller arbetsproduktiviteten) p g a ersättning av arbetskraft med realkapital i produktionen (Erixon, 2018b, tabell 8.1).
45. TFP-måttet anger de produktivetsökningar som höjer produktionskapaciteten i ekonomin. Arbetsproduktiviteten kan också öka genom att realkapital ersätter arbetskraft för att uppnå en viss output. Fokuseringen på arbetsproduktiviteten i den empiriska analysen är föranledd av utvärderingens intresse för löneutvecklingen och av de teoretiska och statistiska problem som är förbundna med användningen av ett TFP-mått.
46. Studien av Grangerkausaliteter utgick från säsongrensade kvartalsdata över producentpriser, förädlingsvärden i fasta priser, arbetade timmar och nominella timlöner. Källa: Statistiska Centralbyråns databas, Nationalräkenskaper. Följande aktiviteter var exkluderade: utbildning, konst, underhållning och rekreation, hälsa och socialt arbete. Produktivitetssuppgifterna

- för dessa 'Baumolska industrier' bedömdes vara alltför otillförlitliga. Inför testerna gjordes en log-transformation av data över produktreallönen (kvoten mellan timlöner och producentpriser) och arbetsproduktiviteten. Testerna var baserade på beräkningar av tidsseriernas förstadifferenser. Riktningen på 'kausaliteten' mellan förändringar i produktreallön och arbetsproduktivitet bestämdes av F-statistiken för de parvisa Grangerkausaliteterna. Antalet tidsfördröja kvartal vid beräkningen av Grangerkausaliteten bestämdes för varje IA-period utifrån den underliggande VAR-modellens estimering av sk AIC-värden – se Akaiikes informationskriterium.
47. Grangeranalysen utesluter dock inte att bägge variablerna kan ha haft ett självständigt inflytande över den andra variabeln.
48. Westermarck (2019) visade att industrins löneökningar hade en större inverkan på de nominella löneökningarna i bygg- och tjänstesektorn än den egna produktivitetens utvecklingen 1997–2017. Studien hade inte syftet att förklara produktivets- och reallöneutvecklingen i svenskt näringsliv. Resultaten från studien motsäger inte en hypotes att IA:s nominella löneledarskap skapade incitament för produktivetsökningar i tjänstesektorn vilket ökade produktreallönen i sektorn.
49. VECM-analysen var baserade på en logaritmisk transformation av nivåvärdena för de två variablerna. En sk Johansentest av de logaritmiska värdena genomfördes först för att bedöma omfattningen av en möjlig co-integration mellan variablerna. En sk Dickey-Fullertest hade då redan bekräftat att variablernas nivåer var icke-stationära och deras första-differenser stationära.
50. Studier som bekräftar att produktivetsutvecklingen var efterfrågeledd i de nordiska länderna (inklusive Sverige) bygger främst på data för en period innan IA. De beskriver dessutom korrelationen snarare än kausaliteten mellan produktivets- och BNP-tillväxten. Korrelationen var följande inte uppseendeväckande hög i Sverige eller i andra nordiska länder. Se Storm och Naastepad (2012, tabell 4.1 och s. 198–200).
51. Den svenska exportindustrins ökade importberoende på globaliserade produktionskedjor har jämte den ökade tjänsteexporten (bl a genom merchanting) minskat den positiva vinsteffekten av en försvagad krona under de senaste decennierna.
52. Kapitalvinsterna vid en boom på bostads- och finansmarknaderna (förstärkt av en expansiv penningpolitik under 2010-talet) förklarar tillsammans med ett differentierat skattesystem nästan hela den kraftiga ökningen i inkomstjämligheten i Sverige från 1995 till 2017 (Jämlighetskommissionen 2020, tabell 3.1).
53. Det finns dock IA-publikationer som utgår från ett bredare konkurrenskraftsbegrepp, se Industrins Förhandlingsråd (2016).
54. Se bl a Dustmann m fl (2022). Se också litteraturöversikt i Erixon (2015b).
55. Facken inom industrin och Industrins Ekonomiska Råd framhåller precis som EFO-modellens upphovsmän att en utveckling av nominallönerna i takt med den genomsnittliga arbetsproduktiviteten (i värdetermer) är både en lämplig lönenorm och ett troligt scenario på medellång eller lång sikt (Facken inom industrin, 2016, s. 7–8; Industrins Ekonomiska Råd, 2017, s. 37–38 och 45).
56. Facken i Industrin (2015, s. 10 och 34–35); Medlingsinstitutet (2022a, s. 22–24), se också Konjunkturinstitutet (2016, s. 61).

APPENDIX

TABELL 1*

Årlig total och central nominell lönetillväxt i Sverige 1992–1997, 1998–2007 och 2008–2019 (genomsnitt) i hela ekonomin, i hela den privata sektorn och i industrin (gruv- och tillverkningsindustrin samt energi, vattenförsörjning, avfallshantering m m – B, C, D och E industrierna). Totala och centrala löneökningar för arbetare och tjänstemän i den privata sektorn och i industrin.

	1992–1997	1998–2007	2008–2019
HELA EKONOMIN			
TOTAL LÖNETILLVÄXT			
ALLA ANSTÄLLDA	4	3,6	2,8
CENTRAL LÖNETILLVÄXT			
ALLA ANSTÄLLDA	2,7	2,7	2,4
PRIVATA SEKTORN			
TOTAL LÖNETILLVÄXT			
ALLA ANSTÄLLDA	4,1	3,5	2,7
ARBETARE	3,9	3,2	2,6
TJÄNSTEMÄN	4,3	3,8	2,6
CENTRAL LÖNETILLVÄXT			
ALLA ANSTÄLLDA	2,6	2,6	2,3
ARBETARE	2,7	2,8	2,4
TJÄNSTEMÄN	2,3	2,5	2,3
INDUSTRIN			
TOTAL LÖNETILLVÄXT			
ALLA ANSTÄLLDA	4,6	3,1	2,7
ARBETARE	4,6	3,5	2,7
TJÄNSTEMÄN	4,8	3,9	2,9
CENTRAL LÖNETILLVÄXT			
ALLA ANSTÄLLDA	2,3	2,3	2,1
ARBETARE	2,5	2,5	2,2
TJÄNSTEMÄN	2	2,2	2
OFFENTLIG SEKTOR			
TOTAL LÖNETILLVÄXT			
ALLA ANSTÄLLDA	3,8	3,7	3
CENTRAL LÖNETILLVÄXT			
ALLA ANSTÄLLDA	2,8	2,7	2,6

ANMÄRKNING:
NOMINELL LÖN
DEFINIERAS HÄR
SOM DE GENOM-
SNITTLIGA
LÖNERNA PER TIMME
FÖR ARBETARE OCH
SOM DE GENOM-
SNITTLIGA
MÅNADSLÖNERNA
FÖR TJÄNSTEMÄN.

KÄLLA: MEDLINGS-
INSTITUTET.

TABELL 2*

Årlig timförtjänst i tillverkningsindustrin (A) och i den privata sektorn (B), 1998–2007 och 2008–2019 (genomsnitt) i 13 OECD-länder. Procentuella förändringar.

LAND	1998–2007		2008–2019	
	A	B	A	B
SVERIGE	3	3,1	2,6	2,4
TYSKLAND	2,3	1,6	2,4	2,4
FINLAND	3,8	4,1 ¹	2,0	2,3
DANMARK	3,9	3,8	2,3	2,1
NORGE	4,6	N.A.	3,3	N.A.
ÖSTERRIKE	2,7	2,5	2,4	3,0
BELGIEN	2,5	2,8	2,3	2,2
IRLAND	5,3	N.A.	1,7	1,7
STORBRITANNIEN	4,1	4,5	2,2	2,1
FRANKRIKE	3,1	3,1	1,9	2,0
SPANIEN	3,9	3,8	1,8	1,7
ITALIEN	2,6	2,8	2,0	1,8
USA	2,8	3,4	2,2	2,5

KÄLLA: MAIN ECONOMIC INDICATORS, HOURLY EARNINGS, OECD'S DATABASES.

1) 2001–2007.

TABELL 3*

Årlig tillväxt i BNP, BNP per capita och i arbetsproduktivitet (förädlingsvärdet brutto per arbetad timme) i tillverkningsindustrin, den privata tjänstesektorn och i hela näringslivet. Procentuella genomsnitt för perioderna 1995–2007 och 2008–2019 i 18 OECD-länder. BNP och förädlingsvärden är uttryckta i fasta priser.

%TILLVÄXT	BNP		BNP/CAPITA		ALP-TILLVERKN.		ALP, TJÄNSTER*		ALP-NÄRINGSLIVET**	
	95-07	08-19	95-07	08-19	95-07	08-19	95-07	08-19	95-07	08-19
LAND										
SVERIGE	3,3	1,7	3,0	0,8	6,1	1,1	3,4	1,9	3,9	1,2
DANMARK	2,4	1,2	1,9	0,5	2,6	4,0	1,8	1,1	1,6	1,3
FINLAND	4,0	0,4	3,7	0,1	6,4	0,4	2,4	0,6	3,4	0,5
NORGE	3,0	1,1	2,3	0,1	2,4	1,6	3,8	1,3	1,6	0,1
ISLAND	4,8	1,9	3,5	0,6	...	2,7	...	1,4	4,6 ¹	1,6
ÖSTERRIKE	2,6	1,1	2,2	0,6	4,0 ¹	1,6	1,8 ¹	0,7	2,2 ¹	0,5
BELGIEN	2,5	1,2	2,1	0,5	3,8 ¹	1,6	1,1 ¹	0,4	1,8 ¹	0,5
IRLAND	7,2	4,4	5,5	3,5	7,8 ¹	8,6	2,5 ¹	3,8	3,5 ¹	5,2
NEDERLÄNDERNA	3,0	1,1	2,5	0,6	4,0 ¹	1,3	2,5 ¹	0,4	2,4 ¹	0,4
SCHWEIZ	2,1	1,7	1,5	0,5	1,6	1,1 ¹	1,6
TYSKLAND	1,6	1,2	1,6	1,0	3,2	1,1	1,4	0,7	1,9	0,9
FRANKRIKE	2,3	0,9	1,7	0,5	4,1	1,7	1,6	0,6	2,0	0,5
ITALIEN	1,6	-0,3	1,4	-0,5	1,5	1,2	1,1	0,2	0,9	0,3
SPANIEN	3,6	0,6	2,6	0,3	1,9 ¹	1,5	-0,4 ¹	0,7	-0,5 ¹	1,1
STORBRIANNIEN	3,0	1,2	2,5	0,5	3,3	1,6	3,3	0,6	2,6	0,4
AUSTRALIEN	3,7	2,3	2,4	0,8	2,2	0,3 ²	3,2	1,8 ²	2,4	1,8 ²
JAPAN	1,3	0,5	1,2	0,6
SYDKOREA	5,8	3,1	5,0	2,5	9,9	...	5,3
USA	3,2	1,7	2,2	1,0	5,5 (4,4)	(0,2)	2,7	...	(2,7)	(1,4)

* TJÄNSESEKTORN EXKLUSIVE FASTIGHETSVERKSAMHET.

** DEN PRIVATA SEKTORN MINUS JORDBRUK, FISKE OCH FASTIGHETSVERKSAMHET.

1) EXKLUSIVE 1995.

2) 2008-2017.

ANMÄRKNING: INOM PARENTES GES UPPGIFTER FÖR USA OM ARBETS-PRODUKTIVITETSTILLVÄXTEN I TILLVERKNINGSINDUSTRIEN OCH I HELA NÄRINGSLIVET HÄMTADE FRÅN U.S. BUREAU OF LABOR STATISTICS (BLS). BLS:S UPPGIFTER OM PRODUKTIVITETS-TILLVÄXTEN I HELA NÄRINGSLIVET I USA INKLUDERAR FASTIGHETS-VERKSAMHET.

KÄLLA: OECD:S DATABAS - NATIONAL ACCOUNTS AT A GLANCE OCH PRODUCTIVITY STATISTICS, GROWTH IN GDP PER CAPITA AND LABOUR PRODUCTIVITY AND PRODUCTIVITY AND UNIT LABOUR COSTS BY INDUSTRY, ISIC REV. 4. UPPGIFTERNA OM PRODUKTIVITETS-TILLVÄXTEN I KOREA, JAPAN AND USA 1995-2007 ÄR HÄMTADE FRÅN EN AVBRUTEN TIDSSERIE I OECD:S DATABAS SOM INTE ÄR HELT JÄMFÖRBARA MED DATA FÖR DE ANDRA LÄNDERNA, SE PRODUCTIVITY STATISTICS, PRODUCTIVITY BY INDUSTRY, ISIC REV. 3.

TABELL 4*

Årlig tillväxt i arbetsproduktivitet (förädlingsvärde brutto i konstanta priser per arbetad timme) i den privata tjänstesektorn exklusive fastighetsverksamhet. Genomsnittlig procentuell förändring 1995–2000, 2001–2006 and 2007–2019 för hela den privata sektorn och för fyra stora tjänstesektorer i 14 OECD-länder.

LAND	1995 -2000	2001 -2006	2007 -2019	LAND	1995 -2000	2001 -2006	2007 -2019
SVERIGE				BELGIEN			
TOTALT	2,9	4,5	1,6	TOTAL	0,7 ¹	1,4	0,4
G-I	3,5	3,6	1,1	G-I	-0,4 ¹	2,2	0,5
J	0,7	8,9	4,3	J	2,1 ¹	2,9	2,3
K	2,7	3,3	3,6	K	5,6 ¹	3,7	0,5
MN	0,9	3,8	0,3	MN	-0,7 ¹	0,1	0,6
FINLAND				NEDERLÄNDERNA			
TOTALT	3	1,5	1	TOTALT	3,7 ¹	1,7	0
G-I	2,4	2,1	1,2	G-I	4,3 ¹	1,7	1,1
J	5,3	3,5	3,1	J	4,0 ¹	5,9	1,2
K	8,4	0	0,8	K	3,2 ¹	2,4	2
MN	0,4	-1,2	-0,6	MN	1,8 ¹	0,1	-0,3
NORGE				IRLAND			
TOTALT	2,8	4,9	1,4	TOTALT	3,2 ¹	1,8	3,9
G-I	3,6	4,8	1,4	G-I	0,8 ¹	0,1	0,8
J	4,4	7,2	3,2	J	4,3 ¹	6,1	10,8
K	3	8,9	2,7	K	5,0 ¹	3,2	0,1
MN	-0,8	1,2	0	MN	5,1 ¹	0,4	5,5
DANMARK				TYSKLAND			
TOTALT	1,4	2,4	1,1	TOTALT	1,5	1,3	0,8
G-I	2,4	1,5	0,9	G-I	1,7	4,2	0,8
J	3,9	7,1	5,2	J	6,5	2,3	3,4
K	1,8	6,7	0,4	K	0,2	-4,1	1,4
MN	-3,1	-0,9	0,3	MN	-2,1	-1,9	0,4
ÖSTERRIKE				FRANKRIKE			
TOTALT	1,5	1,8	0,7	TOTALT	2,1	1,2	0,6
G-I	1,6 ¹	1,3	1,9 ²	G-I	2,9	0,7	0,5
J	-1,7 ¹	5	0,5	J	2,6	6,1	1,5
K	7,5 ¹	3,4	2,6	K	2,7	0,1	2,3
MN	-0,8 ¹	1	0,3	MN	0,2	0,3	-0,3

Luftslott eller riksintresse?

LAND	1995 -2000	2001 -2006	2007 -2019	LAND	1995 -2000	2001 -2006	2007 -2019
ITALIEN				STORBRIANNIEN			
TOTALT	2,1	0	0,2	TOTALT	3,3	3,4	0,8
G-I	2,9	0,1	0,6	G-I	1,8	2,6	0,5
J	3,2	3,1	1,1	J	6,5	4,2	1,7
K	1,4	1	1,4	K	6,2	6,7	-0,4
MN	-1,4	-2,1	-1,3	MN	2,2	2,7	1,9
SPANIEN				USA			
TOTALT	-0,1 ¹	-0,7	0,8	TOTALT	2,6	3,1	...
G-I	-0,7 ¹	-1,2	1	G-I	5	2,5	...
J	-1,3 ¹	1,6	1,6	J
K	6,5 ¹	7,4	-0,7	K	1	3,3	...
MN	-1,9 ¹	-4,1	1	MN

1) 1996-2000.

2) 2007-2017.

ANMÄRKNING: TOTALT: HELA DEN PRIVATA TJÄNSTESEKTORN EXKLUSIVE FASTIGHETSVERKSAMHET (REAL ESTATE). G-I: PARTI- OCH DETALJHANDEL, TRANSPORTER, MAGASINERING, HOTELL OCH RESTAURANGER MM. J: INFORMATION OCH KOMMUNIKATION. K: FINANS- OCH FÖRSÄKRINGSVERKSAMHET. MN: VERKSAMHET INOM FRIA YRKEN, VETENSKAP OCH TEKNIK SAMT FÖRVALTNINGSVERKSAMHET OCH STÖDTJÄNSTER.

KÄLLA: OECD:S DATABAS, PRODUCTIVITY STATISTICS, PRODUCTIVITY AND UNIT LABOUR COSTS BY INDUSTRY, ISIC REV. 4. FÖR USA: OECD:S DATABAS, PRODUCTIVITY STATISTICS, DISCONTINUED SECTORAL STATISTICS, PRODUCTIVITY BY INDUSTRY.

TABELL 5*

Årlig procentuell förändring i reallöner i genomsnitt 1996–2007 och 2008–2019. 18 OECD-länder.

LAND	REALLÖNER, % FÖRÄNDRING	
	1996–2007	2008–2019
SVERIGE	2,8	1,3
DANMARK	1,7	0,9
FINLAND	1,6	0,5
NORGE	2,8	1,2
ÖSTERRIKE	0,7	0,4
BELGIEN	0,9	0,5
IRLAND	2,4	1,1
NEDERLÄNDERNA	0,4	0,3
SCHWEIZ	1,0	0,5
TYSKLAND	0,6	1,3
FRANKRIKE	1,2	0,9
ITALIEN	0,7	0
SPANIEN	-0,3	0,2
STORBRIANNIEN	2,7	0,1
USA	2,0	0,9
JAPAN	-0,1	0,2
SYDKOREA	1,5	1,6
AUSTRALIEN	1,8	0,5

ANMÄRKNING: DE
ÅRLIGA REAL-
LÖNERNA I GENOM-
SNITT VÄGDA MED
EN PRISDEFLATOR
FÖR PRIVAT
KONSUMTION.

KÄLLA: OECD
EMPLOYMENT
OUTLOOK, ÅRLIG
PUBLIKATION,
TABELL N ELLER
M: REAL AVERAGE
ANNUAL WAGES AND
REAL UNIT LABOUR
COSTS IN THE
TOTAL ECONOMY.

TABELL 6*

Årlig procentuell tillväxt i den totala tjänstesektorns förädlingsvärden, genomsnitt för perioderna 1998–2007 och 2008–2019, 19 OECD-länder.

	1998–2007	2008–2019
SVERIGE	3,1	2,4
DANMARK	2,4	1,3
FINLAND	3,1	0,8
NORGE	3,4	1,8
ISLAND	5,7	2,3
ÖSTERRIKE	2,9	1,3
BELGIEN	2,5	1,5
IRLAND	5,9	3,3
NEDERLÄNDERNA	3,0	1,4
SCHWEIZ	2,5	1,7
TYSKLAND	2,1	1,2
FRANKRIKE	2,5	1,3
ITALIEN	1,7	1,8
SPANIEN	4,1	1,4
STORBRIANNIEN	3,1	1,7
AUSTRALIEN	4,0	2,8
JAPAN	1,3	0,4
SYDKOREA	5,0	3,4
USA	3,1	1,8

ANMÄRKNING:
TJÄNSTSEKTORN
ÄR DEFINIERAD
UTIFRÅN ISIC,
REV. 4. BÅDE
DEN PRIVATA
OCH OFFENTLIGA
TJÄNSTSEKTORN
BEAKTAS DVS
SEKTORERNA 45–99.
FÖRÄDLINGSVÄRDET
I FASTA PRISER I
TJÄNSTSEKTORN
ÄR OFTA IDENTISKT
MED ARBETS-
INSATSEN
(REALLÖNEN
ELLER ANTALET
ANSTÄLLDA),
SPECIELLT I
DEN OFFENTLIGA
SEKTORN.

KÄLLA: VÄRLDS-
BANKENS NATIONAL-
RÄKENSAPSDATA
– SERVICES, VALUE
ADDED (ANNUAL %
GROWTH).

Tyckte du att denna rapport var intressant, vill vi rekommendera följande läsning



I **Av drags kalaset** visar **Rikard Allvin** och **Vilgot Österlund** hur ojämnt utnyttjandet av ränteavdrag och rut och rot är. Mer än en fjärdedel av statens kostnader för avdragen gick till den tiondel i samhället med högst inkomster. Motsvarande siffra för den tiondel av befolkningen som har lägst inkomster var mindre än en procent.



I **Det gör skillnad vilka som styr** visar **Rikard Allvin** och **Vilgot Österlund** att S, MP och V är den enda budgetkonstellation som har minskat klyftorna under perioden 2014–2022. Alla andra ger mer till den rikaste tiondelen än den fattigaste tiondelen. En aktiv fördelningspolitik kräver alltså en stark vänster.



I **Alla får det inte bättre** motbevisar **Markus Kallifatides** och **Stefan Sjöberg** högerargumenten om att alla – trots kraftigt ökande ojämlikhet – ändå får det bättre i Sverige. När hänsyn tas till en rad nedskärningar av välfärden så resulterar en liten ökning i plånboken ändå i försämrade livsvillkor.



År 2013 grundades Katalys. Ambitionen? Att bli den ledande vänsterrösten i svensk debatt. I boken **Tio års av envishet: berättelsen om Katalys första decennium** berättar journalisten **Kent Werne** om hur en facklig start-up utmanade mäktiga intressen och blev en av Sveriges främsta tankesmedjor.

Katalys – Institut för facklig idéutveckling

Katalys är ett oberoende fackligt idéinstitut som bedriver utredningsverksamhet och opinionsbildning. Våra verksamhetsområden är välfärd, samhällsekonomi, arbetsmarknad och fördelningsfrågor. Vår uppgift är att generera kunskap och perspektiv som kommer såväl den politiska debatten som fackföreningsrörelsen och dess företrädare på lokal, regional och central nivå till gagn. Men vår uppgift är även att driva den politiska debatten framåt i dessa frågor, med egna analyser och förslag grundade i fackliga perspektiv. Vi står på två ben – idéutveckling och politisk påverkan. Värderingsmässigt står vi på LO-medlemmarnas sida.

Katalys tror inte att ökade samhällsklyftor är en naturlig eller opåverkbar följd av en globaliserad värld. Vi ställer inte upp på resonemang om att bara för att det går att skapa en marknad av något som vi äger gemensamt, så ska den marknaden skapas. Vi ser att det finns konstruktiva vägar framåt för den svenska arbetsmarknaden och att de principer som en gång formade arbetsmarknaden är relevanta även i framtiden. Vi vill bidra till att den generella välfärden och trygghetssystem säkras och utvecklas. Katalys – Institut för facklig idéutveckling startades på initiativ av 6F – fackförbund i samverkan.

6F utgörs av LO-förbunden Byggnads, Elektrikerna, Fastighets, Målarna och Seko.

Besök vår hemsida: www.katalys.org

PRENUMERERA PÅ KATALYS NYHETSBRÄV FÖR ATT FÅ SENASTE NYTT OM VÅR UTGIVNING OCH VÅRA ARRANGEMANG: WWW.KATALYS.ORG/NYHETSBRÄV